



รายงานกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย

เรื่อง

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

Cultural and Architectural Knowledge Management for Encouraging
Creative Cultural Based Tourism of Nan City



โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
นางสาววราภรณ์ เล้ารัตนารักษ์

หัวหน้าโครงการ
นักวิจัยร่วม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย
ภายใต้โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์
จาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2563

รายงานกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

Cultural and Architectural Knowledge Management for Encouraging
Creative Cultural Based Tourism of Nan City

ภายใต้โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์
จาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2563

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
นางสาววารภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์

หัวหน้าโครงการ
นักวิจัยร่วม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เสนอต่อ

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) เทศบาลเมืองน่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน สำนักงานธนารักษ์พื้นที่น่าน หน่วยงานภาคเอกชน อาทิ คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเวียงชมรมสปาสุ่มไก่ หออัตลักษณ์นครน่าน หอประวัติศาสตร์น่าน วิสาหกิจชุมชน เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่น ที่ให้ความร่วมมือในการสร้างกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และร่วมกันประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ จนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ลุล่วงได้ด้วยดี คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ได้อุดหนุนทุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยภายใต้โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์ ประจำปีงบประมาณ 2563 ให้ดำเนินโครงการ การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการส่งเสริมศักยภาพในการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้วยวิธีการและรูปแบบที่ถูกต้องเหมาะสม

สุดท้ายนี้ ขออุทิศความดีที่มีในการศึกษาวิจัยนี้แด่ มารดา ครอบครัวของคณะผู้วิจัย ซึ่งสนับสนุนในทุกด้าน และกำลังใจจากมิตรแท้ทุกท่าน

รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
หัวหน้าโครงการ

บทคัดย่อ

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการนำผลงานวิจัยมาจัดการความรู้และถ่ายทอดให้กับชุมชน ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้และกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยการจัดกิจกรรมอบรมและประชุมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่าน และนำข้อมูลในการจัดกิจกรรมมาถอดเป็นคู่มือองค์ความรู้ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจอย่างง่าย ในการดำเนินโครงการมีการจัดประชุมเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ เทศบาลเมืองน่าน องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน สำนักงานธนารักษ์พื้นที่น่าน หน่วยงานภาคเอกชน อาทิ คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเวียง ชมรมสปาสุ่มไก่ หออัตลักษณ์นครน่าน หอประวัติศาสตร์น่าน วิสาหกิจชุมชน เขาวงกต และประชาชนในท้องถิ่น

การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” มีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 76 คน และผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.49) คิดเป็นร้อยละ 89.70 และได้นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเสนอให้จัดโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความตระหนักในการสร้างความเข้าใจในการดำเนินอนุรักษ์ให้ถูกวิธี และตรงประเด็น

โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 77 คน และผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.50) คิดเป็นร้อยละ 90.00 และได้นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเสนอให้จัดโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อสืบสานวิธีการอนุรักษ์ต่อไป โดยจัดโครงการตัวอย่างที่สามารถนำไปต่อยอดได้

ส่วนการติดตามประเมินผลสำเร็จ ได้ดำเนินการด้วยแบบสอบถามกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนการติดตามประเมินผลหลังดำเนินโครงการด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์ พบว่า ชุมชนมหาโพธิ์ได้นำคำปรึกษาการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ์ ไปสร้างจริง ส่วนการให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์และออกแบบบ้านคุณหลวง แก่ตระกูลโลหะโชติ ผู้ที่เข้ารับการอบรมได้แบบอาคารอนุรักษ์เพื่อใช้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับการใช้สอยในแบบร่วมสมัย และมีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนไปกับวัดภูมินทร์และอาคารภายในย่านใจเมืองทั้งหมด ส่วนการให้คำแนะนำแก่ผู้ออกแบบ วิศวกร และเจ้าของอาคาร พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจและมีแนวทางที่ต้องการให้การพัฒนาพื้นที่ที่ออกมา มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม อาคารภายในโครงการไม่ขัดต่อกฎเทศบัญญัติของเมือง และกฎหมายอนุรักษ์เมืองเก่า รวมถึงการเลือกใช้วัสดุและสีที่ไม่ขัดกับวัดภูมินทร์ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญมากของจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการใช้วัสดุในการก่อสร้างและประดับตกแต่งอาคารที่ผลิตได้ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูการผลิตและนำกลับมาใช้ประโยชน์จริงใหม่อีกครั้ง เพื่อให้ภูมิปัญญาในการผลิตวัสดุและงานฝีมือต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสืบสานต่อไปเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมสมัยต่อไป

คำสำคัญ (Keywords): การจัดการองค์ความรู้ วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน การท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มา	1
2. วัตถุประสงค์	2
3. ขอบเขตการดำเนินงาน	2
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
5. ระยะเวลาดำเนินงาน และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	4
6. ผลสำเร็จของโครงการ	4
บทที่ 2 องค์ความรู้และเทคโนโลยี	7
1. ประวัติศาสตร์เมืองน่าน	7
2. การศึกษาเรื่องการตั้งเมืองน่าน	11
2.1 องค์ประกอบของเมืองน่าน	11
2.2 เมืองน่านสมัยรัตนโกสินทร์	12
3. การศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	13
3.1 แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	14
3.2 สถาปัตยกรรมประเภทคุ้ม	16
3.3 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนคำ	26
3.4 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	35
3.5 คติความเชื่อ	56
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	63
1. กรอบแนวคิดในการวิจัย	63
2. ระเบียบวิธีวิจัย	64
3. รูปแบบ/กระบวนการ/แผนงานการนำส่งองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมสู่กลุ่มเป้าหมาย	67
4. แผนงานการนำส่งองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมสู่กลุ่มเป้าหมาย	67
5. การสะสม/บ่งชี้ องค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรม	69
6. ความร่วมมือกับหน่วยงาน	70
7. การติดตามความสำเร็จของโครงการ/การประเมินผลโครงการ	70

	หน้า
8. แนวทางการขยายผลการดำเนินงานโครงการไปยังหน่วยงาน ภาคปฏิบัติหรือในพื้นที่อื่นๆ	70
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	71
1. การจัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้	71
2. การประชาสัมพันธ์โครงการและสรรหาความร่วมมือ	75
3. การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่าน สถาปัตยกรรมเมือง”	77
4. การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่าน การชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”	79
5. การติดตามการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้งานได้จริง	84
5.1 ผลการประเมินในระหว่างดำเนินกิจกรรม	84
5.2 ผลการติดตามประเมินผลหลังดำเนินการกับผู้เข้าร่วมโครงการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	95
6. การจัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้	111
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	112
1. สรุปผล	112
2. ข้อเสนอแนะ	115
3. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานต่อไปในอนาคต	116
บรรณานุกรม	117
ประวัตินักวิจัย	120

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	4
1.2	แสดงผลผลิตและตัวชี้วัดของโครงการ	4
1.3	แสดงผลลัพธ์และตัวชี้วัดของโครงการ	5
3.1	กระบวนการนำเสนอองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย	68
4.1	ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”	85
4.2	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”	86
4.3	ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ ในครั้งนี้ต่อไป	87
4.4	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ไปประยุกต์ใช้	88
4.5	ความคิดเห็นที่มีต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น	89
4.6	ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมื่อน่าน”	90
4.7	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมื่อน่าน”	91
4.8	ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ในครั้งนี้ต่อไป	93
4.9	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมื่อน่าน” ไปประยุกต์ใช้	93
4.10	ความคิดเห็นที่มีต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น	94
4.11	ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการฯ	95
4.12	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความรู้ความเข้าใจของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการจำแนกตามกิจกรรมที่เข้าร่วม	96
4.13	ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลผลิตของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมื่อน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”	96
4.14	ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ในผลผลิตหรือผลงานวิจัยของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมื่อน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”	97

ตารางที่		หน้า
4.15	ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”	99
4.16	ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลกระทบที่เกิดจากโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”	101
4.17	ความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่	108

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ทองคำหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ในปัจจุบัน	17
2.2	คุ้มเจ้าราชบุตร	18
2.3	คุ้มเจ้าเทพมาลา	19
2.4	คุ้มเจ้าจันทร์ทองดี	20
2.5	คุ้มเจ้าทองย่น	21
2.6	คุ้มเจ้าเมฆวดี	23
2.7	โองเจ้าฟองคำ	24
2.8	เรือนเจ้าอุตรการโกศล (มหาไชย) มหายศนันท์	25
2.9	โครงสร้างและวัสดุผนังหลังคาที่มีทั้งไม้แป้นเกล็ด สังกะสี และกระเบื้องลอน ผสมกัน	25
2.10	พื้นที่ภายในบริเวณโรงรับแขกเรือนเจ้าอุตรการโกศล (มหาไชย) มหายศนันท์	26
2.11	เรือนค้ำห้องแถวไม้ของเมืองน่านบนถนนสุมนเทวราช	27
2.12	เรือนค้ำไม้ชั้นเดียวหลังสุดท้ายของเมืองน่าน	27
2.13	เรือนค้ำไม้ชั้นเดียวที่ได้ถูกรื้อถอนไปแล้ว	27
2.14	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินี เสด็จพระราชดำเนินเปิดป้ายนามและอาคารเรียน โรงเรียนราชานุบาล เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2512	28
2.15	ห้องแถวไม้สองชั้นบนถนนสุมนเทวราชเยื้องวัดกู่คำ	28
2.16	ห้องแถวไม้สองชั้นแบบไม่มีแนวเสาระเบียงทางเดินบนถนนมหาพรหม	29
2.17	ภาพถ่ายก่อนเกิดเพลิงไหม้ในปี พ.ศ.2523 โดยมีห้องแถวไม้สองชั้นยาว ต่อเนื่องเป็นรูปตัว U	29
2.18	ห้องแถวไม้ 2 คูหา ของร้านนานาภัณฑ์	29
2.19	ร้านนานาภัณฑ์	30
2.20	ห้องแถวไม้ 5 ช่วงเสาหลังห้วมุมทางด้านขวาของภาพ	31
2.21	ห้องแถวไม้สองชั้นแบบมีแนวเสารับชายคาและมีระเบียงยื่นด้านบน ซึ่งไม่เหลือ ให้เห็นแล้วในเมืองน่านปัจจุบัน	32
2.22	ห้องแถวไม้สองชั้น 5 คูหา บนถนนสุมนเทวราช	32
2.23	ห้องแถวไม้สองชั้นที่มีการต่อเติมระเบียงด้านหน้าบนชั้นสองชั้นภายหลัง	32
2.24	เรือนค้ำไม้สองชั้นของเมืองน่านในอดีต	33
2.25	เรือนค้ำไม้สองชั้นที่อยู่ถนนสุมนเทวราช	33
2.26	เรือนค้ำไม้สองชั้น 4 ช่วงเสา บนห้วมุมถนนสุมนเทวราชกับถนนซอยฝั่งทิศ ตะวันตก	34
2.27	บ้านอำนวยการพรสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2450-2460 เป็นเรือนค้ำไม้สองชั้นแบบ 3 ช่วงเสา หนึ่งในสองหลังที่ยังคงเหลืออยู่ในเมืองน่าน	34

ภาพที่		หน้า
2.28	เรือนค้าไม้สองชั้นแบบ 3 ช่วงเสา ตรงหัวมุมถนนสุนทรเทพราช กับตรอกหัวเวียงใต้ เยื้องกับบ้านอำนวยการ	34
2.29	เรือนค้าไม้สองชั้นแบบ 2 ช่วงเสา สองหลังสุดท้ายบนถนนสุนทรเทพราชทิศตะวันตก	34
2.30	เรือนค้าและห้องแถวไม้ในย่านหัวเวียงใต้ของเมืองน่าน	34
2.31	ลักษณะของหมู่บ้านในเมืองน่านที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในชุมชน ด้านหลังตึกแถวและอาคารคอนกรีตริมถนน	35
2.32	เรือนไม้บัวยกใต้ถุนสูงพอนพื้นดิน สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2453 เพื่อเป็นโรงแสดงของโรงเรียนหญิง (โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษาในปัจจุบัน)	36
2.33	ห้างคั้งกลางลำน้ำน่าน	36
2.34	บ้านคุณจันทร์ดี ยศสุด ชุมชนบ้านมหาโพธิ์	38
2.35	บ้านคุณพรรณณี พรหมคำปา ชุมชนบ้านเมืองเส้น	39
2.36	บ้านคุณบัวจันทร์ มงคลวิสุทธิ์ ชุมชนบ้านเชียงแข็ง	40
2.37	บ้านคุณพืชนีย์ จิตวงศ์นันท์ ชุมชนบ้านพระเกิด	41
2.38	บ้านคุณฉวีวรรณ ปานกลาง ชุมชนบ้านอภัย	42
2.39	บ้านคุณแต่ง กำนัน้ำ ชุมชนบ้านมหาโพธิ์	43
2.40	บ้านคำดี แสนศรี ชุมชนบ้านดอนศรีเสริม	44
2.41	บ้านคุณถนอมศรี เหล่าโกศลวัฒน์ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง	45
2.42	เรือนยกใต้ถุนสูงโดยใช้เสาอิฐก่อในกุฎีเจ้าอาวาสวัดสภารศ และเรือนพักอาศัยโบราณ	46
2.43	ผังและรูปทรงอาคารสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านที่เป็นลักษณะเรือนยกใต้ถุนสูง	47
2.44	การจัดพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของอาคารสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านในปัจจุบัน	47
2.45	บ้านของคุณนวลศรี ศักดาศรี 'บ้านมณฑิยร์'	49
2.46	บ้านคุณจิตต์ ยาวิไชย บ้านเมืองเส้น	50
2.47	บ้านคุณทองมา กันทะกา บ้านคูใต้	50
2.48	บ้านคุณยุพิน สมณะข้างเผือก ชุมชนบ้านมณฑิยร์	51
2.49	บ้านคุณสัมพันธ์ จินะ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง	52
2.50	แผนที่แสดงตำแหน่งสถาปัตยกรรมประเภทเรือนค้าและเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในเทศบาลเมืองน่าน	54
2.51	เรือนชั่วคราว (ตูบ) ของนายเป็ก ใจปิง บ้านป่าก่า	55
2.52	พิธีกรรมที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย	59
2.53	การทำพิธีแขกข้าว	60
2.54	ศาลเจ้าปู่วัดในอำเภอเมืองน่าน	61
2.55	ศาลผีไร่ ผีสวน และผีนา	62

ภาพที่		หน้า
3.1	กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	63
4.1	การประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ฯ ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2563	72
4.2	การเยี่ยมชมชุมชนวัดมหาโพธิ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	73
4.3	การเยี่ยมชมศูนย์ล่องน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	73
4.4	โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”	75
4.5	โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”	76
4.6	การลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ	78
4.7	พิธีเปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ	78
4.8	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านผังและองค์ประกอบเมือง”	78
4.9	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”	78
4.10	การบรรยาย “สถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยไทลื้อ จังหวัดน่าน”	79
4.11	การบรรยาย “เรือนและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของชาวลัวะปรัย จังหวัดน่าน”	79
4.12	สรุปและปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ	79
4.13	การลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	81
4.14	พิธีเปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	81
4.15	การบรรยาย “ปรับที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่า ให้เล่าเรื่อง”	81
4.16	การบรรยาย “สร้างสรรค์เมืองน่าน ผ่านการปรับสถาปัตยกรรม”	82
4.17	การบรรยาย “เปลี่ยนอาคารเก่า เป็นบูติกโฮเต็ล”	82
4.18	ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : การวิเคราะห์ที่ตั้ง การลงทุน จุดขาย และสรุปการบรรยายวันแรก และมอบหมายงานสำหรับการทำเวิร์คช็อปในวันที่สอง	82
4.19	ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : ร่างแบบ จุดขาย และ การคิดจุดคุ้มทุน	82
4.20	ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : กฎหมาย และ ใบอนุญาต	83
4.21	ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : พัฒนาโครงการ	83
4.22	ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : นำเสนอโครงการ	83
4.23	สรุปและปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	84
4.24	พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ์	104
4.25	โบราณวัตถุของวัดมหาโพธิ์ที่เตรียมสำหรับจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชน	104
4.26	การออกแบบพื้นที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ์	105
4.27	การให้คำปรึกษาในการปรับปรุงบ้านหลวงธนานุสรณ์ (บ้านคุณหลวง)	106
4.28	โรงไม้เก็บใบยาสูบในบริเวณด้านหลังบ้านคุณหลวง ก่อนและหลังการรื้อถอนเพื่อรอการพัฒนาพื้นที่ต่อไป	106
4.29	แบบที่คณะทำงานนำเสนอในการออกแบบปรับปรุงบ้านหลวงธนานุสรณ์ มุมมองจากวัดภูมินทร์	107

ภาพที่		หน้า
4.30	ทัศนียภาพโดยรวมของการออกแบบปรับปรุงบ้านหลวงธนาอนุสรณ์ของ คณะทำงาน	107
4.31	ทัศนียภาพภายนอกของบ้านพักอาศัยภายในโครงการปรับปรุงบ้าน หลวงธนาอนุสรณ์ของคณะทำงาน	107
4.32	กระบวนการจัดการความรู้จากการวิจัยเพื่อใช้ประโยชน์เชิงชุมชน	110
4.33	คู่มือในการเผยแพร่องค์ความรู้	111

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มา

การขยายตัวของการท่องเที่ยวที่รวดเร็วในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา ทำให้จังหวัดน่านเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเกิดการกระจุกตัวของการท่องเที่ยวอยู่เพียงสถานที่บางแห่ง ในขณะที่ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการสำรวจจัดทำฐานข้อมูลที่เป็นระบบ เพื่อวางแผนฟื้นฟู และรองรับใช้ประโยชน์ร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยว เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนเมืองโดยรวม ไม่กระจุกตัวอยู่ที่บริเวณใดบริเวณหนึ่ง ซึ่งการสร้างความหวงแหนและการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างกระแสอนุรักษ์และการฟื้นฟู สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนเป็น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม (สกสว.) ได้สนับสนุนทุนให้ ญววิทย์ อ่องแสงชัย (2555) ได้ทำการศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองน่านเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน จนทำให้ได้ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของชุมชนเมืองน่าน ต่อมา ญววิทย์ อ่องแสงชัย (2558) ได้ดำเนินการจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน ส่งให้ผู้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงอาคารที่มีคุณค่า และมีดำเนินการคัดเลือกอาคารอนุรักษ์ในชุมชนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมและสร้างมาตรการในการอนุรักษ์ ตลอดจนส่งเสริมวิธีการเสริมสร้างและใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมและคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านประยุกต์ให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม โดย ญววิทย์ อ่องแสงชัย (2560) ได้ทำการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมเมืองน่านผ่านการศึกษาคณะพัฒนาการของเมืองและกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยได้รวบรวมเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการท่องเที่ยวด้วยการเชื่อมโยงวัฒนธรรมผ่านศูนย์ข้อมูลชุมชน (ศูนย์ล่องน่าน) ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเมือง สถาปัตยกรรมองค์ประกอบของเมือง และกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับกำเนิดและพัฒนาการของเมือง โดยเฉพาะการเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าในเขตเมืองน่าน ต่อมาในปี 2561 ญววิทย์ อ่องแสงชัย ได้ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องในการผลักดันการใช้ประโยชน์และเผยแพร่องค์ความรู้จากการศึกษาทั้งหมดที่ผ่านมา ร่วมกับ Japan International Cooperation Agency (JICA) และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์) ในโครงการเสริมสร้างความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต (Thai Future City Project – TFCP) เพื่อสร้างแผนพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในทุกมิติ และส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นแกนหลัก ผ่านการสนับสนุนผลักดันการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนด้วยจักรยาน รวมทั้งจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบของแบบจำลอง บอร์ดนำเสนอ แผ่นพับ และภาพยนตร์ เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองน่านทั้งแก่คนในชุมชนเอง และผู้มาเยือน ผ่านการเล่าเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมเมืองน่าน

ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ของเมืองน่านได้ใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ และผลผลิตจากงานศึกษาวิจัย และการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานตามที่หน้าที่ที่หน่วยงานนั้นๆ รับผิดชอบอยู่ เช่น เทศบาลเมืองน่าน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองเก่าเมืองน่าน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์ และคณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน เป็นต้น ตลอดจนถึงภาคเอกชนที่ได้ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของโครงการ เช่น ความนิยมในการใช้อักษรธรรมล้านนาที่อ่านว่า “น่าน” ตามโครงการวิจัย จนเป็นที่แพร่หลายไปทั่วจังหวัดน่านในปัจจุบัน การเลียนแบบตราสัญลักษณ์ของโครงการ “ล่องน่าน” มาใช้ในผลิตภัณฑ์ของตน หรือการนำไม้มาแกะสลักเป็นรูปจำลองขนาดเล็กของสิ่งของต่างๆ เป็นของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานต่างๆ ยังได้นำข้อมูล และผลจากการศึกษาวิจัยของโครงการไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ และโครงการนำร่องต่างๆ ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนเมืองน่านด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พบข้อจำกัดและศักยภาพในการดำเนินงานต่อไปในหลายประเด็น ไม่ใช่จบลงแค่เพียงช่วงที่โครงการวิจัยยังดำเนินการอยู่ และเกิดการขยายผลออกไปในวงกว้างด้วยการจัดการและกลไกที่เกิดขึ้นโดยพื้นที่เป็นแกนหลักเอง ซึ่งจะทำให้องค์ความรู้ และข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมดได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เกิดผลกระทบในเชิงบวกที่วัฒนธรรมได้รับการปฏิบัติสืบเนื่องเกิดการสานต่อใช้ประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ปัจจุบัน เกิดการปกป้องรักษาดูแลทรัพยากรเหล่านั้น และเกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนขึ้นภายในชุมชนเมืองน่าน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่องที่ผ่านมา จนได้มีการจัดตั้งศูนย์ล่องน่านขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่งเสริมการใช้จักรยานเป็นหลัก ซึ่งการผลักดันการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ และข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย และการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน และสมาชิกในชุมชนเมืองน่านอย่างสม่ำเสมอ แต่การผลักดันให้เกิดผลในวงกว้างในระยะต่อไป โดยเฉพาะเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรม ยังคงต้องอาศัยกลไกเพิ่มเติม และตัวกลางที่จะเป็นข้อต่อในการเชื่อมการทำงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ คนในชุมชน นักท่องเที่ยวที่เข้ามา ให้เกิดการทำงานที่ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างเป็นระบบ โครงการนี้จึงมุ่งหวังที่จะนำผลลัพธ์จากงานวิจัยที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ มาจัดการความรู้ นำไปใช้ประโยชน์ต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลสถาปัตยกรรมในเขตเมืองน่าน ในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะคุ้มเก่า และบ้านพักอาศัยพื้นถิ่น โดยอาศัยศูนย์ล่องน่านเป็นจุดเริ่มต้นในการให้ความรู้ความเข้าใจในภาพรวม ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเข้าเยี่ยมชมสถานที่จริง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเยี่ยมชมที่สนุกสนาน และได้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น อันจะเป็นการใช้ประโยชน์จากต้นทุนทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เดิมของเมืองอย่างสร้างสรรค์

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อผลักดันการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่าน มาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมในชุมชนเมืองน่าน
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในพื้นที่เมืองน่าน

3. ขอบเขตการดำเนินงาน

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มีขอบเขตของการดำเนินงานดังนี้

1. จัดประชุมชี้แจงโครงการ และสร้างกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนในพื้นที่เมืงน่าน รวมทั้งคนทั่วไปในชุมชนเมืองน่าน
2. ประชาสัมพันธ์เนื้อหา รูปแบบการดำเนินงานของโครงการฯ และเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกันกับหน่วยงาน และภาคีต่างๆ ในพื้นที่
3. จัดการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” แก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน พระสงฆ์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว เพื่อถ่ายทอด และสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่าน ในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง
4. จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองและสถาปัตยกรรมที่จัดแสดงในศูนย์ล่องน่าน แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ ในเมืองน่าน เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.น่าน) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน หัวหน้าบ้านที่มีสถาปัตยกรรมนั้นตั้งอยู่ เจ้าของบ้าน และเหล่ามัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์
5. จัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมในชุมชนเมือง และนักท่องเที่ยว
6. ประเมินผล สรุป และจัดทำรายงานสรุปผล

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) เทศบาลเมืองน่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน และภาคเอกชน เช่น สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน รวมทั้งภาคประชาชนในท้องถิ่นในการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่าน มาใช้ประโยชน์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมในชุมชนเมืองน่าน
2. หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมจังหวัด และภาคเอกชน สามารถนำกระบวนการเรียนรู้ และองค์ความรู้ไปใช้วางแผนในการทำงานตามหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ และสามารถขยายผลด้วยการถ่ายทอด เผยแพร่องค์ความรู้สู่คนในชุมชน และใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนเมืองน่านได้ด้วยตนเองต่อไป
3. องค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่าน ที่สัมพันธ์กับกำเนิดและพัฒนาการของเมืองได้รับการเผยแพร่ออกสู่วงกว้าง ให้เข้าใจโดยง่าย และถูกใช้เป็นองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์มรดกทางสถาปัตยกรรมของเมืองน่าน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ เกิดรายได้ขึ้นตามมาในชุมชนจากต้นทุนทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชน

5. ระยะเวลาดำเนินงาน และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ตารางที่ 1.1 แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

กิจกรรม	เดือน										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1. จัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้	←→										
2. ประชาสัมพันธ์โครงการ และสรรหาความร่วมมือ		←→									
3. เตรียมจัดอบรม และอบรม “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”			←→								
4. เตรียมจัดอบรมและอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”				←→							
5. ติดตามผลสัมฤทธิ์ของการอบรมทั้ง 2 ครั้ง						←→					
6. จัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้							←→				
7. ประเมินผล สรุป และจัดทำรายงาน									←→		

6. ผลสำเร็จของโครงการ

1. ผลผลิต (Output) และตัวชี้วัด

ตารางที่ 1.2 แสดงผลผลิตและตัวชี้วัดของโครงการ

ผลผลิต (Output) (เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ)	ตัวชี้วัด (ระบุค่าเป้าหมายของผลผลิตที่แสดงถึงความสำเร็จของโครงการ)
การผลิตบุคลากร	<u>ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ</u>
1 มีการนำผลงานวิจัยไปการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่หน่วยงานในท้องถิ่นและชุมชน จนชุมชนเกิดความเข้าใจและตระหนักในองค์ความรู้	1. หน่วยงานท้องถิ่นและคนในชุมชนตระหนักในองค์ความรู้ ไม่น้อยกว่า ร้อยละ 85 2. มีการเข้าร่วมกิจกรรม ไม่น้อยกว่า 100 คน
	<u>ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ</u>
	1. มีการพัฒนากลไกในการดำเนินงานของหน่วยงานท้องถิ่น และชุมชนที่ยั่งยืน โดยใช้องค์ความรู้เป็นฐาน
	<u>ตัวชี้วัดเชิงเวลา</u>
	1. ดำเนินงาน 1 เดือน
	<u>ตัวชี้วัดเชิงต้นทุน</u>
	1. เกิดความคุ้มค่าในแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชน และสมาชิกในชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ผลผลิต (Output) (เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ)	ตัวชี้วัด (ระบุค่าเป้าหมายของผลผลิตที่แสดงถึงความสำเร็จของโครงการ)
<p>ต้นแบบกระบวนการ</p> <p>2. คนในท้องถิ่นเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้เองอย่างยั่งยืนจากต้นทุนทางสถาปัตยกรรมที่มีในชุมชนเพื่อสร้างรายได้ให้ได้อย่างยั่งยืน</p>	<p><u>ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ</u></p> <p>1. คนในท้องถิ่นเกิดกระบวนการเรียนรู้ และใช้องค์ความรู้จากต้นทุนทางสถาปัตยกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ในการสร้างรายได้อย่างยั่งยืน</p> <p><u>ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ</u></p> <p>1. การรักษาต้นทุนทางสถาปัตยกรรม ผ่านการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาคีในพื้นที่สู่การปฏิบัติให้เกิดผลจริง</p> <p><u>ตัวชี้วัดเชิงเวลา</u></p> <p>1. ดำเนินงาน 12 เดือน</p> <p>2. การจัดกิจกรรมแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด ร้อยละ 85</p> <p><u>ตัวชี้วัดเชิงต้นทุน</u></p> <p>1. เกิดความคุ้มค่าในแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชน และสมาชิกในชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว</p>

2. ผลลัพธ์ (Outcome) และตัวชี้วัด

ตารางที่ 1.3 แสดงผลลัพธ์และตัวชี้วัดของโครงการ

ผลลัพธ์ (Outcome) (เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ)	ตัวชี้วัด (ระบุค่าเป้าหมายของผลลัพธ์ที่แสดงถึงความสำเร็จของโครงการ)
<p>1. จำนวนผู้เข้ารับการประชุมอบรม</p> <p>ผู้เข้ารับการประชุมอบรม เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงมรดกทางสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้ในสถาปัตยกรรมเหล่านี้ที่กำลังจะสูญหาย</p>	<p><u>ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ</u></p> <p>1. มีผู้เข้ารับการอบรม ไม่น้อยกว่า 100 คน</p> <p>2. มีการจัดกิจกรรม ไม่น้อยกว่า 3 กิจกรรม</p> <p>3. ร้อยละ 70 ของผู้ที่เข้ารับการประชุมอบรมเกิดความเข้าใจในองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมที่กำลังสูญหาย</p> <p><u>ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ</u></p> <p>1. ด้านเศรษฐกิจ มีการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติงานในการใช้ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมในชุมชนให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ</p> <p>2. ด้านสังคม มีวิถีชีวิตของชุมชนที่เข้มแข็งจากการใช้ต้นทุนทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในอดีตอย่างเหมาะสมร่วมสมัย เกิดเป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่ชัดเจนขึ้นในชุมชนและเมือง</p> <p><u>ตัวชี้วัดเชิงเวลา</u></p> <p>1. ดำเนินงาน 5 เดือน</p>

ผลลัพธ์ (Outcome) (เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ)	ตัวชี้วัด (ระบุค่าเป้าหมายของผลลัพธ์ที่แสดงถึงความสำเร็จของโครงการ)
	2. การจัดกิจกรรมแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด ร้อยละ 85 <u>ตัวชี้วัดเชิงต้นทุน</u> 1. เกิดความคุ้มค่าในแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชน และสมาชิกในชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
2. จำนวนการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ผู้เข้ารับการประชุมอบรม สามารถนำองค์ความรู้ไปสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนได้	<u>ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ</u> 1. ผู้เข้ารับการอบรมนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 2. ชุมชนมีรายได้เสริมมากขึ้นจากการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน <u>ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ</u> 1. หน่วยงานและคนในท้องถิ่นเกิดการตระหนักรู้ถึงความสำคัญขององค์ความรู้เกี่ยวสถาปัตยกรรมในพื้นที่ของตนเอง และเล็งเห็นประโยชน์จากการใช้องค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน <u>ตัวชี้วัดเชิงเวลา</u> 1. ดำเนินงาน 12 เดือน 2. การจัดกิจกรรมแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด ร้อยละ 85 <u>ตัวชี้วัดเชิงต้นทุน</u> เกิดความคุ้มค่าในแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชน และสมาชิกในชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

3. ผลกระทบ (Impact) ที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงาน และคนในพื้นที่ ที่เข้ารับการอบรมเกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญในองค์ความรู้ด้านต่างๆ และทำงานที่ตนเองรับผิดชอบบนฐานของความรู้ความเข้าใจในข้อมูลที่รอบด้าน และใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทาง และวิสัยทัศน์ในการทำงานต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เกิดการนำองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมไปใช้อย่างยั่งยืน ได้แก่

2.1 ด้านสังคม มีการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเข้มแข็งจากการใช้ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในอดีตอย่างเหมาะสมร่วมสมัย เกิดเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ชัดเจน จนเป็นที่ยกย่องในระดับประเทศ (อาทิ ได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (รางวัลกินรี))

2.2 ด้านเศรษฐกิจ มีการพัฒนาต่อยอดความรู้โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดการหมุนเวียนและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดรายได้มากขึ้นกว่าในอดีตและเป็นไปอย่างยั่งยืน

บทที่ 2 องค์ความรู้และเทคโนโลยี

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการนำผลงานวิจัยมาจัดการความรู้และถ่ายทอดให้กับชุมชน ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจอย่างง่าย ซึ่งในงานวิจัยนี้จะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลบ้านหรืออาคารอนุรักษ์ และองค์ความรู้เกี่ยวกับช่างฝีมือ งานสถาปัตยกรรม งานศิลป สถาปัตยกรรมที่กำลังจะสูญหายไป รวมถึงวัสดุก่อสร้างพื้นบ้าน และวัสดุตกแต่งอาคารที่มีคุณค่า ได้รวบรวมองค์ความรู้และเทคโนโลยีดังนี้

1. ประวัติศาสตร์เมืองน่าน
2. การศึกษาเรื่องการตั้งเมืองน่าน
 - 2.1 องค์ประกอบของเมืองน่าน
 - 2.2 เมืองน่านสมัยรัตนโกสินทร์
3. การศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
 - 3.1 แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
 - 3.2 สถาปัตยกรรมประเภทคุ้ม
 - 3.3 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนคำ
 - 3.4 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น
 - 3.5 คติความเชื่อ

1. ประวัติศาสตร์เมืองน่าน

การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองน่านเพื่อความเข้าใจในความเป็นมาของชุมชนต่างๆ และการเกิดเมืองน่าน ดังนี้

กำเนิดของเมืองน่านสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ชิน อยู่ดี (2510) พบเครื่องมือเครื่องใช้สำริดในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครที่สำคัญ คือ พั่วสำริด (Bronze Dagger-Axes) สมัยโลหะอายุ 700-900 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ซึ่งพบที่จังหวัดน่าน

สมชาย ณ นครพนม และคณะ (2530) พบหลักฐานเครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในท้องที่ต่างๆ ของหลายอำเภอ เช่น อำเภอนาน้อย อำเภอเวียงสา อำเภอเมือง อำเภอแม่จริม อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

พิสิฐ เจริญวงศ์ และสายันต์ ไพรชาญจิตร (2530) พบเครื่องมือเครื่องใช้สำริด พั่วสำริด (Bronze Dagger-Axes) สมัยโลหะที่เมืองน่าน

ชิน อยู่ดี (2510) พบแหล่งโบราณคดีเขาแก้ว เขาชมพู ดอนปู่แก้ว และดอยภูตอกเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Lithic Implement Manufacturing Sites) ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

สายันต์ ไพรชาญจิตร (2546) พบว่า ในปี พ.ศ.2539 ชาวบ้านบ่อหลวง ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ พบคลองมโหระทึกสำริดแบบดองซอน 2 ใบ เครื่องประดับทองคำ แผ่นทองคำ และกระดูกมนุษย์ ในบริเวณป่าช้าเก่า จังหวัดน่าน มนุษย์กลุ่มแรกอาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแหง เขตอำเภอนาน้อยและ

บริเวณริมฝั่งแม่น้ำน่านปัจจุบันเป็นเขตอำเภอเมือง มนุษย์กลุ่มแรกรู้จักกะเทาะหินทำเครื่องมือหยาบๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต พักพิงอยู่บริเวณที่ลาดริมน้ำ ลักษณะสังคมเป็น “สังคมล่าสัตว์” (Hunting Gathering Society) ต่อมาได้พัฒนาการทำเครื่องมือ มีการเพาะปลูก ขยายชุมชนทำเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ เป็นลักษณะสังคม “สังคมเกษตรกรรม” (Agricultural Society) จนเกิดเป็นชุมชนที่มีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ แต่การพัฒนาเทคโนโลยีเป็นไปอย่างเชื่องช้าเพราะสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงและป่าทึบ ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณจังหวัดน่านจึงก้าวเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ช้ากว่าที่อื่น แต่ในสมัยดังกล่าวยังมีการรับวิธีการใช้โลหะจากชุมชนอื่น

สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน (2549) พบว่า พื้นที่จังหวัดน่าน มีกำเนิดและพัฒนาการมาตั้งแต่มหายุคพรีแคมเบรียน (Precambrian Era) มีหินหรือวัตถุต้นกำเนิดดินเป็นฐานหินที่รองรับหินจุดอื่นๆ และในมหายุคพาลีโอโซอิก (Paleozoic Era) พื้นที่จังหวัดน่านมีการยกตัวก่อให้เกิดภูเขาหลายแห่ง มีการยุบตัวระหว่างภูเขาเป็นแอ่งในพื้นที่จังหวัดน่าน เรื่องราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏมีข้อมูลอยู่ในหนังสือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงเทพฯ มีตัวอย่างเครื่องมือเครื่องใช้สำริดที่สำคัญ คือ พั่วสำริด สมัยโลหะ อายุประมาณ 700–900 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ซึ่งพบที่จังหวัดน่าน จากการศึกษาสำรวจพบแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง เช่น แหล่งโบราณคดีเสาดิน แหล่งโบราณคดีถ้ำปู่แล่ม แหล่งโบราณคดีบ้านบ่อหยวก แหล่งโบราณคดีบ้านดงผาปูน แหล่งโบราณคดีบ้านปรางค์ แหล่งโบราณคดีบ้านกอก แหล่งโบราณคดีลุ่มน้ำย่าง พบเครื่องมือหินกะเทาะ เครื่องมือหินขัด ขวานสำริดแบบมีบ้อง แหล่งโบราณคดีบ้านบ่อหลวง อำเภอบ่อเกลือ พบคลองมโหระทึกสำริด จำนวน 2 ใบ แสดงถึงการติดต่อกับชุมชนในพื้นที่ตอนใต้และลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงและลุ่มน้ำแดง ตัวกลองมีอายุในช่วง 2,000–2,500 ปี ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมประกอบ การฝังศพครั้งที่ 2 แหล่งผลิตเครื่องมือหินในพื้นที่ตำบลคูใต้ พบหลักฐานการผลิตเครื่องมือหิน แหล่งโบราณคดีภูซางพบหลักฐานการผลิตเครื่องมือหิน ช่วงเวลาที่ผู้คนมาใช้พื้นที่อยู่อาศัยและผลิตเครื่องมือในพื้นที่ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยที่มีการผลิต ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาบ้านบ่อสวก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18–22

สายันต์ ไพเราะชญจิตร (2551) พบ แหล่งเตาที่มีการผลิตเครื่องถ้วยมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 19 คาบเกี่ยวกับรัชสมัยพันธุมิตรสามกษัตริย์ รูปแบบของเครื่องถ้วย แหล่งเมืองน่านผลิตไหเนื้อแกร่งชนิดเคลือบและไม่เคลือบตกแต่งด้วยลายลักษณะแถบคลื่นน้ำที่มีความหมายเกี่ยวกับภูมิจักรวาลและมักถูกนำไปใช้เป็นโกศใส่อัฐิในพิธีฝังศพ ผู้ใช้เครื่องถ้วยน่าจะเป็นชนทุกกลุ่มที่อาศัยในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง นับถือในศาสนาฟ้า – ขวัญ – ผีสงเทวดา ผีบรรพบุรุษ – ธรรมชาติ

จังหวัดน่านและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน (2552) พบว่า พื้นที่เมืองน่านปัจจุบัน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาเป็นเวลานานจนกระทั่งได้มีการพัฒนาเป็นเมืองน่าน และกลายเป็นจังหวัดน่าน ในตำนานพระธาตุแช่แห้ง เรียกเมืองนี้ว่า “เมืองน่าน” พื้นที่จังหวัดน่านจึงมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเป็นเวลานานนับพันปี โดยได้พบหลักฐานของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สามารถกำหนดอายุได้ถึง 5,000–7,000 ปี มนุษย์กลุ่มแรกอาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแห่ง เขตอำเภอนาน้อย และบริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำน่าน เขตอำเภอเมืองน่าน รู้จักกะเทาะเครื่องมือหินอย่างหยาบเพื่อใช้เป็นอาวุธ และเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต ลักษณะสังคมดังกล่าวเรียกว่า “สังคมล่าสัตว์” (Hunting Gathering Society) ต่อมาได้ตั้งหลักแหล่งพัฒนาการทำเครื่องมือหินให้มีลักษณะประณีต ฝนขัดจนมีผิวเรียบและมีความคม ตั้งหลักแหล่งกระจัดกระจายอยู่ตามที่ราบเชิงเขา และอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ แพร่ขยายชุมชนเพื่อแสวงหาหลักแหล่งที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ ลักษณะสังคมเช่นนี้เรียกว่า “สังคมเกษตรกรรม”

(Agricultural Society) ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณจังหวัดน่านก้าวเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ช้ากว่าที่อื่น

ฐิติมา วิทยาวงศรุจิ และคณะ (2554) พบว่า น่านก่อนประวัติศาสตร์มีหลักฐานทางโบราณคดี แสดงการค้นพบว่า พื้นที่ในจังหวัดน่านมีการสำรวจตั้งแต่ พ.ศ.2528–2551 มีการพบเครื่องมือสมัยหินเก่า บริเวณเสาดินนาน้อย อำเภอพาน้อย จากหินกรวดแม่น้ำเป็นเครื่องมือสับตัด (Choppers – Chopping Tool) พบเครื่องมือหินขัด หลายแหล่งกระจายอยู่ทั้งเมืองน่าน เหนือสุดในเขตบ่อเกลือ ปัว ท่าวังผา เมืองน่าน จรดใต้สุดที่เขตอำเภอนาหมื่น จากการศึกษาวรรณกรรมพบว่า ในบริเวณจังหวัดน่านมีการอยู่อาศัย จนถึงสมัยยุคโลหะต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์เมืองน่าน (กรมศิลปากร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน, 2530)

จากพงศาวดารเมืองน่าน เมืองปัวเริ่มก่อตั้งในพุทธศตวรรษที่ 19 ร่วมสมัยกับสุโขทัย พะเยา พญาจำเมืองจากเมืองพะเยาขยายอิทธิพลเมืองในเขตจังหวัดน่าน ลงไปถึงอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรดิษฐ์ พระยาผากองได้ครองเมืองปัวใน พ.ศ.1865 ต่อมาพระยาการเมืองย้ายเมืองมาสร้างเมืองใหม่ที่เวียงแซ่แห่ง พระยาผากองย้ายเมืองมาริมน้ำน่าน จนปี พ.ศ.1911 พระยาการเมืองได้ไปช่วยสร้างวัดที่สุโขทัยใน สมัยพระมหาธรรมราชาลิไท (เจ้าคำตันกษัตริย์น่านเป็นพันธมิตรกับพระมหาธรรมราชาลิไท) ในจารึกวัดช้างค้ำ ได้กล่าวถึงเขตเมืองน่าน ประกอบด้วย เมืองแพร่ เมืองงาว เมืองปลั่ง ในปี พ.ศ.1993 พระเจ้าติโลกราชจากเมืองเชียงใหม่ยึดเมืองน่านได้ และพม่าได้ยึดเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2101 พม่าจึงส่งขุนนางมาปกครองเมืองน่านในฐานะประเทศราชของเมืองเชียงใหม่ โดยมีการติดต่อกับลาวล้านช้างตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 และเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรียึดเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ.2317 เจ้าเมืองน่านจึงเข้าร่วมกับกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ประวัติศาสตร์เมืองน่านมีความสัมพันธ์กับดินแดนข้างเคียง เช่น ล้านช้าง ล้านนา และสุโขทัย

ประวัติก่อตั้งเมืองน่าน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน, 2548)

พญาภูคาตั้งชุมชนบริเวณที่ราบตอนบนของต้นแม่น้ำน่าน ขุนพองสร้างเมืองปัว หรือวรรณคร ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ต่อมาในปี พ.ศ.1902 พญาการเมืองย้ายชุมชนจากเมืองปัวมาสร้างเมืองใหม่บริเวณภูเพียงแซ่แห่งฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่านถือว่าเป็น ยุคเมืองน่านครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ.1911 พญาผากองย้ายเมืองมายังฝั่งตะวันตกเพราะกั้นดารน้ำ ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองน่านในปัจจุบัน ในปี พ.ศ.1915 ชื่อ “เมืองน่าน” ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 8 รัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 แห่งกรุงสุโขทัย ถือว่าเป็น ยุคเมืองน่านครั้งที่ 2 โดยในปี พ.ศ.1993 ถึงปี พ.ศ.2101 เมืองน่านถูกผนวกเข้ากับล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช เมื่อเชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นของพม่า เมืองน่านจึงเป็นเมืองขึ้นของพม่าด้วย และในปี พ.ศ.2331 เมืองน่านจึงอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอัครวรปัญญา เจ้าผู้ครองเมืองน่านขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 1 ปฏิสังขรณ์เมืองน่านที่ถูกทิ้งร้างโดยสร้างกำแพงและบูรณะตั้งเมือง ในสมัยเจ้าสุมนเทวราชเกิดน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ.2360 จึงย้ายเมืองไปตั้งบนที่ดอนบริเวณดงพระเนตรช้างด้านเหนือของเมืองน่าน เรียกว่า “เวียงเหนือ” ถือว่าเป็น ยุคเมืองน่านครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ.2389 แม่น้ำน่านเปลี่ยนเส้นทางห่างจากกำแพงเมืองออกไปมาก เจ้านันทวรฤทธิเดชฯ จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย้ายกลับมาที่เดิมและบูรณปฏิสังขรณ์กำแพงเมืองน่านขึ้นมาใหม่แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2400 ถือว่าเป็น ยุคเมืองน่านครั้งที่ 4 จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะทางกายภาพเมืองน่าน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน, 2548)

ยุคเมืองน่านครั้งที่ 1 เวียงภูเพียงแช่แห้ง ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน ยาว 500 เมตร กว้าง 300 เมตร มีคูน้ำคันดิน มีพระธาตุแช่แห้งบนยอดภูเพียงแช่แห้งเป็นศูนย์กลางของเมืองและชุมชน มีหนองน้ำขนาดใหญ่ ทางนอกเมืองด้านทิศตะวันตกเรียกว่า “หนองเต่า” ยุคเมืองน่านครั้งที่ 2 และครั้งที่ 4 เวียงนครน่านหรือนันทบุรี ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานไปกับลำน้ำน่าน มีคูเมืองและกำแพง 3 ด้าน เว้นด้านติดลำน้ำน่านที่เป็นปราการธรรมชาติ เมื่อเจ้านันทวรฤทธิเดช กลับมาบูรณปฏิสังขรณ์เมืองอีก สร้างกำแพงเมืองและประตูเมืองเป็นก่ออิฐถือปูน สูง 2 วา เชิงเทินกว้าง 3 ศอก มีใบเสมาบนเชิงเทิน ซุ้มประตูและป้อมเป็นทรงเรียวยอด มุมกำแพงทำป้อมไว้ทั้ง 4 แห่ง มีป้อมใหญ่ประจำป้อมละ 4 กระบอก มีประตู 8 ประตู เมืองน่านนี้มีพระธาตุช้างค้ำเป็นศูนย์กลางของเมืองและชุมชน ส่วนยุคเมืองน่านครั้งที่ 3 เวียงเหนือ ลักษณะเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีคูน้ำคันดิน 1 ชั้น มีวัดมหาโพธิ์เป็นวัดหลวง และเป็นศูนย์กลางของเวียงเหนือ โดยยุคเมืองน่านครั้งที่ 2 และครั้งที่ 4 เป็นเมืองเดียวที่ยังคงมีองค์ประกอบของเมืองตามหลักทฤษฎีเมืองที่สมบูรณ์ที่สุด

ชาติเรี เจริญศิริ (2549) พบว่า นครน่านพัฒนาเป็นนครรัฐแบ่งออกได้ 5 ยุค ตามการโยกย้ายเมืองและศูนย์กลางการปกครองตามลำดับดังนี้ 1) วรรณครหรือเมืองบัว 2) เวียงภูเพียงแช่แห้ง 3) เวียงใต้ 4) เวียงเหนือ และ 5) เมืองน่านปัจจุบัน น่านนครหรือนันทบุรีเป็นเมืองของกลุ่มคนไทที่รวมตัวกันบริเวณริมแม่น้ำน่าน ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 18 มีฐานะเป็นรัฐเล็กๆ มีการปกครองเฉพาะของตนมีระบบการสืบทอดผู้ครองนคร มีกฎหมาย จารีตประเพณีของตนเอง เมื่ออาณาจักรใกล้เคียงมีอำนาจมากขึ้นมักมีอิทธิพลต่อการเมืองและการปกครองของนครน่านเสมอ วรรณครหรือเมืองบัว เริ่มราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 พญาภูคาซึ่งครองเมืองย่าง ส่งคนไปสร้างเมืองวรรณคร ซึ่งหมายถึงเมืองดี ต่อมาตกเป็นเมืองขึ้นของเมืองพะเยา พญาผานองต่อสู่จนหลุดพ้นอำนาจเมืองพะเยา สมัยพญาครานเมือง (กรานเมือง) บุตรพญาผานอง นครน่านมีความสัมพันธ์กับสุโขทัย ได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้ง และอพยพพลเมืองมาอยู่เวียงภูเพียงแช่แห้ง มีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางนครรัฐ ต่อมาพญาผากองบุตรครองเมืองและย้ายเมืองมาตั้งอีกฟากของแม่น้ำน่าน เนื่องจากปัญหาแหล่งน้ำ เรียกว่า เวียงน่าน (หรือเวียงใต้) ซึ่งเมื่อมีน้ำท่วมครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2360 พญาสุมนเทวราชเจ้าเมืองน่านจึงได้ย้ายเมืองไปอยู่บริเวณดงพระเนตร ซึ่งเป็นที่ตอนทางเหนือของเมืองเดิม เรียกว่า เวียงเหนือ ต่อมาแม่น้ำน่านเปลี่ยนทิศทางห่างจากกำแพงเมืองเวียงใต้เดิมไปมาก พ.ศ.2397 เจ้านันทวรฤทธิเดช จึงขอพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย้ายเมืองน่านจากเวียงเหนือกลับมาตั้งเวียงใต้ จากนั้นซ่อมกำแพงเมืองแล้วเสร็จ พ.ศ.2400 ตัวเมืองน่านมีกำแพง 4 ด้าน มีคูเมือง 3 ด้าน เว้นด้านติดแม่น้ำน่าน กำแพงสูง 2 วา ด้านตะวันออกมีประตูชัย ประตูน้ำเข้มน ด้านตะวันตกมีประตูปล่องน้ำ ประตูหนองห้า ด้านเหนือมีประตูริม ด้านใต้มีประตูเชียงใหม่ ประตูท่าลี่

จังหวัดน่านและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน (2552) พบว่า ประวัติศาสตร์ของเมืองน่านที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ อาทิ พงศาวดารประชุมพงศาวดาร จดหมายเหตุ และหลักศิลาจารึกที่ลำดับเหตุการณ์ได้ 5 ช่วง คือ 1) ช่วงสร้างเมืองบัวและเมืองน่านระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 18 – พ.ศ.1911 2) ความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยระหว่างปี พ.ศ.1915–1981 3) เมืองน่านขึ้นกับอาณาจักรล้านนาระหว่างปี พ.ศ.1993–2101 4) เมืองน่านตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าระหว่างปี พ.ศ.2103–2328 และ 5) เมืองน่านขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พ.ศ.2331–2474

2. การศึกษาเรื่องการตั้งเมืองน่าน

2.1 องค์ประกอบของเมืองน่าน

การสร้างเมืองตามคติโบราณล้านนา เรียกว่า “ทักขเมือง” หมายถึง อัฐเคราะห์ คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัส ราหู ศุกร์ ที่จัดเข้าระเบียบเป็นบริวาร อายุ เดช ศรี มูล อุตสาหะ มนตรี กาลกิณี โดยเวียนขวาไปตามทิศทั้งแปด คือ บูรพา อากเนย์ ทักษิณ หรดี ประจิม พายัพ อุตฺร และอีสาน โดยกำหนดตำแหน่งองค์ประกอบหลักของเมืองคือ กำแพงเมือง ประตู คุ่ม ช่าง และวัด ให้สอดคล้องกับหลักทักข (ตำแหน่งการตั้งบ้านเมืองตามหลักโหราศาสตร์เพื่อความเป็นมงคลแห่งบ้านเมือง ผู้ครองนคร และราษฎร) องค์ประกอบหลักเมืองน่าน คือ คุ่มหลวง คุ่มแก้ว หรือเวียงแก้ว คือ บริเวณที่เจ้าผู้ครองนคร อยู่เป็นศูนย์กลางการเมืองและการปกครอง คือหอคำซึ่งเป็นที่ประทับ ที่อกร่าราชการ ต้อนรับแขกบ้าน แขกเมือง วัดหลวง คือ วัดสำคัญใจกลางเมืองที่เจ้าผู้ครองนครน่านเป็นผู้สร้างและทำนุบำรุงรักษาต่อเนื่องทุกพระองค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของคุ่มหลวง วัดหลวงของเมืองน่านคือ วัดพระธาตุช้างค้ำวารวิหาร มีพระธาตุช้างค้ำเป็นปูชนียสถานสำคัญกลางเมืองและเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในเมืองน่าน ช่างหลวง ช่างเมือง ช่างแก้ว หรือสนามหลวง คือ ลานโล่งขนาดใหญ่ใจกลางเมือง อยู่ระหว่างคุ่มหลวงและวัดหลวงกลางเวียง มีวัดหัวช่างอยู่ด้านเหนือ วัดภูมินทร์อยู่ทางทิศใต้ ใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธี รัฐพิธี และงานประเพณีต่างๆ การจัดขบวนเสด็จออกนอกเมือง การทำพิธีพุทธาภิเษก ธรรมทาน การแห่ครัวทาน จัดแสดงมหรสพ พิธีสวนสนาม จัดขบวนทัพ เป็นตลาดนัดและที่พักผ่อนของชาวเมือง ใจเมือง สะดือเมือง หรือวิญญูณเมือง ตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองโดยถือเอาต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นยาง เป็นที่สิงสถิตของเทวดาอารักษ์รักษาเมือง เรียกว่า “เสื่อเมือง” ตามคติล้านนา บริเวณนี้เป็นจุดสำคัญของเมือง นิยมสร้างหลักเมืองหรือเอาอินทนิล เมืองน่านมีต้นโพธิ์ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน เป็นใจเมือง ที่อยู่อาศัยของชาวเมืองน่าน คุ่มเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ มักตั้งอยู่รอบคุ่มหลวงหรือบริเวณที่เป็นเดชเมือง และอายุเมืองที่อยู่ของขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้า พลเมือง ตั้งอยู่บริเวณศรีเมือง มูลเมือง อุตสาหะเมือง และมนตรีเมือง ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นกาลกิณีเมืองและบริวารเมือง ทิศกาลกิณีเมืองจะเป็นเส้นทางนำศพออกไปนอกเมือง ชุมชนภายในกำแพงเมืองเรียกว่า “ในเวียง” ชุมชนนอกกำแพงเมืองเรียกว่า “นอกเวียง”

กำแพงเมืองทิศตะวันออกมี 2 ประตู คือ ประตูไชยสำหรับเจ้านายชั้นสูงเสด็จทางชลมารค ประตูน้ำเข้มใช้ติดต่อค้าขายทางน้ำของชาวเมือง กำแพงเมืองทางทิศเหนือมี 2 ประตู คือ ประตูริมใช้สำหรับเดินทางไปด้านเหนือของเมือง ประตูอมรเป็นเส้นทางไปวัดสวนตาล กำแพงเมืองทิศตะวันตก มี 2 ประตู คือ ประตูปล่องน้ำใช้ระบายน้ำจากตัวเมืองออกนอกเมือง ประตูหนองน้ำสำหรับชาวเมืองออกไปทำไร่ทำนานอกเมือง กำแพงเมืองทิศใต้มี 2 ประตู คือ ประตูเชียงใหม่เป็นทางออกไปต่างเมือง เช่น แพร่ เชียงใหม่ ประตูท่าลี่เป็นประตูที่นำศพออกไปนอกเขตเมือง คูเมืองอยู่ด้านนอกกำแพงเมือง 3 ด้าน ยกเว้นทิศตะวันออกที่มีแม่น้ำน่านเป็นปราการธรรมชาติ

กำแพงเมืองน่านในสมัยพญาผากอง (สภาราญ จรุงจิตประชารมย์, 2549) เป็นมรดกดินถมสูงชันเป็นกำแพงเมืองและขุดคูเมืองด้านหน้า สมัยพญาสุมนเทวราชเป็นผู้ครองนครน่านระหว่างปี พ.ศ.2353–2368 กำแพงเมืองในขณะนั้นสร้างด้วยท่อนซุงปักเรียงรายเป็นพะเนียด ขุดคูเมืองด้านหน้า ด้านในถมดินเป็นเชิงเทิน ต่อมาในปี พ.ศ.2360 เกิดน้ำท่วมใหญ่ เรียกว่า “น้ำนองหลวง” ฝนตกหนักน้ำพัด กำแพงเมือง วัดและบ้านเรือนราษฎรเสียหายเกือบหมด พญาสุมนเทวราชต้องย้ายเมืองหนีน้ำท่วมไปอยู่เวียงเหนือ 36 ปี เมื่อเจ้านันทวรฤทธิเดช เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน จึงย้ายกลับมาที่เดิมและก่อกำแพงเมืองขึ้นมาใหม่ในปี พ.ศ.2397 สร้างเสร็จสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ.2450 มีประตูเมือง 7 ประตู คือ ด้านเหนือมีประตูชื่อประตูริม ด้านตะวันออกมีประตู 2 ประตู ชื่อประตูน้ำเข้มและประตูชัย ด้านใต้มี 2 ประตู ชื่อประตูท่าลี่และประตู

เชียงใหม่ ด้านตะวันตกมี 2 ประตู ชื่อประตูหนองห้าและประตูปล่องน้ำ ประตูที่ 7 นี้มียามเฝ้าประตูรักษาเปิด - ปิด โดยเปิดเวลา 6 โมงเช้า ปิด 6 โมงเย็น การเปิดปิดประตูเมืองจะใช้สัญญาณคือ กลองตีย่าเป็นสัญญาณเรียกว่า กลองย่ารุ่ง และกลองย่าค่ำ ในระหว่างปิดประตูเมืองห้ามคนเข้าออกอย่างเด็ดขาดผู้ฝ่าฝืนมีโทษถึงประหารชีวิต

ผังเมืองน่านและการสร้างเมืองตามคติล้านนาได้กำหนดองค์ประกอบหลักของเมือง คือ กำแพงเมือง ประตูเมือง คู่ม ข่วงเมือง วัด ตามตำแหน่งการตั้งตามหลักโหราศาสตร์เพื่อเป็นมงคลแก่เมือง ผู้ครองนครและราษฎรเมืองน่านยังคงมีองค์ประกอบตามหลักทฤษฎีเมืองที่สมบูรณ์ กำแพงเมืองด้านตะวันออกมีประตูไชยสำหรับเจ้านายเสด็จทางชลมารค ประตูน้ำเข้มสำหรับการค้าขาย กำแพงเมืองด้านเหนือมีประตูริมสำหรับเดินทางสู่ทางทิศเหนือ ประตูอมร ทำถนนมหายศไปวัดสวนตาล กำแพงเมืองด้านตะวันตกมีประตูปล่อยน้ำสำหรับชาวเมืองเดินทางเข้า - ออก ประตูหนองน้ำสำหรับออกไปทำไร่ทำนาออกเมือง กำแพงเมืองใต้มีประตูเชียงใหม่สำหรับทางออกไปต่างเมือง ประตูท่าลี่สำหรับนำศพไปเผาออกเมือง นอกกำแพงทุกด้านยกเว้นด้านตะวันออกที่มีแม่น้ำน่านจะขุดคูไว้ป้องกันเมือง

2.2 เมืองน่านสมัยรัตนโกสินทร์

การเดินทางไปหัวเมืองลาวเฉียงของนายปีแอร์ โอรีต ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายชาวเบลเยียมระหว่าง พ.ศ.2440-2441 (พิชณู จันทรวิทัน, 2539) มณฑลลาวเฉียงมีเชียงใหม่เป็นเมืองหลักประกอบด้วยหัวเมือง 6 หัวเมือง คือ เชียงใหม่มีเจ้านครเชียงใหม่ มีข้าหลวงคือพระยาทรงฯ เมืองย่อยเขตเชียงใหม่คือ เชียงราย ข้าหลวงได้แก่ ขุนอรุณฯ (นายอรุณ สุรวงศ์) น้องชายพระยาทรง ลำพูน ลำปาง เมืองเถิน เมืองแพร่ และเมืองน่าน ข้าหลวง คือ เจ้าหมื่นมหาดเล็ก อำนาจหน้าที่ของข้าหลวงจะดูแลกำกับงานบริหารราชการทุกเรื่อง จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของข้าหลวงใหญ่ที่เชียงใหม่ เจ้านายของเมืองน่านมีตำแหน่งการปกครองทั้งหมัก มีการจัดแบ่งดังนี้ เจ้านครเมืองน่านเจ้าสุริยวงศ์ (เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ) เจ้าอุปราชาดูแลศาลยุติธรรม เจ้าราชวงศ์ดูแลกรมมหาดไทย เจ้าราชบุตรดูแลกรมทหาร เจ้าสุริยวงศ์ดูแลกรมวัง เจ้าน้อยบุรงค์ดูแลกรมนา เจ้านานสุทธิสารดูแลกรมคลัง แต่ละกรมมีศาลของตนเอง ศาลสถิตยุติธรรมทำหน้าที่เป็นศาลอาญา

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 พม่าเพิ่มความเข้มงวดในการปกครองล้านนามากขึ้น ระบบการปกครองล้านนาเหมือนระบบการปกครองของพม่า มีการแต่งตั้งผู้ปกครองในระดับต่างๆ ให้สอดคล้องกับการปกครองของพม่า ตำแหน่งต่างๆ แต่งตั้งโดยตรงจากราชสำนักพม่า ผู้ปกครองท้องถิ่น ต้องอยู่ในความดูแลจากขุนนางพม่าที่ส่งมาปกครองล้านนา พม่าส่งขุนนางมาปกครองเชียงใหม่ พ.ศ.2207-2210 จากนั้นผู้ปกครองถูกแต่งตั้งจากพม่าสืบเนื่องมา พม่าลดฐานะผู้ปกครองจากกษัตริย์ประเทศราชเป็นขุนนาง คือเมียวหุ่่น ซึ่งได้รับการแต่งตั้งผ่านที่ประชุมอัครเสนาบดี อันเป็นองค์การปกครองที่สำคัญแห่งราชอาณาจักรพม่า พม่ามีอิทธิพลเหนือล้านนามาจนถึง พ.ศ.2317 พระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองเชียงใหม่และหัวเมืองล้านนาจึงยุติบทบาทพม่าที่มีอิทธิพลเหนือล้านนามาตั้งแต่บัดนั้น พม่ามีอำนาจเหนือการปกครองระหว่าง พ.ศ.2103-2317 นานถึง 214 ปี เชียงใหม่มีอิทธิพลต่อเมืองน่านระหว่าง พ.ศ.1993-2101 นานถึง 108 ปี เมื่อพระเจ้าติโลกราชยกทัพจากเชียงใหม่มาตีนครน่าน พ.ศ.1993 ตั้งขุนนางมาปกครองนครน่านสืบต่อมา 18 คน ในปี พ.ศ.2326 เมืองน่านถูกทิ้งร้าง รัชกาลที่ 1 ให้เจ้ามงคลวรยศไปครองนครน่าน แต่เจ้ามงคลวรยศสละให้เจ้าอัครวรปัญญาขึ้นครองแทน นครน่านจึงอยู่ในอำนาจรัฐสยามจนสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปรับเปลี่ยนการปกครองหัวเมือง เป็นมณฑลเทศาภิบาล กรุงเทพมหานครส่งข้าหลวงประจำเมืองมากำกับดูแลการบริหารของเจ้าผู้ครองนคร (เจ้ามหาพรหมสุรธาตา) และเมื่อเจ้า

ผู้ครองนครน่านองค์สุดท้ายพิราลัยใน พ.ศ.2474 จึงไม่ได้มีการแต่งตั้งผู้ใดเป็นเจ้าผู้ครองนครน่านอีก การสืบทอดสิ้นสุดลงในปี พ.ศ.2446 และรัชกาลที่ 5 สถาปนา เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ขึ้นเป็นพระเจ้านครน่าน มีพระนามจารึกในสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุระมหา ราชนวงษาธิบตี สุจริตจารีราชานุภาวรักษ์ วิบุลยศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลพิตร สติธย ฌนนทรราชวงษ์ โปรดให้สร้างหอคำเป็นอาคารไทยผสมตะวันตกใช้เป็นที่ว่าการและที่ประทับเมื่อปี พ.ศ.2446 (ชาตรี เจริญศิริ, 2549)

ในปี พ.ศ. 2331 เจ้าอัครวรปัญญา ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ กรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอัครวรปัญญาเป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน และแต่งตั้งเจ้าสุมนเทวราชขึ้นเป็นพระยาหอหน้า อันเป็นตำแหน่งเจ้าอุปราช ล่วงมาถึงปี พ.ศ.2343 เจ้าอัครวรปัญญา ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตรัชกาลที่ 1 ย้ายกลับไปตั้งที่เมืองน่าน ซึ่งถูกทิ้งร้าง พร้อมทั้งได้ก่อสร้างกำแพงและบูรณะเมืองขึ้นใหม่ เมื่อเจ้าอัครวรปัญญาถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ.2353 เจ้าสุมนเทวราชก็ได้ครองเมืองน่านสืบต่อมา ในปี พ.ศ.2360 เมืองน่านเกิดอุทกภัย เจ้าสุมนเทวราชจึงได้ย้ายเมืองไปตั้งขึ้นใหม่ ณ บริเวณดงพระเนตรช้างทางตอนเหนือ เรียกว่า เมืองเวียงเหนือ เมืองน่านตั้งอยู่ที่เมืองเวียงเหนือมาจนถึงปี เวลานั้นมีเจ้านันทวรฤทธิเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุระมหาราชวงศาธิบตี เป็นเจ้าผู้ครองนคร ห่างจากบริเวณกำแพงเมืองเก่าไปมาก เจ้านันทวรฤทธิเดชจึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอย้ายเมืองกลับไปตั้งยังที่เดิม และสร้างกำแพงเมืองขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2435 แบ่งการปกครองหัวเมืองออกเป็นมณฑลเทศาภิบาล ได้ทรงส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย มากำกับดูแลการบริหารบ้านเมือง เรียกชื่อตามตำแหน่งทำเนียบว่า ข้าหลวงประจำเมือง ในปี พ.ศ.2446 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการให้สถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็น พระเจ้านครน่าน มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุระมหา ราชนวงษาธิบตี สุจริตจารีราชานุภาวรักษ์ วิบุลยศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลพิตร สติธย ฌนนทรราชวงษ์ เมื่อพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ถึงแก่พิราลัยเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2461 เจ้ามหาพรหมสุรธาดา (เจ้าอุปราช) ได้ขึ้นครองเมืองน่าน เมื่อเจ้ามหาพรหมสุรธาดาถึงแก่พิราลัย ในปี พ.ศ.2474 ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครจึงถูกยุบนับตั้งแต่นั้นเป็นมา และเมืองน่านก็ได้กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

3. การศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อความเข้าใจถึงรูปแบบและวิธีการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และความเข้าใจในสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าของจังหวัดน่าน หรือที่เรียกว่า “ใจเมืองน่าน” มีพื้นที่ 0.18 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2548 และตามประกาศคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2549 ด้วยเจตนารมณ์จะให้คุ้มครองพื้นที่เป็นมรดกสำคัญของชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยมีคณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน ซึ่งมีผู้ว่าราชการเป็นประธานเป็นผู้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา โดยอิงแผนแม่บทซึ่งคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้วในปี พ.ศ.2548

3.1 แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ุ (2537) ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หมายถึง สถาปัตยกรรมของชาวบ้านและรวมไปถึงเรือนพักอาศัยที่มีรูปแบบทางประเพณีนิยมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกิจ ตลอดจนถึงอาคารอื่นๆ นอกเหนือจากเรือนพักอาศัย แต่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในการดำรงชีพของชาวบ้าน คุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นพบว่า จะเข้าใจสภาพของสังคม (Society) ได้ชัดเจนขึ้นเพราะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของประชาชน (Popular Culture) ที่แฝงอยู่กับตัวอาคารซึ่งเป็นการสร้างสรรค์อย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นตัวอย่างที่แสดงการแก้ปัญหา เป็นการออกแบบที่ตรงไปตรงมาและชัดเจน รูปทรงของบ้านได้ ประมวลผลเนื้อหาที่สนองความต้องการอย่างเหมาะสมตามเนื้อหาที่ต้องการ บ้านพื้นถิ่น (Vernacular House) เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงประสิทธิภาพ ความประหยัด ความรู้สึก และภูมิปัญญา เพื่อให้ความรู้ทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นพัฒนาขึ้นในแนวกว้างและแนวลึกจำเป็นต้องค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้กว้างขวาง เพราะจะเป็นพื้นฐานให้เกิดการวิเคราะห์ตีความในแนวลึก แนวทางการศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มี 2 แนวทาง คือ แนวทางแรกเป็นแนวทางของสถาปนิกที่มีพลังสร้างสรรค์สูง และแนวทางที่สองเป็นแนวทางการศึกษาที่ต้องค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นด้วยระบบวิธีการศึกษาเป็นระบบและมีขั้นตอนมุ่งหมายเพื่อศึกษาค้นคว้าให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งมีหลายแง่มุม หลายความหมาย ทั้งคุณค่าในฐานะรูปแบบเฉพาะทางวัฒนธรรม รูปแบบที่มีเอกลักษณ์ของภูมิภาค คุณค่าในฐานะสะท้อนฐานะของชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นการศึกษาเพื่อเห็นกระบวนการวิวัฒนาการของอาคารพื้นถิ่น เพื่อเป็นแนวสำหรับมาประยุกต์ใช้กับสมัยปัจจุบัน หากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงรูปทรงอาคาร ศึกษาถึงระบบการก่อสร้าง ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบรูปทรงเชิงชาติพันธุ์วิทยา ศึกษาถึงคติความเชื่อที่ผูกพันกับรูปทรง ศึกษาเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น วิธีการศึกษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเป็นการศึกษาจากอาคารที่มีอยู่จริงจึงไม่ค่อยจำเป็นต้องตั้งสมมติฐานขึ้น แต่เป็นการศึกษาข้อมูลที่ได้และมีด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลในแง่มุมต่างๆ จึงจะพบคำตอบภายหลัง คำตอบที่ได้ย่อมขึ้นกับวิธีการสอบสวนและตรวจสอบข้อมูลโดยคล้อยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ผู้ศึกษาได้ตั้งเป็นความมุ่งหมายแต่แรกและเป็นการศึกษาได้ทั้งการศึกษาเฉพาะกรณี และการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อแสวงหารูปแบบเฉพาะถิ่นของ R.W. BRUN SKILL มี 3 แนวทางการศึกษา สามารถสรุปได้คือ 1) การแบ่งประเภทของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ อาคารประเภทที่พักอาศัย (Domestic Architecture) อาคารทางเกษตรกรรม (Agricultural Architecture) อาคารอุตสาหกรรมของชาวบ้าน (Industrial Vernacular) 2) การศึกษาสำรวจที่ตั้ง โดยศึกษาสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศ สภาพทางธรณีวิทยา และ 3) การศึกษารายละเอียดของส่วนประกอบอาคารจากวัสดุและวิธีการก่อสร้าง โดยแยกส่วนประกอบออกเป็น ผนัง วัสดุ และวิธีการก่อสร้าง (Walling : Construction and Material) หลังคา - รูปทรง และวิธีการก่อสร้าง (Roofing : Shape Construction and Material) แพลนและรูปตัด (Plan and Section) รายละเอียด (Architectural Detail) ของบันได ประตู หน้าต่าง

จากหัวข้อนี้สามารถนำไปเป็นหัวข้อย่อยในการศึกษาเฉพาะกรณี การศึกษาเบื้องต้นต้องค้นคว้าหาลักษณะรูปแบบอาคาร โดยการสำรวจ วัดขนาด เขียนร่างภาพ ถ่ายภาพเก็บไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้น ตามหลักการการศึกษาของสถาปัตยกรรม นำมาเขียนแบบรายละเอียด แพลน รูปด้าน รูปตัด รูป Isometric หรือทัศนียภาพ (Perspective) เพื่อศึกษาปริมาตรของรูปทรง ปริมาตรของพื้นที่ (Space) ความสัมพันธ์ของปริมาตรพื้นผิว (Surface) ความสัมพันธ์ของเนื้อที่ภายในอาคาร ทำให้เราทราบเบื้องต้น คือ ลักษณะของอาคารเพื่อตีความจากการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์เนื้อที่ใช้สอย ความสัมพันธ์ของเนื้อที่ใช้สอย กิจกรรมที่เกิดขึ้นในเนื้อที่ใช้สอยตามเวลาและฤดูกาล ความสัมพันธ์ของกิจกรรมและพฤติกรรมทางวัฒนธรรม อัน

เป็นผลจากคติความเชื่อ แบบแผนการดำรงชีวิตที่มีผลต่อกิจกรรม หลักการวิเคราะห์นั้นใช้การสังเกต (Observation) สัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ วิเคราะห์ระบบ โครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง วิธีการก่อสร้าง ระบบระบายอากาศภายในอาคาร การจัดพื้นที่ใช้สอยกับ สภาพแวดล้อมภูมิอากาศและทิศทางของแดดลม วิธีการแก้ปัญหาจากผลกระทบทางด้านคติ (การเลี้ยงและ เปิดรับแสงแดด การรับลม การป้องกันฝนสาด การป้องกันลมพายุ)

เมื่อวิเคราะห์แล้วจึงประเมินคุณค่าเป็น 3 หัวข้อ คือ คุณค่าในการแก้ปัญหาเรื่องประโยชน์ใช้สอย คุณค่าของการก่อสร้างและการใช้วัสดุ คุณค่าทางความงาม (ความสัมพันธ์ของระนาบกับพื้นที่) สัดส่วนและ รูปทรง จังหวะการเจาะช่องแสง หน้าต่างกับผนังทึบ รูปทรงที่เป็นมวล (Mass) ระเบียบและวิธีการตกแต่ง รายละเอียดของส่วนต่างๆ ผลของแสงเงาต่อรูปทรง การเคลื่อนไหวของที่ว่าง ความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่าง ภายในกับที่ว่างภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารกับสภาพแวดล้อมในเชิงองค์ประกอบทางความงาม การตกแต่งอาคารให้มีคุณค่า การค้นคว้าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้องใช้ความรู้ที่เป็นหลักวิชาการทาง เหตุผล ซึ่งเป็นลักษณะภาวะวิสัย (Objective) กับการใช้ความรู้ที่เป็นประสบการณ์อันเป็นอัตวิสัย (Subjective) หรือจิตนิยมคู่กันไป

อรศิริ ปาณินท์ (2553) พบว่า เนื้อหาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต้องมีการศึกษาในในรูปแบบการ บูรณาการหลายสาขาทั้งสภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติ ระบบนิเวศ สภาพกายภาพ ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ของคนในชุมชน มีความต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ระบบสังคม เศรษฐกิจ ภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับการ ดำรงชีพ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การศึกษามีการกำหนดแผนการศึกษาได้ 3 แนวทางขึ้นอยู่กับประเด็นที่ จะทำการศึกษาเพื่อให้รู้เรื่องราวใด คำถามที่ต้องการรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อาจอยู่ในช่วง ความสัมพันธ์ใดก็ได้ ตั้งแต่ระบบนิเวศ รายละเอียดของตัวสถาปัตยกรรม ความเชื่อและภูมิปัญญาเกี่ยวข้อง โดย 1) ศึกษาจากบริบทมายังตัวสถาปัตยกรรม (หรือศึกษาสภาพแวดล้อมไปสู่วิถีชีวิตไปสู่สถาปัตยกรรม พื้นถิ่นและสรุป) 2) ศึกษาสถาปัตยกรรมภายในรายละเอียดย้อนมายังบริบท (หรือศึกษาสถาปัตยกรรมพื้น ถิ่นไปสู่วิถีชีวิตไปสู่ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมและสรุป) และ 3) ศึกษาวิถีชีวิตและปัจจัยที่ส่งผลมายังวิถี ชีวิต (หรือศึกษาวิถีชีวิตไปสู่สภาพแวดล้อมและสรุป หรือศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไปสู่วิถีชีวิตและสรุป ทั้ง 3 แนวทาง แสดงให้เห็น ความหลากหลายของการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ขึ้นอยู่กับคำถาม บางครั้ง คุณค่าอาจไม่ได้อยู่ที่ตัวสถาปัตยกรรมแต่อาจรวมถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ของเนื้อหา สถาปัตยกรรมท้องถิ่น แอบแฝงวัฒนธรรมของวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมกับ ธรรมชาติ มีภูมิปัญญาในการปรับตัวให้วิถีชีวิต อยู่ร่วมกันกับสภาพแวดล้อมอย่างสมดุล

โดยก่อนทำการสำรวจภาคสนาม ศึกษา และทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง หากไม่พบ การศึกษาระบบนิเวศและสถาปัตยกรรมต้องศึกษาจากวิทยาการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เชื่อมโยงไปยังสภาพ ทางกายภาพและวิถีชีวิตซึ่งเป็นเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จะทำให้สามารถจินตนาการถึงสภาพแวดล้อมได้ ต้องศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ภาษา และวรรณคดี ที่เป็นหลักฐานสำคัญในการเชื่อมโยงการศึกษาเกี่ยวกับ เมืองและสถาปัตยกรรมให้ความชัดเจนถึงความเป็นมา สภาพชีวิต ศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ทำให้เข้าใจ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต ในการสำรวจ การพิจารณาขอบเขตด้านพื้นที่ และ การปฏิบัติงานทำหน้าที่ 4 กลุ่ม คือ ทำผังหมู่บ้าน ผังบริเวณบ้าน ทศนิยมภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างเรือน ข้างเคียง ทำผังพื้นที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ รูปด้านรูปตัดเรือน ศึกษาเปรียบเทียบรูปทรงหลังคาของ เรือนที่เป็นกรณีศึกษา สัมภาษณ์ประวัติความเป็นมาของครอบครัวที่ทำการสำรวจ ความเป็นมาของ หมู่บ้าน ชีวิตการดำรงชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และอื่นๆ ซึ่งจะสามารถตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล ภาคสนามได้

3.2 สถาปัตยกรรมประเภทคุ้ม

คุ้มที่อยู่ในเขตเมืองเก่าจังหวัดน่าน เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ยังคงสภาพรูปแบบการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์และยังไม่ถูกเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด แม้ว่าบางอาคารจะมีการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยไปจากเดิม แต่ยังคงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอย่างสมบูรณ์ ดังนี้

1. หอคำ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน)

หอคำ ปัจจุบันเป็น “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน” ตั้งอยู่ในชุมชนช่างคำ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน ซึ่งพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชสร้างขึ้นหลังจากได้รับการสถาปนาพระยศให้เป็น “พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช” จึงสร้างหอคำขึ้นใหม่เพื่อฉลองพระยศ โดยเป็นอาคารทรงไทยผสมศิลปะตะวันตกแบบตรีมุข 2 ชั้น มุขหน้าหันไปทิศตะวันออกตรงกับแม่น้ำน่าน ตัวอาคารก่ออิฐฉาบด้วยปูน หลังคาเป็นทรงจั่วเดิมมุงด้วยแป้นเกล็ด ภายหลังเปลี่ยนเป็นมุงด้วยกระเบื้องลอนและลดเครื่องประดับหลังคาลงไปมีชั้นลด 2 ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ แบบพื้นเมืองน่าน และมีลวดลายปูนปั้นบริเวณซุ้มประตู-หน้าต่างตามแบบศิลปะตะวันตก หน้าบันด้านหน้าเป็นรูป “ตราโคกสุภราช” อันเป็นตราประจำเมืองน่านที่ใช้ในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ผนังมีบัวคอดแบ่งระหว่างชั้นล่างกับชั้นบน มีการจัดระเบียบองค์ประกอบในลักษณะสมมาตร เน้นซุ้มประตูทางเข้าตรงกลางด้วยบัวปูนปั้นเหนือประตูเป็น Scroll Pediment แบบฝรั่ง ผนังด้านหน้าอาคารมีผนังยื่นในลักษณะของ Pilaster เป็นตัวแบ่งระยะของหน้าต่างที่อยู่ตรงกลางช่องหน้าต่างชั้นบนแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนบนเป็นบานเกล็ด และส่วนล่างเป็นลูกฟัก มีซุ้มยื่นออกมาเป็นกันสาดมีการติดไม้ฉลุเป็นครีบบอบๆ เหมือนเชิงชาย มีลูกกรงกันตกไม้ฉลุ ส่วนหน้าต่างชั้นล่างเป็นบานลูกฟักไม้ มีบัวปูนปั้นรูปสามเหลี่ยมแบบ Pediment ของฝรั่ง

เมื่อสิ้นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เจ้ามหาพรหมสุรธาตากี้เข้ามาอาศัยอยู่ในคุ้มหลังนี้แทน โดยยกคุ้มเดิมของตนให้เป็นบ้านเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) โดยเจ้าลัดดา ณ น่าน วิชาคนสุดท้องของเจ้ามหาพรหมฯ ได้เล่าถึงรายละเอียดของอาคารและการใช้สอยในพื้นที่ภายในคุ้มไว้ว่า ในสมัยก่อนมีบันไดทางขึ้นชั้นบนด้านหน้าทั้งสองข้างซ้ายขวา โดยใช้ชั้นด้านหนึ่ง และลงอีกด้านหนึ่ง และมีบันไดทางขึ้นจากด้านหลังด้วย ตรงกลางห้องโถงชั้นบนมีบัลลังก์อยู่ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพระพุทธรูป ไม้กระดานเป็นไม้แผ่นใหญ่ๆ แต่ปัจจุบันโดนรื้อออกแล้วเป็นเป็นไม้กระดานแผ่นเล็กแทน ห้องบรรทมของเจ้ามหาพรหมสุรธาตาอยู่ทางทิศใต้ หรือบริเวณที่ตั้งของงาช้างดำในปัจจุบัน มีห้องทรงงาน ห้องลูกหลานที่อยู่เวรถวายงานใกล้ ส่วนด้านทิศเหนือเป็นห้องของชายา ล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐทึบสี่ด้าน กำแพงด้านหน้าอยู่บริเวณหลังต้นโพธิ์ มีศาลารายยาวตลอดแนวกำแพง มีซุ้มประตูทางเข้า ภายในเป็นที่ประทับของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และครอบครัวของท่าน ชั้นบนเป็นห้องพระ และที่นอนของพวกผู้หญิง ส่วนชั้นล่างเป็นที่นอนของพวกทหารผู้ชาย ไม่มีห้องน้ำในคุ้ม ด้านหลังบ้านมีห้องสำหรับลูกหลานช่วยกันปั่นเมี่ยง ปั่นบุรี ถวายเจ้าเมืองน่าน มีห้องเสื้อผ้าแยกชายหญิง (ลัดดา ณ น่าน, 2557, พฤษภาคม) และเมื่อสิ้นเจ้ามหาพรหมฯ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองน่านพระองค์สุดท้าย ลูกหลานตัดสินใจยกคุ้มหอคำนี้นี้ให้กับรัฐบาล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 โดยถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นอาคารศาลากลางจังหวัด มีการรื้อกำแพงแก้วที่ล้อมรอบหอคำออก ต่อมาในปี พ.ศ.2517 รัฐบาลคุ้มหอคำยกให้กรมศิลปากรเพื่อจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน และได้มีการปรับปรุงอาคารจากบันไดทางขึ้นสองทางด้านหน้า ให้เป็นบันไดทางขึ้นด้านใน ส่วนบันไดทางขึ้นด้านหลังก็รื้อออก ระเบียงข้างหลังมีราวกันตกรูปป้อมไขว่ถูกกันผนังปิดทึบขึ้นเพื่อป้องกันสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานสูญหาย และเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ.2530



ภาพที่ 2.1 หอคำหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน ในปัจจุบัน

2. คຸ້ມเจ้าราชบุตร (วังหน้าหรือคຸ້ມเจ้าอุปราชในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช)

คຸ້ມเจ้าราชบุตร ตั้งอยู่ในชุมชนข้างค้ำ บริเวณหัวมุมถนนระหว่างถนนผากองและถนนมหาพรหม ด้านตรงข้ามด้านทิศเหนือของวัดข้างค้ำ เดิมเป็นคຸ້ມของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา เจ้าผู้ครองนครน่านคนสุดท้าย ก่อนการเปลี่ยนระบบการปกครองในปี พ.ศ.2475 โดยคຸ້มหลังนี้เรียกว่า “คຸ້มวังหน้า” ของเจ้าเมืองน่านมาก่อน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้พระบรมโพนธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ.2398 พระยานันทยศ เจ้าเมืองน่านในสมัยนั้น ได้แต่งคนไปกราบทูลขอพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 4 เพื่อทูลแจ้งขอย้ายเมืองจากเวียงเหนือกลับมาตั้งที่เดิมคือ เวียงใต้ จากนั้นได้ทำการซ่อมแซมบูรณะวัดวาอาราม กำแพงเมือง และสร้างคຸ້มแก้วหอคำขึ้นมาเป็นเรือนไม้ติดกัน 7 หลัง เมื่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2400 ก็ได้รับพระราชทานพระอิสริยยศเป็น เจ้าอนันตวรฤทธิเดช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้านครน่านคนแรก เนื่องจากเจ้าเมืองน่านในยุคต้นรัตนโกสินทร์มียศเป็นเพียงพระยาเท่านั้น ดังนั้นเจ้าอนันตยศจึงเป็นเจ้าเมืองคนแรกที่ได้รับพระราชทานยศเป็นเจ้าราชวงศ์ผู้ครองนครน่าน ซึ่งเมื่อสร้างหอคำทั้ง 7 หลังเสร็จสิ้นแล้ว เจ้าอนันตวรฤทธิเดชได้นำพระชายาทั้ง 11 พระองค์ เข้ามาอยู่ในคຸ້มหลวง (หอคำ) ด้วยกัน

ในปี พ.ศ.2409 เจ้าอนันตวรฤทธิเดชได้สร้างคຸ້มหลังปัจจุบันนี้ให้เจ้าน้อยมหาพรหมอยู่ เจ้ามหาพรหมมาอาศัยอยู่ที่นี้ตั้งแต่วัยเยาว์วัย ประมาณช่วงชันษา 11 ปี แต่ก็มีบันทึกจากแหล่งเอกสารอื่นที่ได้อ้างว่า คຸ້มหลังเดิมสร้างเมื่อเจ้าน้อยมหาพรหมชันษาประมาณ 20 ปี โดยสร้างขึ้นเพื่อเป็นเรือนหอในโอกาสเสกสมรสกับเจ้าหญิงศรีโสภา และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้จารึกวันประสูติของเจ้าน้อยมหาพรหม คือ ปี พ.ศ.2389 ดังนั้น หากคຸ້มหลังนี้สร้างในช่วงปี พ.ศ.2409 ในตอนนั้นเจ้ามหาพรหมมีชันษา 20 ปีพอดี แต่จากคำบอกเล่าของทั้งเจ้าสมปรารถนาและคุณสถาพร จะหมายถึง เจ้ามหาพรหมย้ายมาอยู่ที่หอคำพร้อมกับเจ้าอนันตวรฤทธิเดชในช่วงปี พ.ศ.2400 ซึ่งตอนนั้นก็ทรงมีชันษา 11 ปีพอดี

คຸ້มหลังนี้เป็นหลังที่ 8 ซึ่งสร้างต่อจากหอคำทั้ง 7 ที่สร้างขึ้นมาก่อนหน้านี้ ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่า คຸ້มหลังนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเรือนหอของเจ้าน้อยมหาพรหม ในตอนที่ท่านมีชันษาประมาณ 20 ปี ในสมัย

ของเจ้านันทวรฤทธิเดชครองเมืองน่าน ทั้งนี้ เมื่อในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชครองเมืองน่าน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช ได้รื้อคุ้มแก้วหอคำทั้ง 7 หลังของพระบิดาออก แล้วสร้างเป็นหอคำขึ้นเพียงหลังเดียว และในปัจจุบันใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน และเมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชแล้ว เจ้าน้อยมหาพรหมได้ขึ้นครองเมืองน่านต่อ เป็นเจ้ามหาพรหมสุรธาดา และได้ย้ายออกจากคุ้มนี้ไปอยู่ที่หอคำ คุ้มหลังนี้จึงตกเป็นของเจ้าราชบุตร (เจ้าประพันธ์พงศ์) หรือเจ้าน้อยหมอกฟ้า ณ น่าน ซึ่งเป็นบุตรชายคนเล็กของแม่เจ้าศรีโสภากา ชายาคนแรกของเจ้ามหาพรหมสุรธาดา

ต่อมาในปี พ.ศ.2484 คุ้มหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมลงมาก เจ้าราชบุตรจึงรื้อเรือนหลังเดิมและเรือนโบราณหลังเล็กด้านข้างออกไป และสร้างเป็นเรือนหลังปัจจุบันนี้ ซึ่งมีขนาดเล็กกลกว่าเดิม แต่ได้เพิ่มพื้นที่ใช้สอยด้านหลังให้กว้างขึ้น โดยใช้ไม้จากเรือนหลังเดิมมาสร้างเรือนหลังปัจจุบันขึ้น และสร้างยุงข้าวขึ้นใหม่ด้านหลัง มีรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกผสมอยู่สังเกตได้จาก เป็นอาคารสองชั้นเป็นรูปตัวแอล (L) หลังคาทรงจั่วตัด มีไม้แกะสลักฉลุลายประดับทั้งชายคา ช่องลม และหน้าจั่ว หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าวโบราณ อาคารส่วนที่ยื่นออกมาชั้นล่างปิดทึบ ส่วนด้านซ้ายของอาคารเป็นใต้ถุนเปิดโล่ง บันไดทางขึ้นมีซุ้มโค้งประดับด้วยไม้ฉลุลวดลายแบบเรือนขนมปังขิง เมื่อขึ้นบันไดไปเป็นระเบียงยาวด้านหน้า และเชื่อมไปถึงด้านข้างริมซ้ายสุดของตัวอาคารเชื่อมไปยังชานครัวด้านหลังได้ โดยระหว่างชานครัวและชานบ้านมีประตูปิดคั่น ในสมัยก่อนภายในคุ้มนี้จะมีผู้อาศัยอยู่ทั้งญาติพี่น้อง และบ่าวไพร่บริวารหลายคน จึงจัดสรรให้พื้นที่บนเรือนด้านหน้าเป็นห้องโถงใช้รับแขก ด้านล่างใช้เป็นที่ทอผ้า และตีเครื่องเงินไว้ใช้ภายในคุ้ม ห้องนอนอยู่ชั้นบนด้านทิศตะวันออก ส่วนพื้นที่ด้านหลังเรือนมีชานกว้างเชื่อมต่อกับเรือนครัว ซึ่งเป็นพื้นที่หุงหาอาหารสำหรับผู้อยู่อาศัยในคุ้มทั้งหมด ด้านหลังจึงมีห้องเก็บข้าวสารอาหารแห้งที่มิดชิด มีไหข้าวขนาดใหญ่ และอุปกรณ์ทำครัวหลากหลาย ในสมัยก่อน ญาติพี่น้องจะมารวมกันหุงหาอาหาร และรับประทานอาหารพร้อมกันที่นี่แม้จะอยู่คนละบ้านกันก็ตาม (สมปรารถนา ณ น่าน และ สถาพร สุริยา, สัมภาษณ์, 2556)

เจ้าราชบุตรมีลูกสาวสามคน คือ เจ้าจุมปี เจ้าบัวมัน และเจ้าโคมทอง ปัจจุบันนี้คุ้มเจ้าราชบุตรเป็นสมบัติของเจ้าสมปรารถนา ณ น่าน ซึ่งเป็นบุตรสาวของเจ้าโคมทอง กับเจ้าประดิษฐ์ ณ น่าน โดยเจ้าประดิษฐ์ ณ น่าน อดีตผู้แทนราษฎรจังหวัดน่าน และนายกเทศมนตรีเมืองน่าน คุ้มเจ้าราชบุตรได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปี พ.ศ.2554



ก. คุ้มเจ้าราชบุตร

ข. โถงรับแขกชั้นบนด้านหน้าคุ้ม

ค. ชานเชื่อมระหว่างเรือนอาศัยและเรือนครัว

ภาพที่ 2.2 คุ้มเจ้าราชบุตร

3. คຸ່ມเจ้าเทพมมาลา

คຸ່มเจ้าเทพมมาลา ตั้งอยู่ในชุมชนช่างคำ เป็นเรือนที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 มีอายุมากกว่าร้อยปี คຸ່มหลังนี้เดิมเป็นของเจ้านางเทพมมาลา ธิดาพระองค์แรกของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กับแม่เจ้ายอดหล้า ซึ่งท่านเป็นหญิงชาวไทลื้อ เชียงคำ ซึ่งในสมัยนั้นอยู่ในเขตของน่าน พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชปลูกเรือนหลังนี้จากไม้เก่าของคຸ່มแก้วหอคำเดิมของพระราชบิดาที่ถูกรื้อออก ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า คຸ່มเจ้าเทพมมาลา ถูกสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ.2446 หรือหลังจากนั้นไม่นาน ต่อมาคຸ່มเจ้าเทพมมาลาได้ถูกขายให้ เจ้าบุญศรี เมืองชัย ซึ่งเป็นน้องชายของ เจ้าบุญโสม ณ น่าน ผู้เป็นชายาของเจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) และปัจจุบัน คຸ່มนี้ได้ตกทอดสู่ทายาทรุ่นปัจจุบัน โดยมีคุณสัมพันธ์ เมืองชัย ซึ่งเป็นบุตรคนที่ 11 ของเจ้าบุญศรี เป็นผู้ดูแลรักษาคຸ່มในปัจจุบัน

คຸ່มเจ้าเทพมมาลาเป็นอาคารยกใต้ถุนสูงที่สร้างขึ้นจากไม้สักทั้งหลัง และมีการจัดวางผังอาคารแบบสมมาตร มีบันไดขึ้นสู่เรือนตรงกลาง โดยมีมุขหลังคาจั่วคลุมบันไดทางขึ้นที่นำไปสู่ห้องโถงกลางของเรือน ซึ่งปัจจุบันถูกใช้เป็นห้องนั่งเล่นและรับแขก ที่ขนาดด้วยห้องผังกเหล็กเหลี่ยมทั้งด้านซ้ายและขวา ด้านหลังห้องนั่งเล่นเป็นห้องโถงย่อย ซึ่งเป็นที่วางเครื่องเรือนโบราณติดอาคารขนาดใหญ่ ซึ่งมีอายุเกือบเท่ากับตัวอาคาร ก่อนที่จะเปิดออกสู่เต็นและชานด้านหลังซึ่งเชื่อมเรือนครัวและห้องต่างๆ กับเรือนพักอาศัยเข้าด้วยกัน ในอดีตชานเชื่อมอาคารบริเวณนี้เป็นไม้ ก่อนที่จะถูกเปลี่ยนเป็นชานคอนกรีตปูกระเบื้องดังเช่นในปัจจุบัน หลังคาของคຸ່มเจ้าเทพมมาลา นอกจากจะมีรูปทรงแปลกตากว่าอาคารอื่นๆ ในเขตเมืองน่านแล้ว ยังสามารถขึ้นไปใช้พื้นที่ใต้หลังคาได้ด้วย โดยมีบันไดขึ้นถาวรจากห้องชั้นล่าง ด้านทิศตะวันออกของอาคาร ด้านบนพื้นที่ห้องใต้หลังคา ซึ่งนอกจากใช้เป็นพื้นที่เก็บของแล้ว ยังมีทางเดินไปสู่ระเบียงยื่นเหนือมุขจั่วหลังคาคลุมบันไดทางขึ้นเรือนด้านหน้าอาคาร

คຸ່มเจ้าเทพมมาลาได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่สมควรเผยแพร่ ประเภท บ้านพักอาศัย (คຸ່มเจ้า) ประจำปี พ.ศ.2555 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันคຸ່มเจ้าเทพมมาลาอยู่ในสภาพทรุดโทรมเป็นอย่างมาก จึงควรได้รับการซ่อมแซมบูรณะอย่างเร่งด่วน



ก. คຸ່มเจ้าเทพมมาลา

ข. บันไดทางขึ้นสู่ห้องใต้หลังคา

ค. ชานเชื่อมระหว่างเรือนใหญ่กับเรือนครัว

ภาพที่ 2.3 คຸ່มเจ้าเทพมมาลา

4. คຸ່ມเจ้าจันทรทงดี

คຸ່มเจ้าจันทรทงดี ตั้งอยู่ในชุมชนบ้านหัวขวง คຸ່มหลังนี้ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชทรงโปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2459 เพื่อเป็นที่พำนักของเจ้าจันทรทงดี ผู้เป็นธิดา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกรมที่ดินจังหวัดน่าน และเป็นอาคารอนุรักษ์ของจังหวัดน่าน โดยกรมที่ดินซื้ออาคารหลังนี้จาก คุณสมสมัย วุฒิสอน บุตรสาวบุญธรรมของเจ้าจันทรทงดี ในปี พ.ศ.2504 จากนั้นกรมที่ดินได้ใช้เป็นอาคารหลักของสำนักงานที่ดิน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504–2525 และเมื่อกรมที่ดินได้สร้างอาคารหลังใหม่ขึ้นมาด้านหน้า จึงย้ายที่ทำการจากคຸ່มเจ้าจันทรทงดีมายังอาคารหลังใหม่ทั้งหมด

คຸ່มเจ้าจันทรทงดี เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสูง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา ซึ่งยังคงรักษาลักษณะโดยรวมของอาคารภายนอกเอาไว้ได้ทั้งหมด ฐานของอาคารเป็นไม้ซุงทั้งต้น พื้นและโครงสร้างรับพื้นชั้นบนเป็นไม้ทั้งหมด เช่นเดียวกับฝ้าเพดาน และบันได ที่เป็นไม้จริงเต็มแผ่นขนาดใหญ่ แต่เดิมตัวอาคารมีสีเขียวอ่อน แต่ปัจจุบันถูกทาสีเป็นสีขาว ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง และถูกใช้เป็นสำนักงานของกรมที่ดินที่ขยายตัวออกมาจากอาคารใหม่ทางด้านหน้า บนระเบียงชั้นบนของอาคารยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าจันทรทงดีด้วย



ก. คຸ່มเจ้าจันทรทงดี

ข. ช่องโค้งอาคารในชั้นล่าง

ค. บันไดทางขึ้นอาคารด้านหลัง

ภาพที่ 2.4 คຸ່มเจ้าจันทรทงดี

พื้นที่โดยรอบของอาคารในอดีต ล้อมรอบด้วยรั้วไม้ มีอาคารบริวารอยู่บริเวณสวนด้านหลัง ซึ่งอาคารบริวารเหล่านั้นเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใช้เป็นทั้งโรงครัวและที่พักของบริวารและคนงาน พื้นที่ตรงระหว่างเรือนเจ้านายและเรือนบริวาร มีบ่อน้ำเก่าอยู่ สำหรับใช้ประโยชน์ได้ร่วมกัน (กนกพร พิชัย, สัมภาษณ์, 2557) ปัจจุบันสภาพโดยรอบได้เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว เหลือเพียงคຸ່มเจ้าจันทรทงดีที่ตั้งอยู่ด้านหลังของกรมที่ดินเท่านั้น

5. คຸ່มเจ้าทองย่น (บ้านคุณอดิศัย วิเศษวัชร)

คຸ່มเจ้าทองย่น (บ้าน คุณอดิศัย วิเศษวัชร) ตั้งอยู่ในชุมชนศรีพินต้น เคยเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าทองย่น บุตรีของเจ้าอินต๊ะ กับเจ้าบุญยืน สารรัตน์ (ณ น่าน) ซึ่งทั้งสองท่านมีเชื้อสายของเจ้ามหาพงษ์ และเจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 61 และ 62 ตามลำดับ ที่ดินและบ้านหลังนี้แต่เดิมเป็นบ้านของรองอำมาตย์ตรีเคียน รัตนวงศ์ไชย อดีตข้าราชการห้องคลังหลวง ซึ่งท่านมีลูกชายโตน คือ คุณสมบูรณ์ รัตนวงศ์ไชย อดีตผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด และได้แต่งงานกับเจ้าทองย่น เมื่อเจ้าทองย่นย้ายออกมาจากคຸ່ม

เจ้าฟองคำซึ่งเป็นเรือนเกิดของตนมาอาศัยอยู่ที่นี้แทน เจ้าทองย่นมีลูกชาย จำนวน 2 คน และลูกผู้หญิง จำนวน 1 คน คือ คุณอดิษฐ์ วิเศษวัชร เจ้าของบ้านคนปัจจุบัน

เรือนหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่สันนิษฐานว่า น่าจะสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2455 รองอำมาตย์ตรีเคียน ได้สร้างเรือนหลังนี้ก่อนที่คุณสมบูรณ์จะเกิด แต่เดิมบ้านหลังนี้แบ่งเป็นสองส่วน คือ ตัวบ้าน และยุ้งข้าว เสาบ้านเป็นเสากลมที่ทำจากไม้ทั้งต้น มีชานระเบียงกว้างด้านหน้า และมีชานไม้ตากผ้าด้านข้างบริเวณด้านบนของฝาผนังเรือนใต้ชายคาจะมีช่องลมที่ตีเป็นไม้ระแนงไขว้กันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเพื่อระบายอากาศใต้หลังคา เรือนหลังเล็กด้านหลังเชื่อมกับเรือนใหญ่ด้วยชาน ปัจจุบันสามารถเห็นหลังคามุงกระเบื้องดินขอได้ทั้งหลัง บันไดทางขึ้นเรือนมีสองทาง คือ บันไดปูนปองไขว้ด้านหน้า และบันไดไม้ธรรมชาติด้านหลัง เนื่องจากสมัยก่อนชานด้านหน้าใช้สำหรับรับแขก ต้องดูแลรักษาความสะอาดให้ความสวยงามอยู่เสมอ ส่วนบันไดหลังบ้านเป็นบันไดสำหรับเจ้าของบ้านหรือบ่าวไพร่ที่กลับจากการทำงานในเรือกวานไร่นา ซึ่งเนื้อตัวมักจะมีกลิ่นโคลน จึงให้เดินขึ้นบันไดด้านหลังเพื่อไปอาบน้ำล้างตัว ห้องรับแขกอยู่ตรงส่วนหน้าของบ้านด้านขวามือที่ต่อออกไปอีกสองช่วง ซึ่งเป็นบริเวณที่กว้างมาก ต่อมาราวปี พ.ศ.2510 จึงได้กั้นผนังตรงระเบียงด้านขวาให้เป็นห้องนอน และห้องพระ ด้านซ้ายของเรือนมียุ้งข้าวอยู่ใกล้ๆ ซึ่งในสมัยก่อนบ้านหลังนี้เลี้ยงวัวเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ลากเกวียนขนข้าวมาเก็บไว้ไถในยุ้ง ในสมัยนั้นหากใครมีที่นา มีข้าว มีวัวต่างเกวียนข้าวเดินเข้าบ้านเป็นแถวยาวถือว่าเป็นคนมีหน้ามีตามาก โดยวัวและควายเหล่านี้ถูกเลี้ยงไว้บริเวณใต้ยุ้งข้าว พื้นของเรือนมีระดับลดหลั่นกันไป เนื่องจากคนโบราณนิยมนั่งบนพื้นและบ่าวไพร่จะนั่งเสมอเจ้านายไม่ได้ จึงต้องสร้างเรือนที่มีการลดหลั่นระดับของพื้นบ้านลงมาทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน จะได้ไม่ถือเป็นการตีตนเสมอเจ้านาย และมีการสร้างเรือนนอนสำหรับบ่าวไพร่ไว้ด้านหลัง ทำให้เรือนหลังนี้มีความสลับซับซ้อนขององค์ประกอบภายในเรือนค่อนข้างมาก



ก. คຸ່ມเจ้าทองย่น



ข. สภาพภายในคຸ່ມเจ้าทองย่น

ภาพที่ 2.5 คຸ່ມเจ้าทองย่น

ภายในตัวเรือนสมัยก่อน ห้องบริเวณใต้บันไดชั้นล่างเป็นห้องนอนของข้าราชการบริพารของเจ้าเมฆวดี พื้นใต้ถุนเรือนแต่ก่อนเป็นพื้นปูนแต่แรกอยู่แล้ว ด้านหลังบ้านเป็นที่ดำข้าว มีต้นผลหมากรากไม้ ต้นลำไย ต้นลิ้นจี่อยู่อย่างร่มรื่น รั้วที่ล้อมรอบอาณาบริเวณบ้านเป็นรั้วไม้ซี่ห่างๆ แต่ได้รื้อออกและสร้างใหม่เป็นรั้วอิฐเมื่อ 20 ปี ที่แล้ว ซึ่งก่อนหน้านั้น เมื่อประมาณ 30 ปี ที่แล้ว คุณชุตินาและน้องทั้งสามได้ช่วยกันปรับปรุงบ้านหลังนี้ให้เป็นสถานเลี้ยงเด็ก และได้เปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาจากแป้นเกล็ดไม้ให้เป็นสังกะสี ซานเชื่อมระหว่างเรือนนอนกับเรือนครัวและยุ้งข้าว เดิมเป็นไม้ซี่เล็กห่างๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นไม้ทึบตัน ส่วนชั้นล่างได้ต่อเติมผนังขึ้นเพื่อช่วยพยุงตัวบ้านไม่ให้สั่นไหว และเพิ่มความแข็งแรงของฐานบ้าน ต่อมาในปี พ.ศ.2549 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ โดยระดับน้ำท่วมเกือบถึงบันไดชั้นสุดท้ายของชั้นบนของตัวบ้าน จึงได้ถมที่เพื่อยกบ้านให้สูงขึ้นสำหรับป้องกันไม่ให้น้ำท่วมถึงตัวบ้านได้ ต่อมาปี พ.ศ.2555 ได้เลื่อนตัวเรือนจากด้านหน้าที่ติดริมถนนเข้าไปด้านหลัง และปลูกตึกแถวด้านติดถนนให้คนเช่า ก่อนจะได้ทำการปรับปรุงบ้านทั้งหลังครั้งใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ.2556 โดยทำการปรับปรุงบ้านทั้งชั้นบนและชั้นล่างเพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้นและเป็นสัดส่วนมากขึ้น



ก. คຸ້ມเจ้าเมฆวดี



ข. สภาพภายในคຸ້ມเจ้าเมฆวดี



ค. แพลนของคຸ້ມเจ้าเมฆวดี

ภาพที่ 2.6 คຸ້ມเจ้าเมฆวดี

7. โสงเจ้าทองคำ

โสงเจ้าทองคำ ตั้งอยู่บนถนนมหาชัย ชุมชนพระเกิด “โสงเจ้าทองคำ” เป็นชื่อเรียกของบ้านเจ้าทองคำ ในชุมชนพระเกิด ปัจจุบันด้านล่างใต้ถุนเป็นที่จัดแสดงผ้าทอมือเมืองน่าน และการทอผ้าด้วยกี่ทอผ้าโบราณ ส่วนด้านบนจัดแสดงเกี่ยวกับวิถีชีวิต เครื่องใช้ในครัวเรือนของเจ้านายชั้นสูง เนื่องจากคุณตาคุณยายของเจ้าทองคำสืบเชื้อสายมาจาก เจ้ามหาวงศ์และเจ้าอนันตวรฤทธิเดช (เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 61 และ 62) เดิมเรือนหลังนี้เป็นของเจ้ามะโนและเจ้าศรีตุมมา ณ น่าน ผู้เป็นตายายของเจ้าทองคำ ซึ่งท่านทั้งสองได้สร้างเรือนอยู่ใกล้กันกับคุ้มแก้วในเวียงเหนือ ต่อมาเมื่อรัฐบาลไทยต้องการพื้นที่โดยรอบคุ้มแก้วเพื่อใช้เป็นค่ายทหาร เจ้าอินตะ (สารรัตน์) กับเจ้าบุญยืน ณ น่าน ผู้เป็นบิดามารดาของเจ้าทองคำจึงได้ย้ายตัวเรือนหลังนี้ลงมาตั้งยังชุมชนพระเกิดเช่นในปัจจุบัน เรือนหลังนี้จึงมีอายุกว่า 100 ปี มาแล้ว ตัวเรือนใช้รูปแบบการเจาะไม้และเข้าไม้ ไม่มีการใช้ตะปู ไม้ที่เป็นพื้นและผนังจะมีผิวที่ไม่เรียบ เพราะใช้วิธีฉาบด้วยขวานและมิต เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเลื่อยขนาดใหญ่ สังเกตได้จากผิวไม้จากใต้ถุนด้านล่าง ซึ่งพื้นด้านบนปัจจุบันเรียบเนียน ด้วยในช่วงที่ปรับปรุงบ้านเพื่อทำเป็นพิพิธภัณฑ์ ได้ใช้กระดาษทรายขัดพื้นให้เรียบ และลงแลคเกอร์ให้พื้นไม้ดูมันวาวและใหม่ขึ้น เสาเรือนทำจากไม้ทั้งต้น ตรงบ้าง คดบ้าง ซึ่งเป็นรูปแบบปกติของการสร้างบ้านเรือนในอดีต

หลังจากที่เจ้าทองคำเสียชีวิต เรือนหลังนี้ได้รับการบูรณะเรือนทั้งหลังจากลูกหลานเจ้าทองคำ โดยรื้อไม้ออกมาขัดพื้นใหม่ให้เรียบ ลงแลคเกอร์สีไม้ธรรมชาติให้ดูใหม่ขึ้น รื้อผนังด้านที่พังออก และนำไม้ของผนังที่ไม่พังมาเติมแทน โดยแต่เดิมผนังบ้านเป็นผนังไม้วางแนวขวาง แต่เมื่อเหลือไม้ที่ยังใช้งานได้ น้อยลงก็ต้องวางผนังไม้ในแนวตั้งแทน ในส่วนของหลังคาถูกรื้อออกม้าง้างที่ละแผ่นๆ ก่อนจะใส่กลับไปทีเดิม โดยส่วนที่ผุพังไปก็ต้องหาอันใหม่มาทดแทน สังเกตได้จากสีของดินขอที่ดูใหม่แตกต่างจากดินขอเก่าที่มีส่วนใหญ่ แต่เดิมนั้นหลังคาเป็นกระเบื้องปั้นมือ แต่ด้วยปัจจุบันกระเบื้องปั้นมือนั้นหาได้ยาก จึงใช้ดินขอมุงหลังคาแทน

ตัวเรือนแบ่งเป็นสองส่วน คือ เรือนอาศัยของเจ้าของบ้าน และเรือนอาศัยของบุตร โดยมีขานเชื่อมเรือนทั้งสองหลังเข้าด้วยกัน ด้านหลังเป็นส่วนของเรือนครัว ส่วนด้านหน้าของเรือนเป็นห้องโถงสำหรับต้อนรับแขกหรือใช้นั่งเล่นพักผ่อน มีหิ้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชาต่างๆ สมัยก่อนจะมีการจัดงานศพที่ห้องนี้ ตรงประตูทางเข้ามีไม้แกะสลักรูปเครือเถาดอกไม้เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมติดที่เรียกว่า “ห้ายนต์” เป็นเสมือนยันต์ป้องกันภูติผีปีศาจเข้าบ้าน เมื่อผ่านประตูหน้าเข้าไป จะเป็นส่วนของ “เฮือนใน” หมายถึง เรือนหลัก ซึ่งเป็นห้องนอนของเจ้าทองคำซึ่งอยู่ทางด้าน ห้องนอนอยู่ทางทิศตะวันออก ทำให้แสงส่องเข้าหน้าต่างในยามเช้า คนในสมัยก่อนมักจะทำช่องหรือปล่องภายในบ้านให้มากที่สุดเพื่อระบายอากาศ ถ่ายเทความร้อนและความชื้นออกไปภายนอก ชั้นล่างใต้ถุนใช้เป็นทอผ้า ดังเช่นวิถีชีวิตแบบเดิมในสมัยก่อน ซึ่งเจ้าทองคำเป็นผู้ที่มีฝีมือในการเย็บปักถักร้อยและทอผ้าได้สวยงาม



ภาพที่ 2.7 โสงเจ้าทองคำ

8. บ้านเจ้าอูตรการโกศล (มหาไชย) มหายศนันท์

บ้านเจ้าอูตรการโกศล (มหาไชย) มหายศนันท์ ตั้งอยู่ในชุมชนพระเนตร เจ้าอูตรการโกศล (มหาไชย) สืบเชื้อสายมาจากเจ้ามหายศ ผู้เป็นโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัครวรปัญญา โดยเจ้าอูตรการโกศล มีชีวิตอยู่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 และได้รับการพระราชทานนามสกุล “มหายศนันท์” ลงพระปรมาภิไธย ณ พระที่นั่งพیمانพยุหะ เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2456 เจ้าอูตรการโกศล เคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาเมืองน่านในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และได้สร้างเรือนพักอาศัยอยู่ในชุมชนพระเนตร บนพื้นที่กว่า 4 ไร่ ในปี พ.ศ.2456

บ้านเจ้าอูตรการโกศล (มหาไชย) เดิมเป็นเรือนพักอาศัยของเจ้าอูตรการโกศล ลักษณะเป็นเรือนใหญ่สามหลังปลูกอยู่ในบริเวณเดียวกัน เชื่อมต่อกันด้วยชานเรือนขนาดใหญ่ ในอดีตเรือนมีเสามากกว่า 250 ต้น พื้นดินใต้ถุนในสมัยก่อนเป็นดินอัดแน่นจนเลื่อมเป็นเงา แต่เสาไม้เดิมได้ผุพังเนื่องจากความชื้นและปลวก จึงได้มีการเปลี่ยนเป็นฐานเสาคอนกรีตทั้งหมด ยกเว้นเสาเอกของบ้าน และนำดินจากการขุดเปลี่ยนฐานเสามาถมพื้นดินใต้ถุนเพิ่มดังที่เห็นในปัจจุบัน ทำให้พื้นดินใต้ถุนไม่แน่นเรียบเป็นเงาเหมือนเช่นแต่ก่อน ปัจจุบันตัวอาคารยังคงอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างทรุดโทรม โดยเฉพาะบันไดขึ้นเรือนและชานแดดที่อยู่ต่อกจากบันไดด้านหน้าของอาคารและไม่มีหลังคาคลุมมีความทรุดโทรมเป็นอย่างมาก แต่โครงสร้าง พื้น และผนังไม้ของอาคารที่อยู่ในบริเวณที่มีหลังคาคลุมยังคงอยู่ในสภาพดี



ภาพที่ 2.8 เรือนเจ้าอูตรการโกศล (มหาไชย) มหายศนันท์

โครงสร้างหลักของอาคารเป็นไม้ทั้งหมด ทั้งโครงสร้างรับพื้น ผนัง โครงหลังคา และประตูหน้าต่าง บันได หรือแม้กระทั่งไม้แป้นเกล็ดมุงหลังคา แต่บางส่วนได้ทรุดโทรมลง จึงใช้สังกะสีและกระเบื้องลอนมางแทนในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.9 โครงสร้างและวัสดุมุงหลังคาที่มีทั้งไม้แป้นเกล็ด สังกะสี และกระเบื้องลอนผสมกัน

พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ โถงรับแขกในบริเวณทิศตะวันออกของอาคาร โถงเอนกประสงค์ในบริเวณทิศใต้ และห้องนอนทางทิศเหนือของตัวอาคาร ส่วนของห้องโถงทั้งสองมีทางเดินด้านนอกเป็นส่วนเชื่อมพื้นที่ภายในสู่ภายนอก พื้นที่ภายในอาคารไม่มีฝ้าหรือวัสดุปิดโครงสร้างหลังคาทำให้สามารถมองเห็นโครงสร้างหลังคาทั้งหมดได้อย่างชัดเจน ผนังส่วนที่เป็นกรอบอาคารทั้งหมดไม่ได้ถูกติดตั้งให้ประชิดกับโครงสร้างเสา เมื่อเปิดประตูบานเพ็ญและหน้าต่างออกจะทำให้พื้นที่ภายในห้องสามารถรับแสงสว่างได้อย่างเต็มที่ และเกิดการไหลเวียนของอากาศที่เพียงพอ



ภาพที่ 2.10 พื้นที่ภายในบริเวณโถงรับแขกเรือนเจ้าอุตรการโกศล (มหาไชย) มหานครินทร์

3.3 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนค้ำ

เมื่อเศรษฐกิจการค้าของเมืองน่านขยายตัวขึ้น การค้าขายแบบกาดนัดที่ติดตลาดในตอนเช้า และใช้พื้นที่ริมสองข้างถนนวางของขาย ได้พัฒนาเป็นการค้าขายที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในอาคารมากขึ้น เรือนค้ำและห้องแถวไม้ ซึ่งเป็นอาคารเพื่อการค้าและอยู่อาศัยไปในขณะเดียวกันจึงถูกสร้างขึ้น โดยเฉพาะในย่านเศรษฐกิจบริเวณนอกเขตกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ไปจนถึงย่านหัวเวียงใต้ ที่มีการสร้างเรือนค้ำไม้ชั้นเดียวในลักษณะของเรือนแป้นขึ้นมาตามริมถนน และตามมาด้วยการก่อสร้างเรือนร้านค้าไม้สองชั้น และห้องแถวไม้สองชั้น แต่ห้องแถวหรือตึกแถวแบบจีน รวมทั้งแบบที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกไม่ปรากฏให้เห็นที่เมืองน่านแต่อย่างใด

1. เรือนค้ำไม้ชั้นเดียว

เมืองน่านมีเรือนค้ำไม้ชั้นเดียวหลังคาจั่ว หันด้านลาดหลังคาออกสู่ถนน ในลักษณะที่เรียกว่า “เรือนแป้น” ด้านหน้าอาคารมีชายคาลาดชันยื่นต่อจากผืนหลังคาจั่วหลัก ตลอดความกว้างของอาคาร หลังคาในปัจจุบันมักมุงด้วยสังกะสี แต่ในอดีตเรือนรุ่นเก่าสุดจะมุงด้วยกระเบื้องดินขอ ก่อนจะเปลี่ยนมามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ และสังกะสี ตามลำดับ การวางผังจะแบ่งเรือนออกเป็น 2 ช่วง คือ เรือนด้านหน้า และเรือนด้านหลัง เรือนด้านหน้าไว้สำหรับค้าขาย และเรือนด้านหลังสำหรับอยู่อาศัย นอน ทำครัว และห้องน้ำ โดยปกติจะมีพื้นที่เปิดโล่งคั่นอยู่บางส่วนหรือตลอดแนวความกว้างของพื้นที่ภายในอาคาร ทั้งเรือนด้านหน้าและเรือนด้านหลังคลุมด้วยหลังคาจั่ว ประตูด้านหน้าเรือนที่ประชิดถนนเป็นชุตบานเพ็ญเปิดออกได้ตลอดความกว้างของอาคาร โดยทั่วไปจะไม่มีการทำเสาระเบียงทางเดิน (Colonnade) ด้านหน้าอาคาร เนื่องจากไม่มีส่วนยื่นของพื้นที่ชั้นสองให้เสาขึ้นไปรับ แต่มีตัวอย่างของเรือนที่มีการตั้งเสาขึ้นไปรับชายคาปีกนกที่ยื่นออกมาด้านหน้า



ภาพที่ 2.11 เรือนค้าห้องแถวไม้ของเมืองน่านบนถนนสุขุมวิท

เรือนค้าไม้ชั้นเดียวส่วนใหญ่สร้างขึ้นไม่เกินในปี พ.ศ.2450 โดยใช้ไม้เป็นโครงสร้างและวัสดุประกอบอาคารทั้งหมด ทำให้อาคารที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย และมีสภาพที่ค่อนข้างทรุดโทรม ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา ในอำเภอเมืองน่านมีเรือนค้าไม้ชั้นเดียวเหลือ จำนวน 6 หลัง และถูกรื้อถอนจนเหลือเพียง 1 หลังในปัจจุบัน (พ.ศ.2563) ตั้งบนถนนสุขุมวิทด้านทิศตะวันตก ห่างจากศาลเจ้าปู่เจ้าก๋งไปทางเหนือประมาณ 30 เมตร



ภาพที่ 2.12 เรือนค้าไม้ชั้นเดียวหลังสุดท้ายของเมืองน่าน (เรือนทางขวาของภาพซ้าย – เรือนทางซ้ายของภาพขวา)



ภาพที่ 2.13 เรือนค้าไม้ชั้นเดียวที่ได้ถูกรื้อถอนไปแล้ว

2. เรือนค้าไม้สองชั้น

ห้องแถวไม้ของเมืองน่านส่วนใหญ่ได้รับการสร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2450–2510 มีรูปทรงที่เรียบง่าย มีการประดับตกแต่งอาคารเพียงแต่น้อยหรือไม่มีเลย ชั้นล่างด้านหน้าของอาคารเป็นชุดประตูบานเพี้ยมไม้ เปิดออกได้ตลอดความกว้างของแต่ละคูหา ชั้นบนปกติจะทำเป็นชุดหน้าต่างตรงกลาง แต่ละคูหา ตัวอาคารแบ่งออกเป็นสองช่วง ช่วงด้านหน้าติดถนนจะเป็นสองชั้นคลุมด้วยหลังคาจั่ว หันด้านหลังคาออกถนน ด้านหลังเป็นเรือนหลังคาจั่วชั้นเดียว หรือเป็นหลังคาหมาแหงนทิ้งชายไปทางด้านหลัง ชั้นล่างด้านหน้าใช้เป็นร้านค้า ด้านหลังเป็นที่อยู่อาศัย มีครัว และห้องน้ำอยู่บริเวณด้านหลังสุดของอาคาร ชั้นบนมักทำเป็นชั้นเติมเท่าชั้นล่าง โดยใช้เป็นห้องนอน ไม่นิยมทำชั้นลอย ห้องแถวไม้สองชั้นที่เหลืออยู่ในเมืองน่านปัจจุบัน ไม่มีระเบียบด้านหน้าในชั้นบน แต่จากภาพถ่ายโบราณพบว่า ห้องแถวที่มีระเบียบด้านหน้ายื่นออกมาตรงกลางของช่วงเสาในแต่ละคูหา (ไม่มีนระเบียบตลอดความกว้างของช่วงเสา) เป็นลักษณะที่พบเห็นได้ในเมืองน่านในอดีต รวมทั้งการใช้แนวเสาระเบียบทางเดินตลอดความยาวของห้องแถวในชั้นล่าง ก็พบเห็นได้ด้วยเช่นกัน

ห้องแถวไม้สองชั้นแบบไม่มีแนวเสาระเบียบทางเดิน มักทำเป็นกันสาดยื่นออกมาด้านหน้าระหว่างชั้นล่างและชั้นบน ในกรณีที่กันสาดยื่นออกมามาก อาจทำค้ำยันด้านล่างเป็นแขนขึ้นไปรับ ห้องแถวไม้ในลักษณะเป็นรูปแบบที่เรียบง่ายที่สุด ไม่มีการตกแต่งใดๆ ทั้งบนรูปด้านหน้าอาคาร และเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุดรูปแบบหนึ่งของเมืองน่าน



ภาพที่ 2.14 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเปิดป้ายนามและอาคารเรียน โรงเรียนราชานุบาล เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2512 (ด้านหลังเป็นห้องแถวไม้สองชั้นหน้าโรงเรียนบนถนนสุนทรเทวาราชก่อนจะถูกเพลิงไหม้ไปในปี พ.ศ.2523)

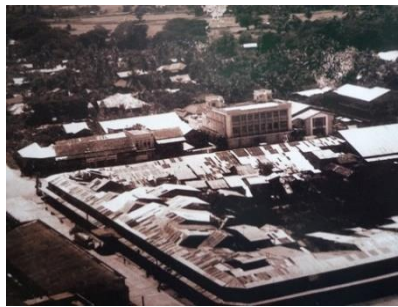


ภาพที่ 2.15 ห้องแถวไม้สองชั้นบนถนนสุนทรเทวาราชเขื่องวัดกู่คำ



ภาพที่ 2.16 ห้องแถวไม้สองชั้นแบบไม่มีแนวเสาระเบียงทางเดินบนถนนมหาพรหม

ห้องแถวไม้สองชั้นแบบมีเสาระเบียงทางเดิน พบในบริเวณย่านเศรษฐกิจที่สำคัญของเมือง น่านในอดีตเช่นกัน โดยเฉพาะบริเวณจุดตัดระหว่างถนนสุนทรราชก้องกับถนนมหาหงส์ขึ้นไปทางทิศเหนือ และตามถนนมหาหงส์ไปทางทิศตะวันออกจนถึงจุดตัดกับถนนข้าหลวงขึ้นไปทางเหนือ บริเวณดังกล่าวในอดีตจะมีห้องแถวไม้สองชั้นที่มีเสาระเบียงทางเดินด้านหน้าขึ้นไปรับชายคาที่ยื่นออกมาระหว่างชั้นบนและชั้นล่าง และมีเสารับชายคาด้านล่างเรียงเป็นแนวตามถนนเป็นรูปตัวยู (U) ล้อมตลาดที่อยู่ภายในบล็อกของถนนทั้ง 3 สาย แต่ทั้งหมดได้ถูกเพลิงไหม้ไปในปี พ.ศ.2523



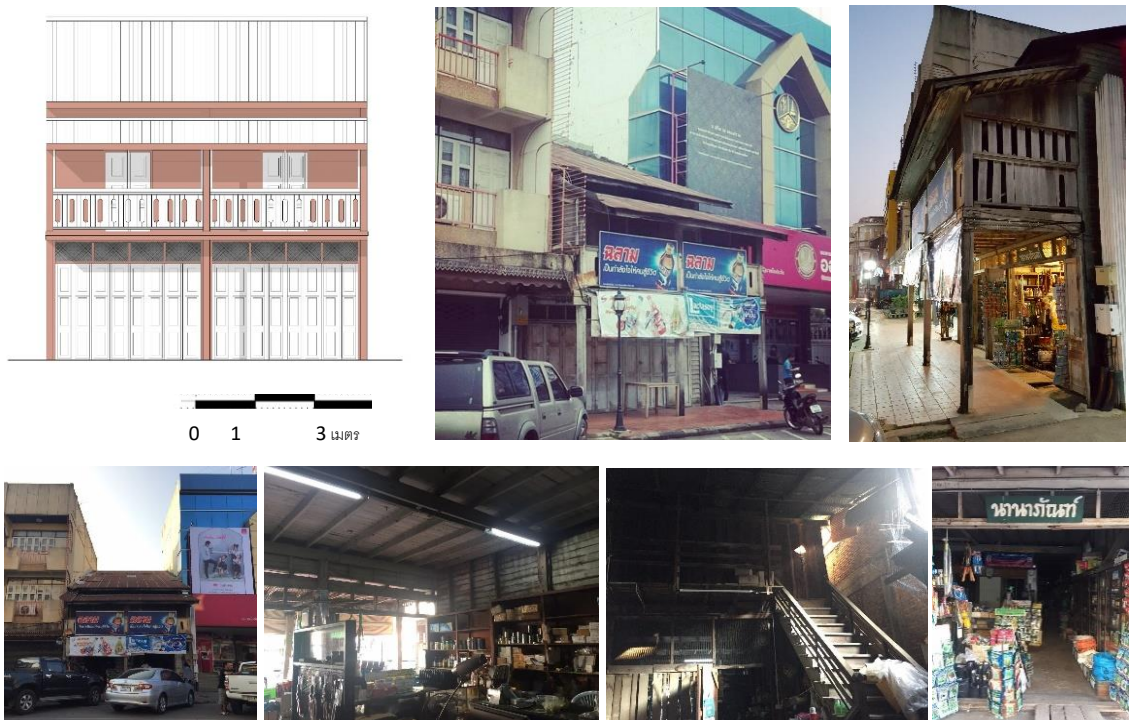
ภาพที่ 2.17 ภาพถ่ายก่อนเกิดเพลิงไหม้ในปี พ.ศ.2523 โดยมีห้องแถวไม้สองชั้นยาวต่อเนื่องเป็นรูปตัว U

ห้องแถวไม้สองชั้นที่รอดพ้นจากเพลิงไหม้และยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน คือ ห้องแถวไม้ 1 คูหา 2 ช่วงเสา บนถนนสุนทรราชก้องด้านทิศตะวันตก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของร้านนานาภัณฑ์ ที่เป็นห้องแถวไม้สองชั้นแบบมีเสาระเบียงทางเดินขึ้นไปรับชายคาด้านบน (ไม่ได้รับชายคายื่น) ห้องแถวนี้แต่เดิมเป็นสมบัติของเจ้าบุญคุ้ม มหาหงส์คนันท์ ธิดาของเจ้าราชวงศ์ (สิทธิสาร ณ น่าน) ผู้เป็นโอรสของเจ้าอนันตวรฤทธิเดช อาคารได้รับการสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าสร้างอยู่ระหว่างปี พ.ศ.2400–2420



ภาพที่ 2.18 ห้องแถวไม้ 2 คูหา ของร้านนานาภัณฑ์

ร้านนานาภัณฑ์มีโครงสร้างและวัสดุประกอบอาคารเป็นไม้ทั้งหมด ยกเว้นหลังคาที่มุงด้วยสังกะสี สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผา การวางผังของอาคาร แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ อาคารส่วนหน้า และอาคารส่วนหลัง อาคารส่วนหน้าเป็นอาคารสองชั้นเต็ม ชั้นล่างด้านหน้าเป็นพื้นที่ประกอบกิจการค้า แต่ละช่วงเสาเป็นประตูบานเฟี้ยมที่เปิดออกได้เต็มความกว้าง เหนือชุดประตูเป็นช่องระบายอากาศรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากรวยด้วยลวดตาข่ายด้านใน ด้านหลังของอาคารส่วนหน้ามีบันไดรูปตัวแอล (L) ขึ้นสู่ชั้นสองผ่านระเบียงยาวตลอดความกว้างของอาคารก่อนเข้าสู่ห้องสำหรับพักอาศัยด้านใน ด้านหน้าสุดของอาคารเป็นระเบียง มีราวกันตกทำจากไม้เจาะช่องเรียงประกบกันทางตั้งเป็นลวดลายรั้วป้องกัน ด้านข้างของระเบียงทั้งสองข้างตีเป็นผนังช่องให้ลมผ่านได้ ได้ระเบียงมีเสา 3 ต้น ขึ้นไป รั้วและแบ่งอาคารออกเป็น 2 ช่วงเท่าๆ กัน เหนือระเบียงมีชายคายื่นคลุม ลดชั้นมาจากหลังคาจั่วคลุมอาคารส่วนหน้าอีกที โดยหันด้านลาดหลังคาออกสู่ถนน อาคารส่วนหลังเป็นส่วนต่อเนื่องจากส่วนหน้า ในลักษณะเป็นโถงที่คลุมด้วยหลังคาหมาแหงนด้านบน และลาดลงสู่ด้านหลังของอาคาร พื้นที่ส่วนหลังใช้เป็นห้องเก็บของ ห้องทำครัว ทานอาหาร และห้องน้ำ ในปี พ.ศ.2561 ร้านนานาภัณฑ์ได้ถูกรื้อลงเพื่อสร้างเป็นตึกแถวคอนกรีตในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับอาคารหลังเดิม



ภาพที่ 2.19 ร้านนานาภัณฑ์

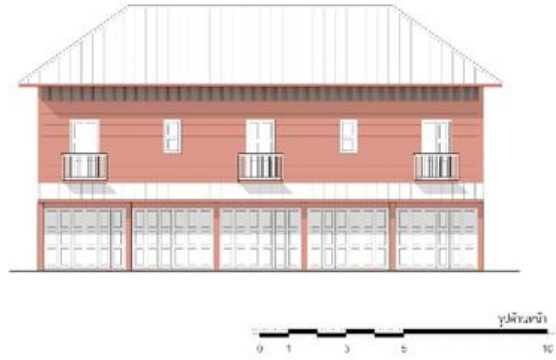
ห้องแถวไม้ 5 ช่วงเสา บริเวณหัวมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจุดตัดถนนสุขุมวิทกับถนนมหาวงศ์ เป็นห้องแถวไม้สองชั้นอีกชุดหนึ่งที่รอดพ้นจากการถูกเพลิงไหม้ ห้องแถวไม้ชุดนี้แต่เดิมเป็นสมบัติของเจ้าราชวงศ์ (สิทธิสาร ณ น่าน) มาก่อนเช่นกัน สันนิษฐานว่าอาคารน่าจะถูกรื้อสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับร้านนานาภัณฑ์ ห้องแถวชุดนี้มีการออกแบบพื้นที่ใช้สอยชั้นบนยื่นออกมาจากแนวผนังด้านหน้าของอาคารชั้นล่าง โดยมีเสากระเบียงทางเดินขึ้นไปรับเป็นช่วงๆ พื้นที่ด้านหน้าภายในอาคารยังทำเป็นช่องเปิดทะลุขึ้นไปถึงโถงชั้นบน



ภาพที่ 2.20 ห้องแถวไม้ 5 ช่วงเสาหลังหัวมุมทางด้านขวาของภาพ
ที่มา : ภาพถ่ายในงานทอดกฐินของแม่เจ้าบุญโฮม เจ้าประดิษฐ์ และเจ้าโคมทอง ณ วัดหัวข่วง ในปี พ.ศ.2507

อาคารใช้ไม้เป็นโครงสร้างและวัสดุประกอบอาคารทั้งหมด ด้านหน้าของอาคารในชั้นล่างเป็นชุดประตูบานเพี้ยมเปิดออกได้ตลอดในแต่ละช่วงเสา เหนือประตูเป็นช่องระบายอากาศทำจากไม้ระแนงตีทแยงมุม เสริมลวดลายวงกลมตรงกลาง เสากระเบียงทางเดินด้านหน้าแต่เดิมเป็นเสาไม้ทั้งต้นวางลงบนพื้นทางเดิน ปัจจุบันได้เปลี่ยนฐานเสาเป็นคอนกรีตแทน ชั้นบนเป็นผนังไม้ตีทางนอน เว้นเป็นช่องหน้าต่างเพิ่มความกว้างของเสาแต่ละช่วง เหนือหน้าต่างเป็นช่องแสงลูกฟักกระจก เหนือขึ้นไปจากช่องแสงจนถึงฝ้าไม้ภายในอาคารทำเป็นช่องระบายอากาศ โดยตีไม้ระแนงเป็นตารางสี่เหลี่ยม ตรงกลางทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมโดยบิดมุมไปด้านบนและล่าง และใส่ลูกฟักกระจกสี่แทน หลังคาของอาคารเป็นทรงจั่วหันด้านลาดหลังคาออกสู่ถนน สันนิษฐานว่าหลังคาของอาคารดั้งเดิมน่าจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผา แต่ต่อมาได้เปลี่ยนไปมุงกระเบื้องว่าวซีเมนต์และเปลี่ยนเป็นหลังคาเหล็กกริดสีน้ำตาลลวดลายกระเบื้องอีกครั้งในปี พ.ศ.2560

ห้องแถวไม้สองชั้นแบบมีเสาระเบียงทางเดินอีกรูปแบบหนึ่งของเมืองน่าน คือ ห้องแถวที่มีเสารับชายคาที่ยื่นออกมาระหว่างชั้นบนและชั้นล่าง เหนือชายคาของแต่ละคูหาตรงกลางระหว่างช่วงเสาทำเป็นระเบียงเล็กๆ ยื่นออกมาด้านหน้ากว้างพอประมาณประตูบานเปิดคู่เปิดออกมาได้ โดยระเบียงที่ยื่นออกมาเป็นอิสระทางโครงสร้างจากชายคา และเสารับชายคาที่อยู่ด้านล่าง ปัจจุบันห้องแถวรูปแบบนี้ไม่หลงเหลือให้เห็นแล้วในเมืองน่าน แต่สันนิษฐานว่าในอดีตสามารถพบเห็นได้ตามริมถนนสายสำคัญ เช่น ถนนสุมนเทวราช และความนิยมในรูปแบบนี้อาจทำให้เกิดการลอกเลียนต่อเติมอาคารตามมา ในอาคารห้องแถวที่มีเฉพาะชายคาและเสารับชายคาด้านหน้า แต่ได้มีการต่อเติมระเบียงยื่นออกมาในภายหลัง โดยวางเสารับระเบียงลงบนโครงสร้างชายคา และมีเสาระเบียงทางเดินรับโครงสร้างชายคาอยู่ด้านล่างอีกที ทำให้ระเบียงที่ต่อเติมขึ้นมาภายหลังสามารถยื่นออกมาได้มากกว่าแบบดั้งเดิม



ภาพที่ 2.21 ห้องแถวไม้สองชั้นแบบมีแนวเสารับชายคาและมีระเบียงยื่นด้านบน ซึ่งไม่เหลือให้เห็นแล้วในเมืองน่านปัจจุบัน



ภาพที่ 2.22 ห้องแถวไม้สองชั้น 5 คูหา
บนถนนสุขุมนเทวราช



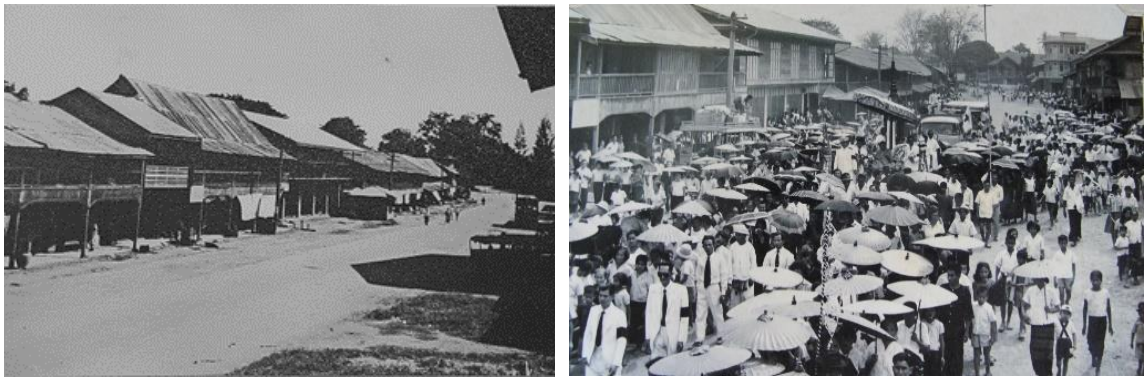
ภาพที่ 2.23 ห้องแถวไม้สองชั้นที่มีการต่อเติม
ระเบียงด้านหน้าบนชั้นสองขึ้นภายหลัง

3. เรือนค้าไม้สองชั้น

เรือนค้าไม้สองชั้นของเมืองน่านเป็นที่อยู่อาศัยแบบเรือนเดี่ยว 2-4 ช่วงเสา มีเสาระเบียงทางเดินด้านหน้าอาคารขึ้นไปรับระเบียงบนชั้นสอง อาคารมักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหน้า และส่วนหลัง แยกจากกันด้วยผืนหลังคาคนละชุด หลังคาส่วนหน้าเป็นจั่วหรือปั้นหยา หลังคาส่วนหลังเป็นจั่วหรือหลังคาลาดผืนเดียวลงสู่ด้านหลัง ด้านหลังสุดของอาคารถ้ามีที่ว่างเหลืออยู่ภายในแปลงที่ดิน มักใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่ ห้องเก็บของ ห้องน้ำ โรงเก็บอุปกรณ์ หรือสวนครัว อาคารส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2450 โดยใช้ไม้เป็นโครงสร้าง และองค์ประกอบของอาคารทั้งหมด ประตูและหน้าต่างนิยมทำเป็นบานเปิดคู่ ยกเว้นประตูด้านหน้าอาคารในชั้นล่าง ที่มักทำเป็นประตูบานเพี้ยมตลอดความกว้างของช่วงเสา หลังคาแต่เดิมมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ก่อนเปลี่ยนเป็นกระเบื้องว่าวซีเมนต์ กระเบื้องวิบูลย์ศรี กระเบื้องลอนคู่ และสังกะสีในปัจจุบันตามลำดับ รูปทรงของอาคารจะมีลักษณะที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา ถ้าจะมีการสร้างลวดลาย หรือองค์ประกอบประดับ มักจะเป็นการตีไม้ฉลุลวดลายตามราวระเบียง และเชิงชาย เรือนค้าไม้สองชั้นถึงแม้จะเป็นอาคารเดี่ยว แต่ก็มักสร้างเรียงต่อกัน กันไปตามแนวถนน โดยไม่ได้คำนึงถึงการรักษาแนวเสาระเบียงทางเดินด้านหน้าให้เสมอกัน ทำให้เรือนแต่ละหลังไม่อยู่ในแนวเดียวกัน และแนวเสาระเบียงทางเดินไม่ต่อเนื่องกัน



ภาพที่ 2.24 เรือนค้าไม้สองชั้นของเมืองน่านในอดีต (ไม่ทราบปี และสถานที่ของภาพถ่ายที่แน่ชัด)

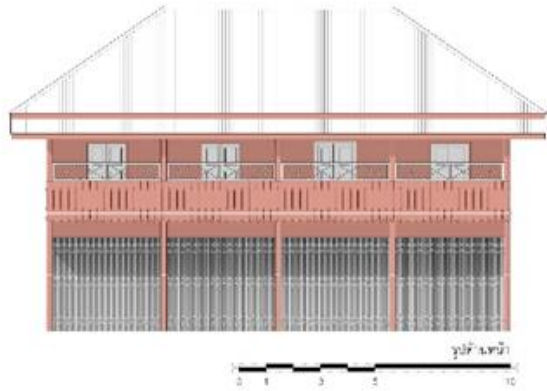


ก. ภาพถ่ายก่อนปี พ.ศ. 2502 ไม่ทราบปี พ.ศ. ที่แน่ชัดของภาพ

ข. ภาพถ่ายขบวนแห่ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าราชบุตร (หมอกฟ้า ณ น่าน) เคลื่อนผ่าน ระหว่างวันที่ 19-21 มีนาคม พ.ศ.2502

ภาพที่ 2.25 เรือนค้าไม้สองชั้นที่อยู่ถนนสุนทรเทวราช มุมมองจากบริเวณหน้าโรงแรมพุกาน่านฟ้าในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีเรือนค้าไม้สองชั้น ที่หลงเหลืออยู่ในเมืองน่านทั้งหมด ตั้งอยู่บนถนนสุนทรเทวราช เรือนค้าไม้ 4 ช่วงเสาบริเวณหัวมุมถนนซอยกับถนนสุนทรเทวราชทางทิศตะวันตก เป็นเรือนค้าไม้สองชั้นที่ยังคงสภาพดั้งเดิมที่สุด เรือนค้าหลังนี้ได้รับการก่อสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด โครงสร้างของอาคารรวมทั้งวัสดุประกอบอาคารเป็นไม้ทั้งหมด ทางเข้าอาคารชั้นล่างเป็นประตูบานเฟี้ยมไม้ที่เปิดออกได้ตลอดความกว้างของช่วงเสาแต่ละช่วง อาคารแยกเป็นส่วนหน้าและส่วนหลัง ด้านหน้าของอาคารในชั้นบนเป็นระเบียงยาวตลอดความกว้างของอาคาร มีชุดประตูบานเปิดคู่ออกสู่ระเบียงด้านหน้า ในสองช่วงเสาตรงกลาง ช่วงเสาริมสุดด้านซ้ายและขวา เป็นชุดหน้าต่างบานเปิดคู่ลูกฟักไม้ ฝาผนังของอาคารทั้งสองชั้นเป็นไม้ตีทับแนวทางนอน หลังคาอาคารส่วนหน้าเป็นทรงปั้นหยายื่นคลุมมาถึงระเบียงด้านหน้า หลังคาอาคารส่วนหลังเป็นทรงจั่ว ยื่นคลุมมาถึงระเบียงด้านหลังเช่นกัน สันนิษฐานว่า แต่เดิมหลังคาน่าจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นสังกะสีเหมือนเช่นในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.26 เรือนค้าไม้สองชั้น 4 ช่วงเสา บนหัวมุมถนนสุนทรเทพราชกับถนนซอยด้านทิศตะวันตก



ภาพที่ 2.27 บ้านอำนายพรสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2450-2460 เป็นเรือนค้าไม้สองชั้นแบบ 3 ช่วงเสา หนึ่งในสองหลังที่ยังคงเหลืออยู่ในเมืองน่าน

ภาพที่ 2.28 เรือนค้าไม้สองชั้นแบบ 3 ช่วงเสา ตรงหัวมุมถนนสุนทรเทพราช กับตรอกหัวเวียงใต้ เยื้องกับบ้านอำนายพร



ภาพที่ 2.29 เรือนค้าไม้สองชั้นแบบ 2 ช่วงเสา สองหลังสุดท้ายบนถนนสุนทรเทพราชทิศตะวันตก

ภาพที่ 2.30 เรือนค้าและห้องแถวไม้ในย่านหัวเวียงใต้ ของเมืองน่าน

3.4 สถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น

เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นโดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ภายในบล็อกของถนนสายสำคัญของเมืองน่าน ซึ่งโดยปกติจะมีเรือนค้าไม้ ห้างแถว และอาคารพาณิชย์ ตั้งประชิดอยู่ริมถนน เรือนพักอาศัยพื้นถิ่นจะตั้งอยู่ด้านหลังอาคารประชิดถนนเหล่านี้ ตามถนนสายย่อย ถนนซอย และตรอกภายในชุมชน ทำให้สังเกตเห็นได้ยาก และเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นเหล่านี้มักตั้งกระจายอยู่ไปทั่วบริเวณ ไม่เกาะกลุ่มอยู่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง



ภาพที่ 2.31 ลักษณะของหมู่บ้านในเมืองน่านที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปในชุมชน ด้านหลังตึกแถว และอาคารคอนกรีตริมถนน

เรือนไม้พักอาศัยพื้นถิ่นเป็นที่อยู่อาศัยในเขตเมืองของเมืองน่าน ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาเป็นเมือง จากรูปแบบการอยู่อาศัยแบบกลุ่มหมู่บ้านตามลักษณะสังคมชนบทในอดีต เกิดเป็นลักษณะของหมู่บ้านเมือง (Urban Village) ซึ่งเป็นรูปแบบการอยู่อาศัย และการก่อปรขึ้นเป็นเมือง ที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองน่าน เรือนไม้พักอาศัยพื้นถิ่นเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง และเรือนสองชั้นประยุกต์

1. เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง

เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงในลักษณะของเรือนเครื่องผูก (เรือนไม้บัว) ไม่หลงเหลือให้เห็นแล้วในเขตเมืองน่านปัจจุบัน ยกเว้นที่ทำขึ้นใหม่เพื่อใช้จัดแสดง หรือเป็นที่จัดงานชั่วคราว เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่เป็นเรือนไม้จริง หรือเรือนเครื่องสับทั้งหมด

เรือนไม้บัว ที่พบในเมืองน่านในอดีต มีทั้งสร้างขึ้นเพื่อการอยู่อาศัย และใช้ประโยชน์เฉพาะของแต่ละอาคาร เป็นเรือนชนิดหนึ่งที่มีความนิยมมากในการก่อสร้าง เนื่องจากก่อสร้างง่าย รวดเร็ว ไม่ต้องใช้ช่างฝีมือหรือสล่า และมีราคาไม่แพง เพราะใช้วัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติในพื้นที่รอบๆเมืองน่าน ซึ่งปกติจะใช้ไม้ไผ่ (ไม้บัว) เป็นวัสดุหลัก หลังคามุงด้วยใบตองตึง (ใบพลวง) หญ้าคา หรือแฝก มักสร้างเป็นเรือนเดี่ยวขนาดเล็ก หรือเรือนแถวยาว เพื่ออยู่อาศัย หรือใช้ประโยชน์เพียงชั่วคราว อายุการใช้งานจึงสั้น และไม่มีเรือนไม้บัวแบบดั้งเดิมหลงเหลือให้เห็นในปัจจุบัน อาจมีเพียง “ห้างคั้ง” ที่พอเป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างเรือนเครื่องผูกของเมืองน่านในอดีตได้ในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.32 เรือนไม้บัวยกใต้ถุนสูงพอพื้นดิน สร้างขึ้น
ในปี พ.ศ.2453 เพื่อเป็นโอรังสอนของโรงเรียนหญิง
(โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษาในปัจจุบัน)



ภาพที่ 2.33 ห้างคั้งกลางลำน้ำน่าน

เรือนพื้นถินยกใต้ถุนสูงแบบเรือนไม้จริง เป็นเรือนพักอาศัยที่ยังพบเห็นได้ในเขตเมืองน่าน ในอดีตการก่อสร้างจะใช้ไม้จริงเป็นวัสดุในการก่อสร้างทั้งหมด รวมถึงวัสดุผนังหลังคาที่เป็นแป้นเกล็ดไม้ หรือใช้ไม้จริงเป็นส่วนใหญ่ โดยมีไม้ไผ่เป็นวัสดุร่วม รูปทรงของอาคารมีความหลากหลาย แต่มีลักษณะร่วมบางประการ เช่น การมีลำดับการเข้าถึงผ่าน ชาน และเดิน ก่อนเข้าสู่ห้องด้านใน การวางผังเป็นกลุ่มเรือน และแยกผืนหลังคาออกจากกัน ทำให้หลังคาไม่ได้เป็นหลังคาผืนเดียว แต่มีการใช้ทรงหลังคาแบบเดียวกัน วางเรียงกันในรูปแบบต่างๆ หรือใช้ทรงหลังคาที่แตกต่างร่วมกันในหลังเดียว โดยทรงหลังคาที่นิยม คือ ทรงจั่วปั้นหยา และมะนิลา หลังคาแต่เดิมมุงด้วยกระเบื้องดินขอ ซึ่งมักถูกเปลี่ยนเป็นกระเบื้องว่าวซีเมนต์ กระเบื้องวิบูลย์ศรี กระเบื้องลอน หรือสังกะสีในภายหลัง ด้วยลักษณะของเรือนที่ต้องอาศัยการคัดเลือกไม้ ไม้ที่ไม่ได้ขนาดและหน้าตัดที่เหมาะสม รวมทั้งวิธีการเข้าไม้ ต่อไม้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยสถาปัตยกรรมที่มีความชำนาญในการสร้างเรือน

โดยปกติตัวเรือนจะเป็นเรือนเดี่ยว หรือเรือนแฝด ในกรณีที่เป็นเรือนแฝด เรือนทั้งสองจะมีขนาดที่แตกต่างกัน เรือนที่มีขนาดใหญ่กว่าเรียกว่า “เรือนหลวง” และมักอยู่ทางตะวันออก หิ้งผีบรรพบุรุษจะอยู่ในเรือนหลังนี้ ส่วนเรือนที่เล็กกว่า เรียกว่า “เรือนน้อย” และมักอยู่ทางตะวันตก ด้านหน้าของเรือนน้อยเป็นที่นั่งทำงานระหว่างวัน ทานอาหาร ส่วนด้านหลังเป็นครัวไฟ ถ้าลูกสาวของบ้านแต่งงาน เรือนน้อยจะถูกใช้เป็นห้องหอ โดยจะกั้นเป็นห้องขึ้นภายใน หลังคาของเรือนน้อยในบางครั้งจะร่นจากเรือนหลวงไปทางด้านหลัง ถ้าหลังคาของทั้งสองเรือนวางชิดขนานกันและผืนหลังคาลาดมาชนกัน ตรงจุดบรรจบจะทำเป็นรางริน (รางน้ำ) มารับ ซึ่งโดยปกติมักอยู่เหนือชานหรือโถง

การจัดพื้นที่ใช้สอยของเรือน โดยปกติใต้ถุนเรือนจะเป็นดิน และใช้เป็นพื้นที่สำหรับเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร เกวียน หูกทอผ้า หลัว (ไม้พิน) หรือเลี้ยงสัตว์ ด้านหน้าสุดของเรือนในชั้นบนเป็นชาน ซึ่งมีบันไดขึ้นมาจากด้านล่าง ด้านล่างของบันไดมักมีที่ล้างเท้า และมักพบเสาสูงข้างบันได ตั้งขึ้นมารับชายคาที่ยื่นมาคลุมบันได โดยปกติบันไดหลักมักทำขึ้นจากไม้จริง ในเรือนที่มีขนาดใหญ่มักมีบันไดครัว แยกต่างหากอีกหนึ่งชุดทางด้านหลังของเรือน บริเวณชานนี้อาจพบฮ้านน้ำ (ร้านน้ำ) ซึ่งเป็นศาลาขนาดเล็กสำหรับวางหม้อน้ำไว้รับรองแขก ชานมีทั้งส่วนที่ไม่มีหลังคาคลุม ซึ่งเรียกว่า “ชานแดด” หรือ “นอกชาน” และส่วนที่มีหลังคาคลุมซึ่งอาจยารลึกลงไปในเรือน จนไปถึงด้านหลัง ซึ่งเปรียบเสมือนโถงทางเดิน ที่เชื่อมพื้นที่ส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน ถัดจากชานลึกลงเข้ามาจะเป็นเต็น หรือเจ้าะ ซึ่งจะยกระดับพื้นสูงขึ้นมาจากพื้น

ชาน และเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่มีหลังคาคลุม เต็มจะใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ระหว่างวัน เช่น พักผ่อน รับประทานอาหาร รวมทั้งเป็นที่นอนของลูกชายของเจ้าของบ้าน

จากเต็นซึ่งเป็นพื้นที่ (กึ่ง) เปิดโล่ง จะเข้าสู่ห้องที่ปิดล้อม ซึ่งใช้เป็นห้องนอนของสมาชิกในครอบครัว เรือนแต่ละหลังอาจมีจำนวนห้องที่แตกต่างกันไป บางเรือนอาจมีห้องเป็นลักษณะของโถงขนาดใหญ่โถงเดียว และทำการกั้นผนังลอยเป็นห้องย่อยๆ ห้องนอนถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัวของเจ้าของบ้าน การลุกเข้าไประหว่างคืนโดยไม่รับอนุญาตจึงถือเป็นการผิดผี โดยผีในที่นี้ หมายถึง “ผีบรรพบุรุษ” ซึ่งมักมีการตั้งหิ้งผีบรรพบุรุษภายในห้องนอนของผู้ที่อาวุโสสุด ประตูทางเข้าห้องจึงมักมีการประดับห้ายนต์ไว้เหนือกรอบประตู เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้าไปในพื้นที่ส่วนตัวด้านใน และด้านล่างของกรอบประตูจะมีธรณีประตู ที่เรียกว่า “ข่มประตู” เพื่อเป็นตัวแบ่งพื้นที่ภายใน (ห้องนอนใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว) กับภายนอก (เต็นเป็นพื้นที่ใช้สอยร่วม) ออกจากกัน

ด้านหลังของเรือนเป็นครัวไฟ ในเรือนขนาดใหญ่อาจทำเป็นเรือนครัวแยกต่างหากอีกเรือน โดยเชื่อมต่อกันด้วยชาน ซึ่งมักอยู่ปลายสุดของชานด้านใน ฝาผนังบริเวณครัวไฟ หรือเรือนครัว มักทำเป็นช่องโถง เพื่อให้ควันระบายออกได้สะดวก ผนังไม้จะตีเว้นร่อง เพื่อเวลาซักล้าง ทำความสะอาดภาชนะ และอุปกรณ์ครัว น้ำจะได้ไหลลงสู่ใต้ถุนด้านล่าง ครัวไฟจะตั้งภาชนะหุงต้มบนกระบะใส่ดินอัดแน่น ด้านบนมักทำเป็นหิ้งตะแกรงไม้เพื่อวางภาชนะและอาหาร เพื่อให้ควันจากการหุงหาอาหารขึ้นไปรมไล่ความชื้นและแมลง ด้านหลังของเรือนยังเป็นที่ตั้งของส้วม และห้องอาบน้ำ (ต้มน้ำ) ในสมัยก่อนมักสร้างแยกต่างหากจากเรือนในชั้นล่าง โดยอาจทำเป็นห้องสี่เหลี่ยมล้อมด้วยไม้ ไม่มีหลังคาคลุม และปลูกต้นไม้บริเวณโดยรอบ ถ้าในบริเวณมียุ่งข้าวจะตั้งแยกต่างหากจากเรือนพักอาศัย โดยทำเป็นอาคารไม้ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกใต้ถุนสูงแต่ดูแน่นหนากว่า มีกรณีที่พบการสร้างยุ่งข้าวเชื่อมกับเรือนพักอาศัยโดยตรงเช่นกัน ซึ่งมีทั้งวางไว้ด้านหน้าเรือน และด้านหลังเรือน บริเวณบ้านถ้าเป็นเครือญาติอาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน อาจไม่ทำรั้วแบ่งเขตที่ดินที่ชัดเจน หรืออาจมีการปลูกพืชผักสวนครัวกันเป็นรั้ว และใช้ไม้ไผ่ หรือไม้จริงตีเว้นช่วงพอประมาณ เสริมอีกชั้นหนึ่ง ในสมัยก่อนเรือนแต่ละหลังที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน จะมีชวงบ้าน (ลานบ้าน) ซึ่งเป็นลานโถงในบริเวณที่ดินของเรือนแต่ละหลัง เป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับชวงบ้านของเรือนหลังอื่นๆ ในบริเวณชวงบ้านมักมีบ่อน้ำ และยุ่งข้าว หรือยุ่งพืชไร่ตั้งอยู่ เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงโดยส่วนใหญ่มีอายุถอยหลังไปได้ไม่น้อยกว่าปี พ.ศ.2460 และมีอายุที่เก่ากว่าเรือนสองชั้นประยุกต์โดยเปรียบเทียบ

เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง ที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ และเป็นตัวอย่างที่ดีของการวางผังตามแบบแผนที่นิยมกันในอดีต เช่น

1.1 บ้านคุณจันทร์ดี ยศสุด

บ้านคุณจันทร์ดี ยศสุด ตั้งอยู่ชุมชนบ้านมหาโพธิ เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงที่มีลักษณะที่เรียบง่าย ด้านหน้าเรือนมีบันไดที่มีหลังคาคลุมขึ้นสู่ชานระเบียงชั้นบนของบ้าน ซึ่งมีฮ้านน้ำตั้งอยู่ทางซ้ายมือ ชานหน้าบ้านจะเชื่อมต่อกับชานทางเดินกลางเรือนลึกเข้าไปยังด้านหลัง โดยมีเต็นชานบอยอยู่ในทั้งสองข้างก่อนเข้าสู่ห้องนอน พื้นเต็นยกระดับจากพื้นชานขึ้นมาเล็กน้อย เหนือชานทางเดินกลางเป็นรางรินวงชานทางเดินลึกเข้าไปยังด้านหลังของเรือน แต่เดิมชานทางเดินกลางด้านบนไม่มีหลังคาคลุม น้ำฝนจึงไหลลงสู่ชานโดยตรง พื้นจึงทำเป็นไม้ตีเว้นร่อง แต่ภายหลังได้ต่อเติมชายคาให้มาชนกัน และทำรางรินมารับน้ำฝน จึงเปลี่ยนพื้นชานเป็นไม้กระดานตีชิดแทน ด้านหลังของเรือนมีบันไดขึ้นสู่ครัวและห้องน้ำที่ต่อเติมขึ้นภายหลังได้โดยตรง

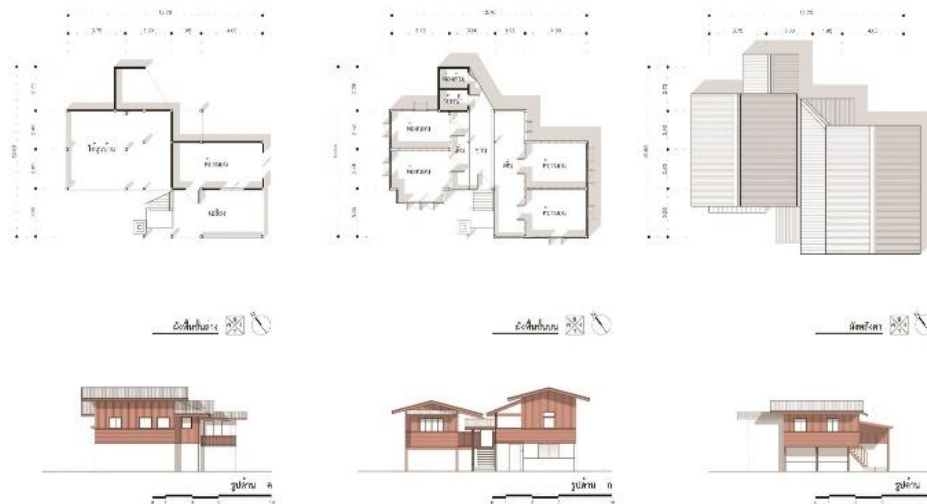


ภาพที่ 2.34 บ้านคุณจันทร์ดี ยศสุด ชุมชนบ้านมหาโพธิ

1.2 บ้านคุณพรณี พรหมคำปา

บ้านคุณพรณี พรหมคำปา ตั้งอยู่ถนนมะโน ชุมชนบ้านเมืองเส้น เป็นเรือนพื้นถื่นยกใต้ถุนสูงอีกหลังหนึ่งที่ยังคงรักษาลักษณะดั้งเดิมเอาไว้ได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ตัวเรือนแบ่งออกเป็นสองหลัง เชื่อมต่อกันด้วยชานทางเดินกลาง โดยมีบันไดที่มีหลังคาคลุมขึ้นมาจากชั้นล่างขึ้นมาสู่ชานทางเดินกลางนี้โดยตรง ชั้นล่างข้างบันไดมีคันท่อนปูนก่อเป็นสี่เหลี่ยมเพื่อเป็นที่ล้างเท้า และอุปกรณ์ต่างๆ ก่อนขึ้นเรือน เหนือชานทางเดินกลางมีรางรินวิงขนานลึกเข้าไปยังด้านหลังของเรือน พื้นชานเป็นพื้นไม้ตีเว้นร่อง สองด้านของ

ชานทางเดินเป็นเติน ซึ่งเป็นพื้นไม้กระดานตีชิด พื้นเตินทางซ้ายจะยกขึ้นมาจากพื้นชานเพียงเล็กน้อย แต่ทางขวาจะยกขึ้นมาสุงในระดับที่นั่งได้พอดี ถัดจากเตินเป็นห้องนอนขนาดกันไปโนทั้งสองข้าง แต่เติมปลายสุดของชานทางเดินกลางจะเป็นพื้นไม้ตีเว้นร่องยื่นออกไปทางด้านหลัง สำหรับเป็นพื้นที่ครัวและซักล้าง ด้านบนมีหลังคาคลุม แต่ผนังโล่ง และมีบันไดสำหรับลงไปห้องน้ำ ที่ตั้งแยกออกไปจากตัวเรือนได้โดยตรง ปัจจุบันบันไดได้ถูกรื้อถอนออกไป และได้มีการต่อเติมพื้นที่ด้านหลังเป็นห้องน้ำ ซึ่งเชื่อมต่อกับชานทางเดินกลางของเรือนได้โดยตรง เรือนหลังนี้สันนิษฐานว่าถูกสร้างในปี พ.ศ.2490 เป็นอย่างช้า และเป็นเรือนไม้ยกพื้นใต้ถุนสูงหลังแรกๆ ในบริเวณถนนมะโน ซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำท่วมบ่อยอยู่เสมอ การสร้างเรือนแบบยกใต้ถุนสูงจึงเป็นการแก้ปัญหาในการอยู่อาศัยที่เหมาะสม แต่เมื่อถูกน้ำท่วมบ่อยครั้งไม้เสาได้ผุพังลง จึงได้มีการเปลี่ยนโคนเสาไม้ชั้นล่างเป็นเสาคอนกรีต และตีบ้านขึ้นในเวลาต่อมา พร้อมกับต่อเติมกันเป็นห้องในชั้นใต้ถุน



ภาพที่ 2.35 บ้านคุณพรรณี พรหมคำปา ชุมชนบ้านเมืองเส้น

1.3 บ้านคุณบัวจันทร์ มงคลวิสุทธิ

บ้านคุณบัวจันทร์ มงคลวิสุทธิ ตั้งอยู่ถนนเทศบาลคำริห์ ซอยเทศบาลคำริห์ 1 ชุมชนบ้านเชียงแข็ง เป็นเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2506 ตัวเรือนถูกยกขึ้นด้วยเสาอิฐก่อ ซึ่งแตกต่างจากเรือนหลังอื่นที่มีโครงสร้างเป็นเสาไม้ทั้งหลัง นอกจากนี้บันไดขึ้นเรือนด้านหน้ายังมียุ่งข้าว ขนาบอยู่ด้านหนึ่ง ด้านหน้าสุดของเรือนเป็นชานระเบียงยาวเกือบตลอดความกว้าง เมื่อแรกสร้างบริเวณชานระเบียงนี้ไม่มีหลังคาคลุม เพื่อใช้เป็นที่ตากที่นอน หมอน มุ้ง แต่ได้มีการทำหลังคาขึ้นภายหลัง และยื่นคลุมไปถึงบันไดขึ้นเรือน ปลายสุดของระเบียงด้านซ้ายมือเป็นห้องนอน ที่ทำเป็นมุขยื่นออกมาเสมอแนวระเบียง ด้านขวามือเชื่อมกับชานของยุ่งข้าว จากชานระเบียงมีชานทางเดินลึกเข้าไปยังด้านหลังของเรือน ด้านขวาของทางเดินเป็นห้องนอน ด้านซ้ายเป็นเต็น ด้านหลังเต็นกันเป็นห้องโถงก่อนเข้าสู่ห้องนอน ด้านหลังสุดของชานทางเดินเป็นพื้นที่ครัว ซึ่งเป็นพื้นที่วันร่อง ผนังด้านข้างเป็นผนังรั้วด้านบนเปิดโล่ง ด้านข้างครัวมีบันไดขึ้นมาจากชั้นล่างได้โดยตรง เพื่อสะดวกในการลงไปหาบน้ำหาบฟืนขึ้นมาหุงหาอาหาร อีกด้านของครัวเป็นพื้นที่ซักล้าง และห้องน้ำ - ส้วม หลังคาแต่เดิมมุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ แต่ได้เปลี่ยนเป็นสังกะสีในเวลาต่อมา

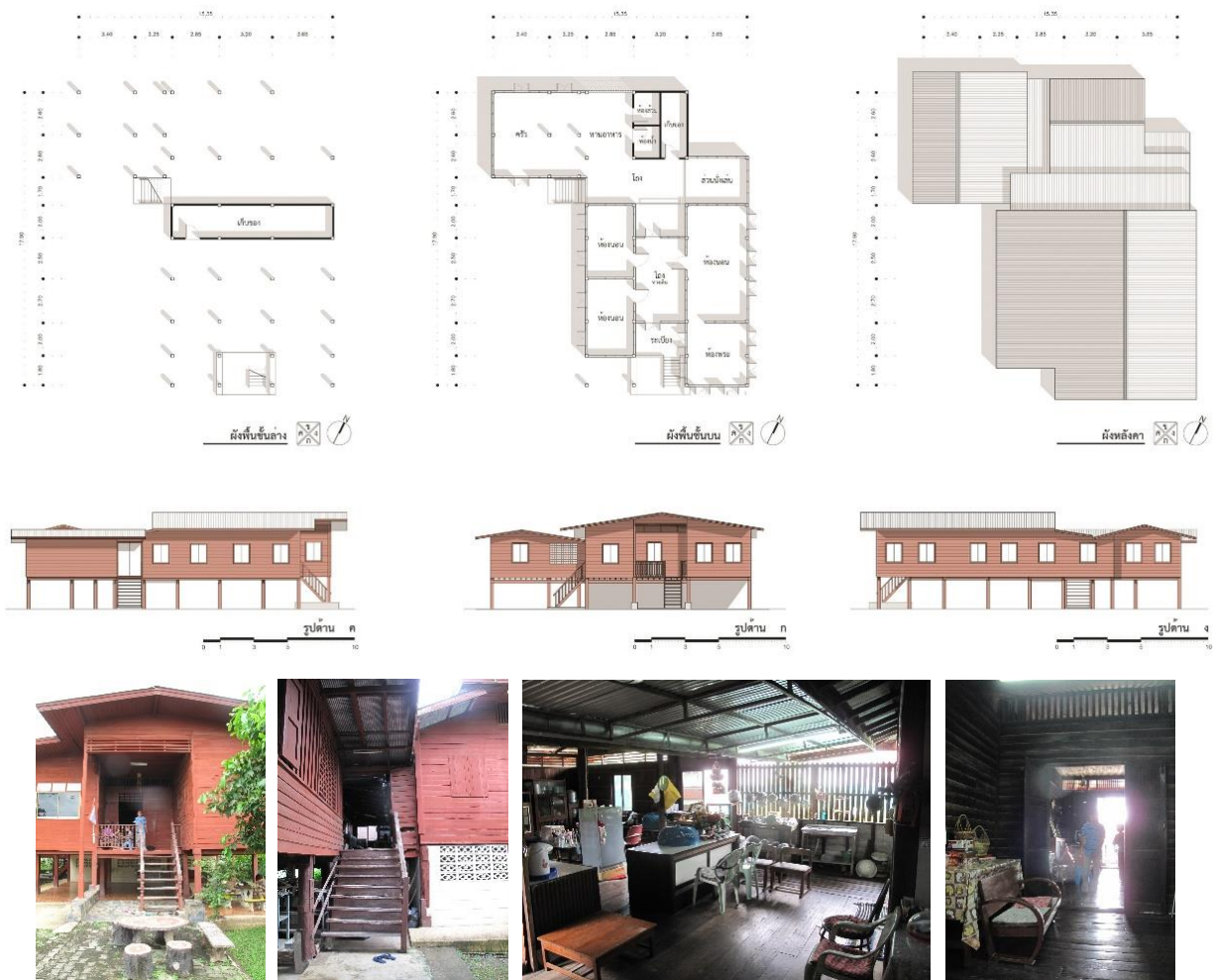


ภาพที่ 2.36 บ้านคุณบัวจันทร์ มงคลวิสุทธิ ชุมชนบ้านเชียงแข็ง

1.4 บ้านคุณพจน์ชัย จิตวงศ์นนท์

บ้านคุณพจน์ชัย จิตวงศ์นนท์ ตั้งอยู่หัวมุมถนนสุขุมวิทราช กับซอยสุขุมวิทราช 2 ชุมชนบ้านพระเกิด บ้านหลังนี้ได้รับการก่อสร้างขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2467-2484 ตัวบ้านเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง เสาปักลงดินโดยตรง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ มีห้องน้ำและบ่อน้ำแยกต่างหากออกไปจากเรือน แต่เดิมเรือนมีโครงสร้างแยกเป็น 3 ส่วน คือ เรือนพักอาศัย เรือนครัว และยุงข้าว แต่ปัจจุบันถูกเชื่อมถึงกันด้วยระเบียงที่มีหลังคาคลุม ซึ่งต่อเติมขึ้นมาภายหลัง

บันไดขึ้นสู่ระเบียงชั้นบนของเรือนอยู่ทางทิศตะวันออก ด้านหนึ่งของระเบียงเป็นห้องพระและสวดมนต์ ถัดจากระเบียงเป็นโถงทางเดินที่ชันไปด้วยห้องนอนในทั้งสองข้างไปสุดด้านหลังของเรือน ปลายสุดโถงทางเดินเป็นพื้นลวดระตึบลงสู่ชานเชื่อมไปยังยุงข้าวเดิม ที่ในปัจจุบันถูกปรับเป็นห้องเก็บของและห้องน้ำ ปลายชานอีกด้านหนึ่งเชื่อมกับเรือนครัว ซึ่งมีบันไดขึ้นเรือนได้โดยตรง ชานเชื่อมเรือนครัวแต่เดิมไม่มีหลังคาคลุมจึงเป็นพื้นไม้ตีเว้นร่องแม่ในปัจจุบัน พื้นครัวแต่เดิมจะยกสูงกว่าพื้นชาน แต่ในปัจจุบันถูกปรับให้มีระดับเสมอกันและมีหลังคาคลุม ตัวเรือนในปัจจุบันเป็นไม้เกือบทั้งหมด ยกเว้นห้องน้ำบนเรือน ห้องเก็บของใต้ถุนเรือนที่ต่อเติมขึ้นมาภายหลัง และฐานเสาคอนกรีตที่เสริมเข้ามาแทนโคนเสาไม้ที่ผุพังลง

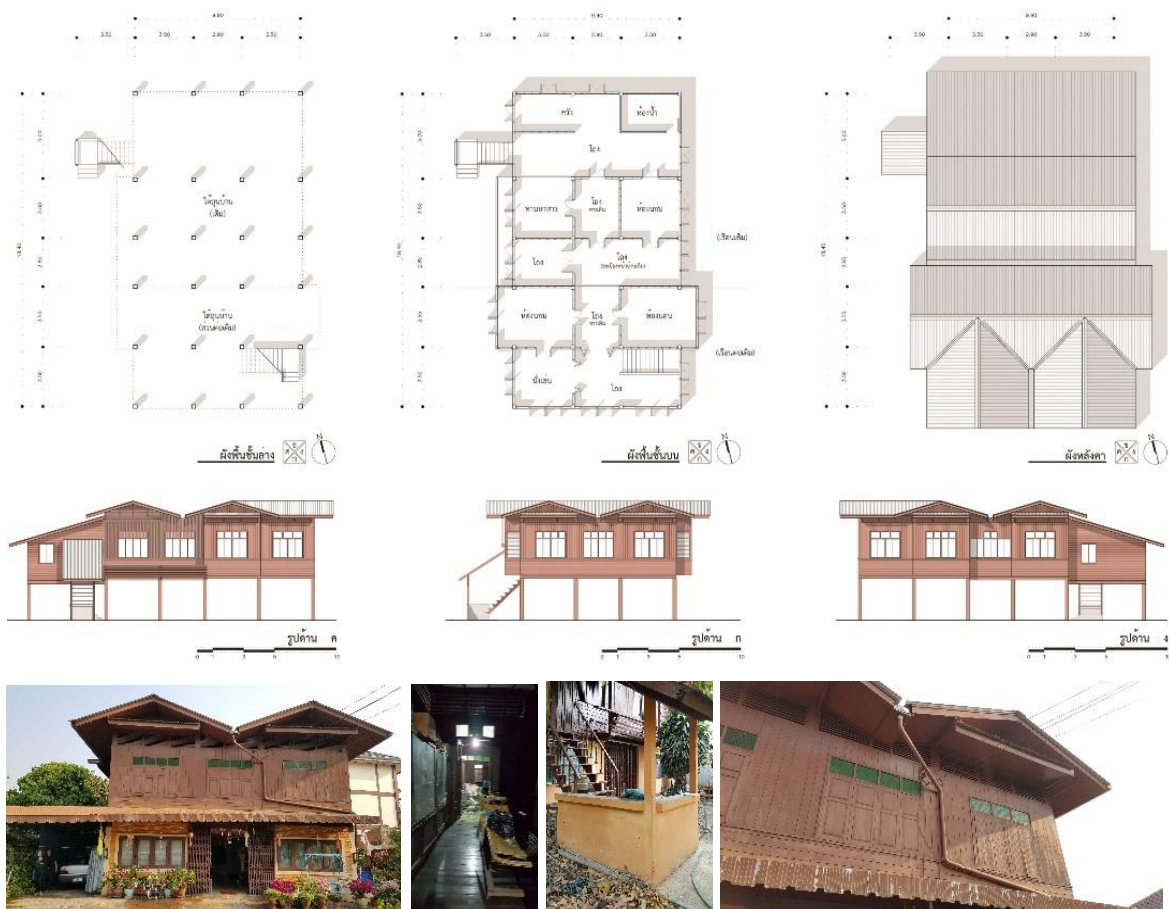


ภาพที่ 2.37 บ้านคุณพจน์ชัย จิตวงศ์นนท์ ชุมชนบ้านพระเกิด

1.5 บ้านคุณฉวีวรรณ ปานกลาง

บ้านคุณฉวีวรรณ ปานกลาง ตั้งอยู่ถนนอรุณวิวงศ์ ซอย 2 ชุมชนบ้านอภัย บ้านหลังนี้สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ.2493 โดยบิดาของคุณฉวีวรรณได้จ้างสล่าชื่อ กำนันประเสริฐ จากบ้านคูใต้ ให้ทำการออกแบบและก่อสร้างเรือนด้านหลังของบ้านหลังปัจจุบัน หลังจากนั้นได้มีการต่อเติมขึ้นมาเรื่อยๆ เรือนหลังนี้ถูกสร้างขึ้นร่วมสมัยกับเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงแบบกลุ่มเรือนมีชานเชื่อม แต่เรือนหลังนี้ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงก่อนยุคที่อาคารครึ่งปูนครึ่งไม้จะเข้ามาได้รับความนิยมในเมืองน่านมากขึ้น ในขณะที่เรือนไม้ยกใต้ถุนสูงแบบกลุ่มเรือนมีชานเชื่อมเริ่มได้รับความนิยมน้อยลงไปเรื่อยๆ

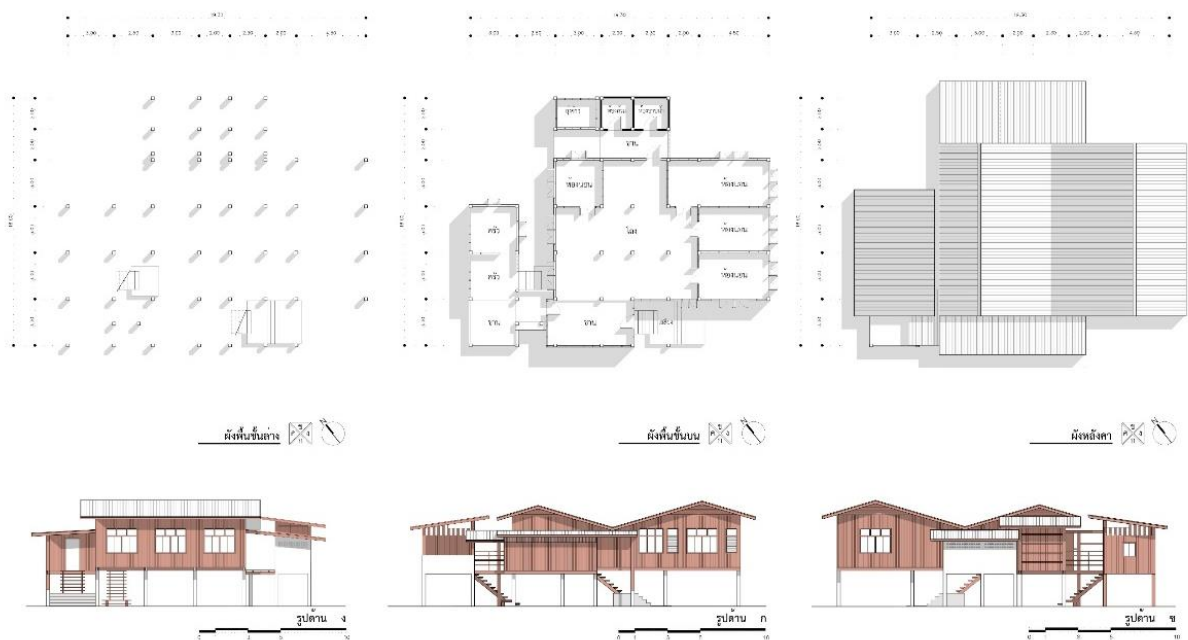
เรือนด้านหลังดั้งเดิมเป็นเรือนยกใต้ถุนสูงมีระเบียงด้านหน้า ด้านซ้ายของระเบียงมีมุขยื่นออกมาเท่าความกว้างของระเบียง ลีคต่อจากระเบียงเข้าไปเป็นโถงทางเดิน ที่ชันาบด้วยห้องนอนในทั้งสองข้าง ปลายสุดของโถงทางเดินเป็นพื้นที่สำหรับรับประทานอาหาร ทำครัว และห้องน้ำ โดยมีบันไดลงสู่ชั้นล่างได้โดยตรง ต่อมาได้มีการสร้างเรือนขึ้นอีกหลังทางด้านหน้าของเรือนหลังนี้ โดยอาศัยระเบียงหน้าบ้านของเรือนหลังเดิมเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับเรือนหลังใหม่ ซึ่งเป็นบริเวณที่วางรินจากปลายชานคาของเรือนหลังเก่า และหลังใหม่มาบรรจบกัน เรือนหลังใหม่เป็นเรือนยกใต้ถุนสูง และมีการวางผังห้องที่คล้ายคลึงกับเรือนหลังเก่า แต่ต่อมาได้มีการต่อเติมระเบียงด้านหน้าของเรือนเป็นห้อง และสร้างหลังคาจั่วคลุม รวมทั้งกันพื้นที่ใต้ถุนบ้านเป็นห้องขึ้น ทำให้เรือนมีผังและรูปทรงตามที่เห็นในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.38 บ้านคุณฉวีวรรณ ปานกลาง ชุมชนบ้านอภัย

1.6 บ้านคุณแต่ง กำน้ำ

บ้านคุณแต่ง กำน้ำ ตั้งอยู่ถนนมหายศ ซอยมหายศ 3 ชุมชนบ้านมหาโพธิ บ้านหลังนี้สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อกว่า 100 ปี มาแล้ว แต่ได้รับการต่อเติม ดัดแปลงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ เรือนประกอบขึ้นจากโครงสร้าง 3 ส่วน คือ เรือนใหญ่ที่ใช้เป็นที่พักอาศัย เรือนครัว และยุ้งข้าว ซึ่งเชื่อมถึงกันด้วยชาน แต่เดิมเรือนถูกสร้างขึ้นด้วยไม้สักทั้งหมด หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ดแต่ได้เปลี่ยนเป็นสังกะสีในปัจจุบัน เช่นเดียวกับเสาไม้ในชั้นล่างที่ถูกเปลี่ยนเป็นเสาปูน และได้มีการต่อเติมห้องน้ำบนเรือนขึ้นในบริเวณที่ติดกับยุ้งข้าวเดิม บันไดหลักของเรือนวางขนานไปกับตัวบ้านขึ้นสู่ชานในชั้นบน ซึ่งมีหลังคาคลุมและสามารถใช้รับแขกได้ ถัดจากชานเป็นพื้นที่โถงยกระดับ ซึ่งมีขนาดใหญ่และมีห้องนอนวางเรียงอยู่ในมุมต่างๆ ทางด้านข้างและด้านหลัง เรือนครัวมีขนาดใหญ่ ด้านหน้าเรือนมีชานแดดซึ่งใช้เป็นครัวไฟในขณะเดียวกัน และเชื่อมต่อกับชานของเรือนใหญ่ได้โดยตรง พื้นที่ใต้ถุนของเรือนบางส่วนถูกกั้นเป็นห้องเก็บของอย่างง่ายๆ และใช้เป็นที่เก็บฟืน และอุปกรณ์ในการทำนาหาลาปลา

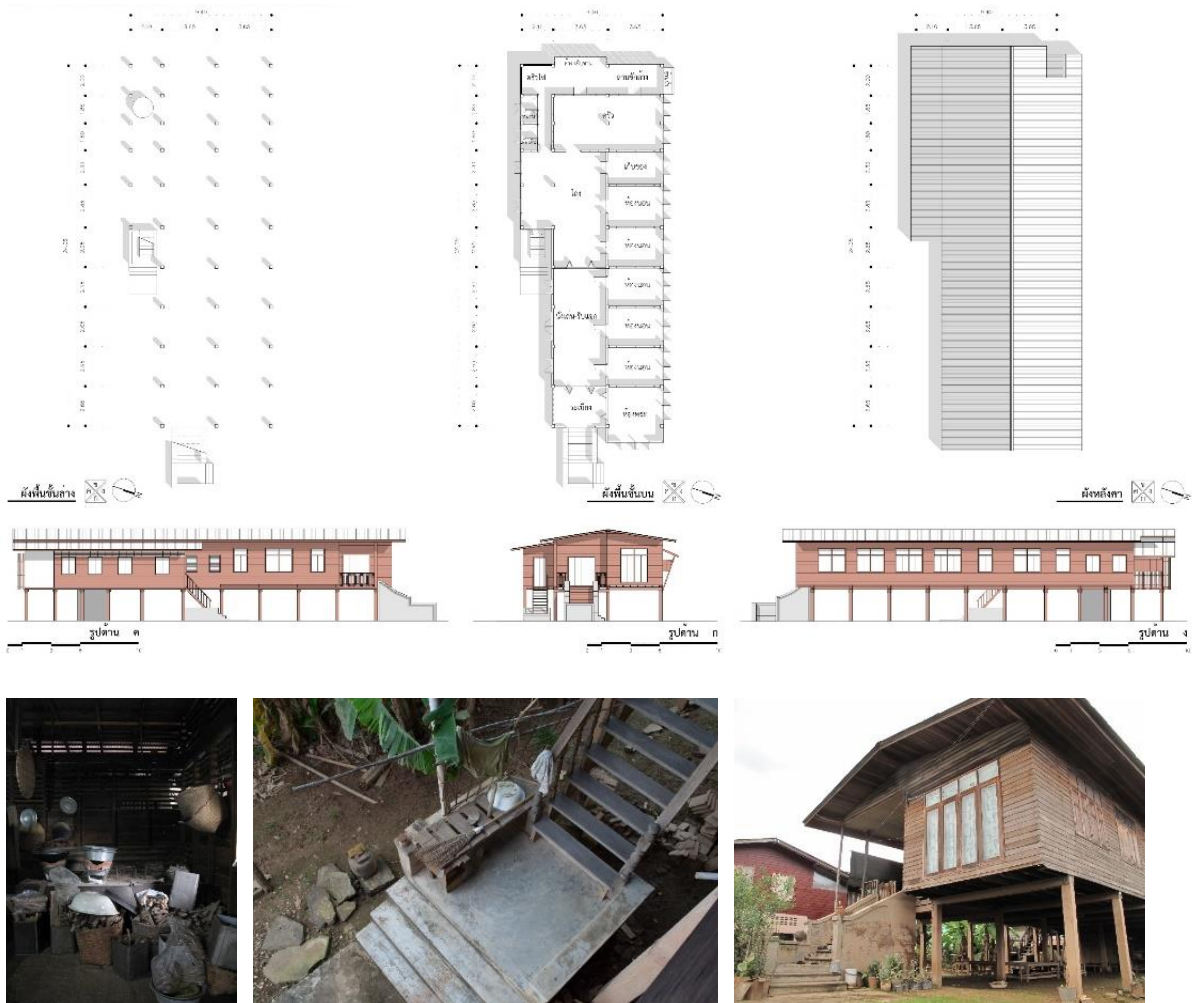


ภาพที่ 2.39 บ้านคุณแต่ง กำน้ำ ชุมชนบ้านมหาโพธิ

1.6 บ้านคุณค่าดี แสนศรี

บ้านคุณค่าดี แสนศรี ตั้งอยู่ถนนข้าหลวง ชุมชนบ้านดอนศรีเสริม บ้านหลังนี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2525 เป็นเรือนยกใต้ถุนสูงบนเสาปูนในชั้นล่าง ชั้นบนใช้โครงสร้างและส่วนประกอบของเรือนเป็นไม้ทั้งหมด ซึ่งได้ไม้มาจากการรื้อเรือนหลังเก่าลง และซื้อมาเสริมบางส่วน การจัดผังพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของเรือนหลังปัจจุบันยังคงอ้างอิงจากเรือนหลังเก่าที่สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ.2498 เพื่อรองรับสมาชิกของครอบครัว จำนวน 5 คน ที่ประกอบอาชีพทำขนมขาย ทำให้เรือนหลังนี้มีพื้นที่กว้าง และมีกองฟืนสำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงในการทำขนม เก็บไว้บนเรือนอยู่เป็นจำนวนมาก

ชั้นล่างของเรือนเคยใช้เป็นที่ทำกิจกรรมระหว่างวัน แต่ปัจจุบันน้ำฝนได้เอ่อท่วมบ่อยขึ้น จึงไม่ได้ใช้ประโยชน์อีกต่อไป ชั้นบนเข้าถึงได้จากบันไดด้านหน้าและด้านข้างของเรือน ด้านหน้าสุดของเรือนในชั้นบนเป็นระเบียงมีห้องโถงขนาดอยู่ด้านหนึ่ง ภายในเป็นที่วางหิ้งพระ ถัดจากระเบียงเป็นโถงนั่งเล่นและรับแขก ซึ่งขนาดด้วยห้องนอน 3 ห้อง เรียงต่อกันไปจนถึงโถงด้านหลังของเรือน ซึ่งยังคงมีห้องนอนเรียงต่อกันไปอีก 2 ห้อง และมีห้องเก็บของปลายสุด โถงด้านหลังยังใช้เป็นที่รับประทานอาหารเช้า ซึ่งเชื่อมต่อกับห้องเก็บอุปกรณ์ทำครัวและเชื้อฟืน และมีทางเดินต่อไปยังครัวไฟ ที่อยู่ด้านหลังสุดของบ้าน

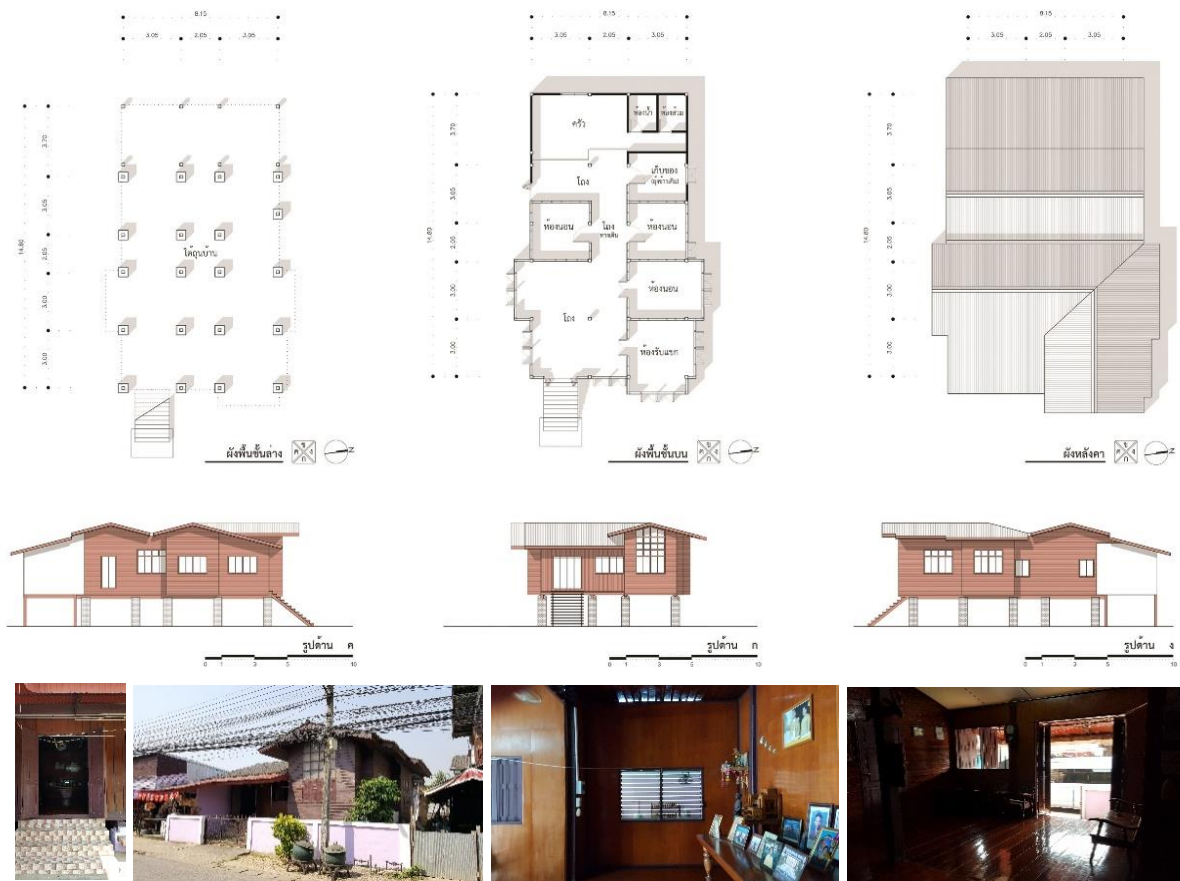


ภาพที่ 2.40 บ้านค่าดี แสนศรี ชุมชนบ้านดอนศรีเสริม

1.7 บ้านคุณณอมศรี เหล่าโกศลวัฒน์

บ้านคุณณอมศรี เหล่าโกศลวัฒน์ ตั้งอยู่ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง ติดกับเขตเทศบาลเมืองน่าน บ้านหลังนี้แต่เดิมเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนบนเสาอิฐก่อสูงจากพื้นดินประมาณ 1.90 เมตร โดยใช้ส่วจากบ้านหัวเวียงเหนือ เป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2506 โดยใช้ไม้สัก ไม้ประดู่ และไม้แดงเป็นวัสดุหลัก

เรือนหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบันไดขึ้นสู่ระเบียงหน้าบ้าน โดยมีด้านหนึ่งขนานด้วยมุขจั่ว ซึ่งใช้เป็นห้องรับแขก ถัดจากระเบียงลึกเข้าไปเป็นโถงห้องรับแขก ห้องนอน และยั้งข้าว ตามลำดับ ด้านหลังของเรือนเป็นครัว และพื้นที่ซีกข้าง โดยมีบันไดขึ้นจากชั้นล่างได้โดยตรง ต่อมาได้เกิดน้ำท่วมอยู่เสมอในบริเวณนี้ จึงได้มีการถมดินใต้ถุนเรือนให้สูงขึ้น ทำให้ความสูงของใต้ถุนเรือนลดลง และได้ทำการขยายห้องโถงด้านหน้าออกมาคลุมพื้นที่ระเบียง ปรับปรุงและต่อเติมส่วนห้องครัว และพื้นที่ซีกข้างด้านหลัง เป็นโครงสร้างคอนกรีต พร้อมกับรื้อย้ายยั้งข้าวที่ไม่ได้ใช้งานแล้วออกไป ทำให้เรือนมีผังและรูปทรงดังเช่นปัจจุบัน



ภาพที่ 2.41 บ้านคุณณอมศรี เหล่าโกศลวัฒน์ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง

2. เรือนพื้นถินยกใต้ถุนสูงประยุกต์

เรือนพื้นถินยกใต้ถุนสูงประยุกต์ในเขตเมืองน่านปัจจุบัน จะแยกส่วนหลังคา และลดทอนพื้นหลังคาให้มีขนาดเล็กลง และมีระนาบที่ลดหลั่นกันไป รวมทั้งการใช้ชานกว้างหน้าบ้านเป็นตัวเชื่อมพื้นที่ที่ใช้สอยเข้าด้วยกัน นับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนน่าน ในการจัดการพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของอาคาร

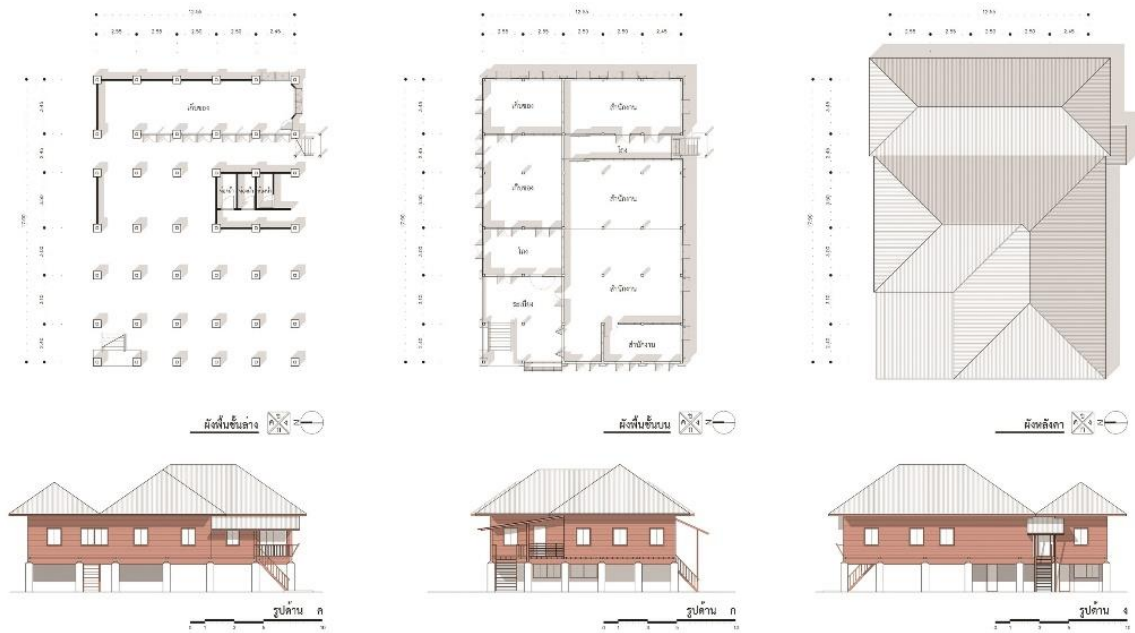
ไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ให้สามารถแสดงความรู้สึกที่ถ่อมตน เปิดรับธรรมชาติ ดูร่มรื่น และน่าอยู่ อาศัย ขณะเดียวกันจะเห็นได้ว่าเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง ถึงแม้จะมีลักษณะร่วมกันบางประการในองค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอย แต่ก็สามารถสร้างรูปแบบที่หลากหลายในการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอย รูปร่าง รูปทรง และปริมาตรของอาคารให้เกิดขึ้นได้ ทำให้เรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และมีการนำไปประยุกต์ใช้กับอาคารประเภทอื่นๆ เช่น กุฏิพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่หรือเจ้าอาวาส เช่น กุฏิเจ้าอาวาสวัดสภารส ส่วนอาคารสำนักงาน เช่น โอสถสถานครน่าน เป็นต้น



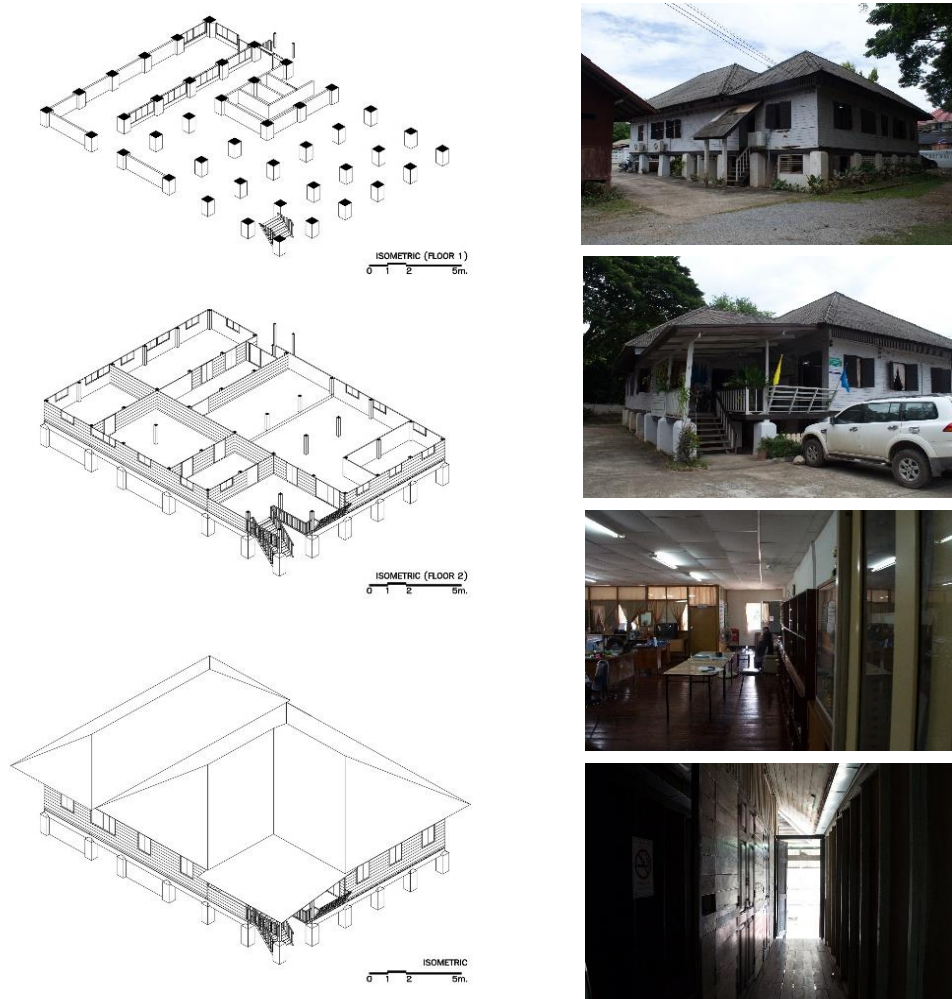
ภาพที่ 2.42 เรือนยกใต้ถุนสูงโดยใช้เสาอิฐก่อในกุฏิเจ้าอาวาสวัดสภารส และเรือนพักอาศัยโบราณ

โอสถสถานครน่าน หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “โอสถศาลา” หรือ “โอสถสถาน” เป็นที่ตั้งของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านในปัจจุบัน เป็นอาคารที่ใช้รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง มาประยุกต์ใช้เป็นอาคารสำนักงาน เพื่อเป็นที่ทำงานของแพทย์หลวงประจำเมืองน่าน (นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดในปัจจุบัน) โอสถสถานครน่านก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2468 ประกอบด้วยเรือนยกใต้ถุนสอง เรือนวางขวางกัน โดยมีระเบียงเชื่อมถึงกัน ด้านบนของระเบียงมีหลังคาคลุมและมีรางรินตรงกลางวิ่งชานาไปก็ระเบียงตามยาว โครงสร้างและส่วนประกอบของอาคารในชั้นบนที่เป็นไม้ทั้งหมดวางอยู่บนเสาอิฐก่อที่ฉาบปิดทับด้วยปูนฉาบ ด้านทิศตะวันตกเป็นบันไดขึ้นเรือนสู่ระเบียงชั้นบน ที่ทำหน้าที่เป็นโถงต้อนรับ เชื่อมต่อไปยังห้องทำงานต่างๆ ของอาคารที่แบ่งเป็นสองแถว ห้องทำงานในทั้งสองแถวจะออกมาบรรจบกันที่ระเบียงด้านหลัง ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชื่อมอาคารขวางทางด้านหลัง

การใช้เสาอิฐก่อ การสร้างชานระเบียงด้านหน้าในชั้นบน การแบ่งอาคารเป็นกลุ่มเรือนและเชื่อมกันด้วยชาน และมีรางรินวิ่งอยู่เหนือชานตรงกลาง แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้คุณลักษณะของเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูง ที่เป็นที่ยอมรับในอดีตในอาคารประเภทอื่นๆ ของเมืองน่าน



ภาพที่ 2.43 ผังและรูปทรงอาคารสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านที่เป็นลักษณะเรือนยกใต้ถุนสูง



ภาพที่ 2.44 การจัดพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของอาคารสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านในปัจจุบัน

3. เรือนสองชั้นประยุกต์

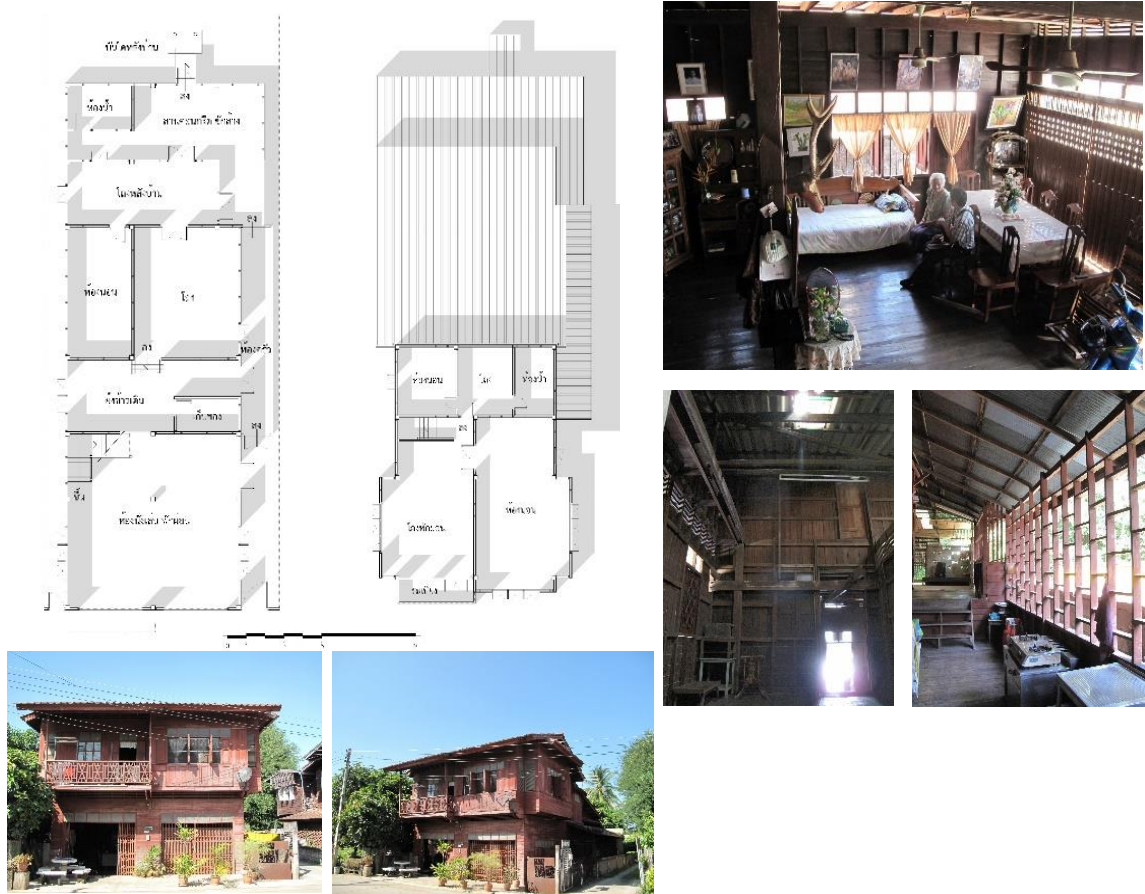
เรือนสองชั้นประยุกต์เป็นที่อยู่อาศัยในเขตเมืองอีกประเภทหนึ่งของเมืองน่า โดยส่วนใหญ่เริ่มสร้างขึ้นในช่วงที่การก่อสร้างเรือนพื้นถิ่นยกใต้ถุนสูงหมดความนิยมลงในราวประมาณปี พ.ศ.2480 เป็นต้นมา โดยส่วนใหญ่เรือนสองชั้นประยุกต์จะตั้งอยู่ตามริมถนนสายหลัก หรือถนนสายสำคัญในชุมชน และใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวเป็นหลัก รูปทรงของอาคารมักมีลักษณะแคบยาว โดยหันด้านแคบออกสู่ถนน และด้านยาวลึกเข้าไปในแปลงที่ดิน แต่ส่วนใหญ่จะมีความกว้างด้านหน้าของอาคารที่ประชิดถนนมากกว่าห้องแถวไม้ และมักตั้งอยู่ในบริเวณที่ห่างจากย่านการค้าของเมืองออกไป

รูปแบบการวางผังของเรือนสองชั้นนี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละหลัง แต่โดยส่วนใหญ่ด้านหน้าของเรือนในชั้นล่างจะเป็นโถง และมีบริเวณสำหรับทานอาหาร ทำครัว และห้องน้ำ ลึกเข้าไปทางด้านหลังตามลำดับ ในกรณีที่มีพื้นที่เหลือในบริเวณด้านข้างของเรือน มักทำเป็นทางเข้าออกเรือนจากทางด้านหลังโดยตรง ถึงแม้จะเป็นอาคารที่มีผังแบบแคบยาว แต่ภายในอาคารไม่พบการเว้นพื้นที่โถง เพื่อเปิดสู่ภายนอกทางด้านบน แต่มักจะมีพื้นที่นอกอาคารขนานไปกับด้านข้างของเรือนด้านใดด้านหนึ่ง ทำให้สามารถเปิดช่องเปิดทางด้านข้างของอาคาร เพื่อถ่ายเทอากาศ และรับแสงสว่างจากภายนอกได้ ด้านหน้าของอาคารที่ประชิดถนนมักทำชายคายื่นออกมาเพื่อกันแดดฝน พื้นที่ชั้นบนมักใช้เป็นโถง และห้องนอน ตัวอย่างที่โดดเด่นของเรือนสองชั้นประยุกต์ในเมืองน่า เป็นดังนี้

3.1 บ้านของคุณนวลศรี ศักดาศรี ‘บ้านมณเฑียร’

บ้านของคุณนวลศรี ศักดาศรี ตั้งอยู่ถนนมหาพรหม คุณนวลศรีและสามีเริ่มสร้างบ้านบนแปลงที่ดินที่ได้รับมรดกในปี พ.ศ.2498 เป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ต่อมาในปี พ.ศ.2500 ได้ต่อเติมเรือนด้านหน้าเป็นเรือนสองชั้น และปรับผังของเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงด้านหลังให้ต่อเนื่องกับเรือนสองชั้นหลังใหม่ ซึ่งมีโครงสร้างและองค์ประกอบเป็นไม้ทั้งหมด ในลักษณะเรือนโถงสองช่วงเสา โถงหน้าของชั้นล่างมีบันไดอยู่ที่มุมหนึ่งทางด้านหลัง ด้านหลังของโถง เป็นห้องรับประทานอาหาร และเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับเรือนเก่าด้านหลัง ซึ่งเคยเป็นบันไดขึ้นเรือนมาก่อน เมื่อขึ้นไปจะเป็นชาน ซึ่งได้ถูกปรับเป็นโถงกลางของเรือนในปัจจุบัน โดยมีห้องนอนขนานบอยู่ด้านหนึ่ง แต่เมื่อได้สร้างเรือนด้านหน้าเพิ่ม จึงได้กั้นผนังที่หน้าบันไดและปูพื้นไม้ด้านบนให้เป็นส่วนหนึ่งของเรือนสองชั้นด้านหน้า ต่อจากโถงกลางเป็นโถงหลัง ซึ่งต่อเนื่องไปยังลานคอนกรีตหลังบ้าน ที่มีหลังคาคลุมมาถึง และมีบันไดลงสู่สวนหลังบ้าน ลานนี้ไว้สำหรับซักล้าง และมีห้องน้ำ-ส้วมอยู่ที่มุมด้านหนึ่ง ด้านข้างของเรือนติดรั้วด้านหนึ่งมีทางเข้าต่างหากจากถนนด้านหน้า ไปสู่ห้องด้านข้างเรือนส่วนหลัง ซึ่งใช้เป็นพื้นที่ครัว ผนังด้านนี้จึงเป็นผนังตีไม้ระแนงโปร่ง ด้านหลังสุดของครัวยังเชื่อมต่อไปถึงลานคอนกรีตหลังบ้าน

ชั้นบนของเรือนเป็นโถง มีระเบียงต่อจากโถงยื่นออกมาหน้าบ้าน ห้องนอนอยู่ขนานกับโถงทางด้านขวา ด้านหลังโถงเป็นโถงย่อย ขนานด้วยห้องนอน และห้องน้ำในแต่ละด้าน หลังคาเรือนด้านหน้าเป็นทรงจั่ว หันด้านลาดหลังคาออกถนน และมีการยื่นชายคาคลุมส่วนยื่นของผนังที่ด้านสกัดทั้งสองข้าง หลังคาเรือนด้านหลังเมื่อเชื่อมต่อกับเรือนด้านหน้าทีสร้างขึ้นใหม่แล้ว ได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นหลังคาลาดไปยังด้านหลัง หลังคาแต่เดิมมุงด้วยกระเบื้องปั้นสดทรงสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แต่ได้เปลี่ยนเป็นกระเบื้องลอนในปัจจุบัน



ภาพที่ 2.45 บ้านของคุณนวลศรี ศักดาศรี 'บ้านมณเฑียร'

3.2 บ้านคุณจิตต์ ยาวิไชย

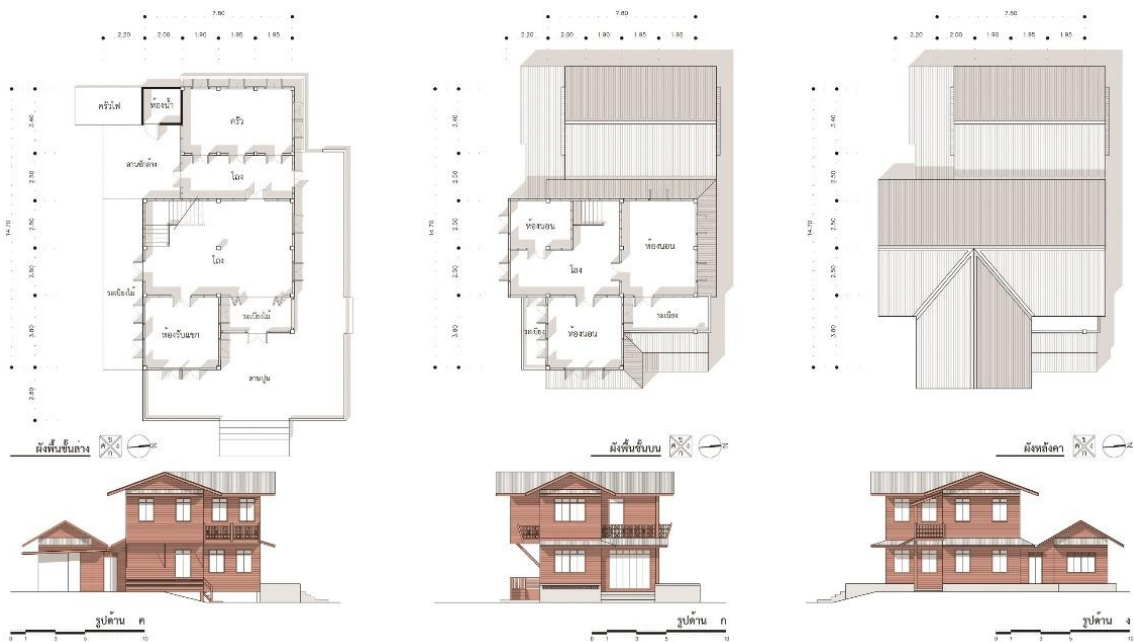
บ้านคุณจิตต์ ยาวิไชย ตั้งอยู่บนถนนรังสีเกษม บ้านเมืองเส้น ได้รับการสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2511 เป็นเรือนสามช่วงเสาที่มีโครงสร้างและช่วงกว้างของเสาที่เท่ากัน ทำให้มีผังที่สมมาตร และมีรูปทรงที่เรียบง่าย ผังด้านหน้าของอาคารสามารถเปิดประตูออกได้เกือบตลอดระยะช่วงเสา ทำให้ดูคล้ายกับเรือนค้ำ พื้นที่ใช้สอยภายในเรือนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เรือนสองชั้นด้านหน้า และส่วนต่อเติมด้านหลัง เรือนด้านหน้าจะมีแนวผนังของชั้นบน ยื่นออกมาในทุกๆ ด้าน ทำให้เกิดร่มเงาบนผนังชั้นล่างของเรือน ชั้นล่างของด้านหน้าเป็นโถงโล่งสำหรับใช้รับแขก พักผ่อน นั่งเล่น และรับประทานอาหาร มีบันไดไม้ขึ้นสู่ชั้นบนของเรือนที่มุมด้านหนึ่ง ชั้นบนของเรือนเป็นโถงขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง และมีห้องนอนในบริเวณหัวมุมแต่ละด้านของอาคาร ส่วนต่อเติมด้านหลังเป็นลักษณะของโถง ที่ใช้เป็นพื้นที่เตรียมและรับประทานอาหาร ซักล้าง และรีดผ้า โดยมีห้องน้ำ ห้องครัว และห้องเก็บของ วางเรียงต่อกันตามแนวผนังด้านหลัง



ภาพที่ 2.46 บ้านคุณจิตต์ ยาวิไชย บ้านเมืองเส้น

3.3 บ้านคุณทองมา กันทะกา

บ้านคุณทองมา กันทะกา ตั้งอยู่บนถนนยันตรกิจโกศล บ้านคูใต้ เป็นเรือนสองชั้นประยุกต์ ซึ่งแรกเริ่มนิยมใช้ไม้เป็นโครงสร้าง และวัสดุของอาคารทั้งหมด ในระยะเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยนิยมทำส่วนของชั้นล่างเป็นปูนและชั้นบนเป็นไม้ ซึ่งพบเห็นได้ในเกือบทุกพื้นที่ของเมืองน่าน



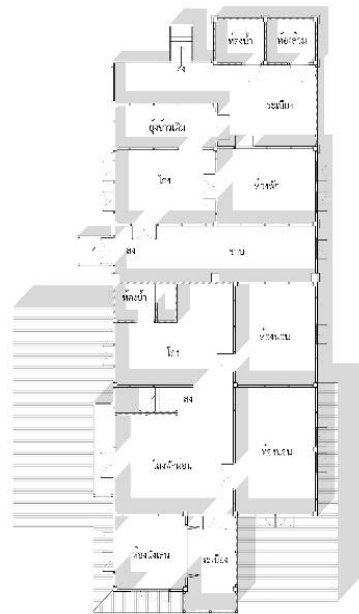
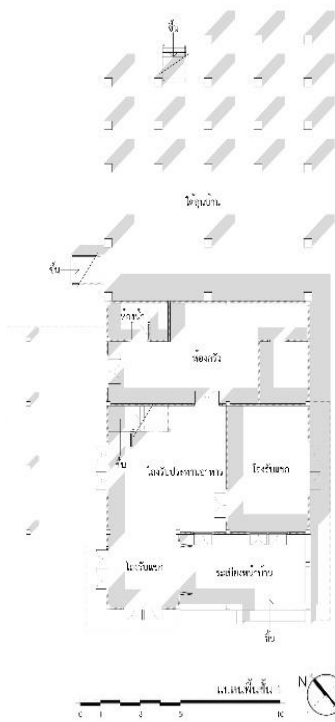
ภาพที่ 2.47 บ้านคุณทองมา กันทะกา บ้านคูใต้



ภาพที่ 2.47 (ต่อ) บ้านคุณทองมา กันทะกา บ้านดู่ใต้

3.4 บ้านคุณยุพิน สมณะช่างเผือก

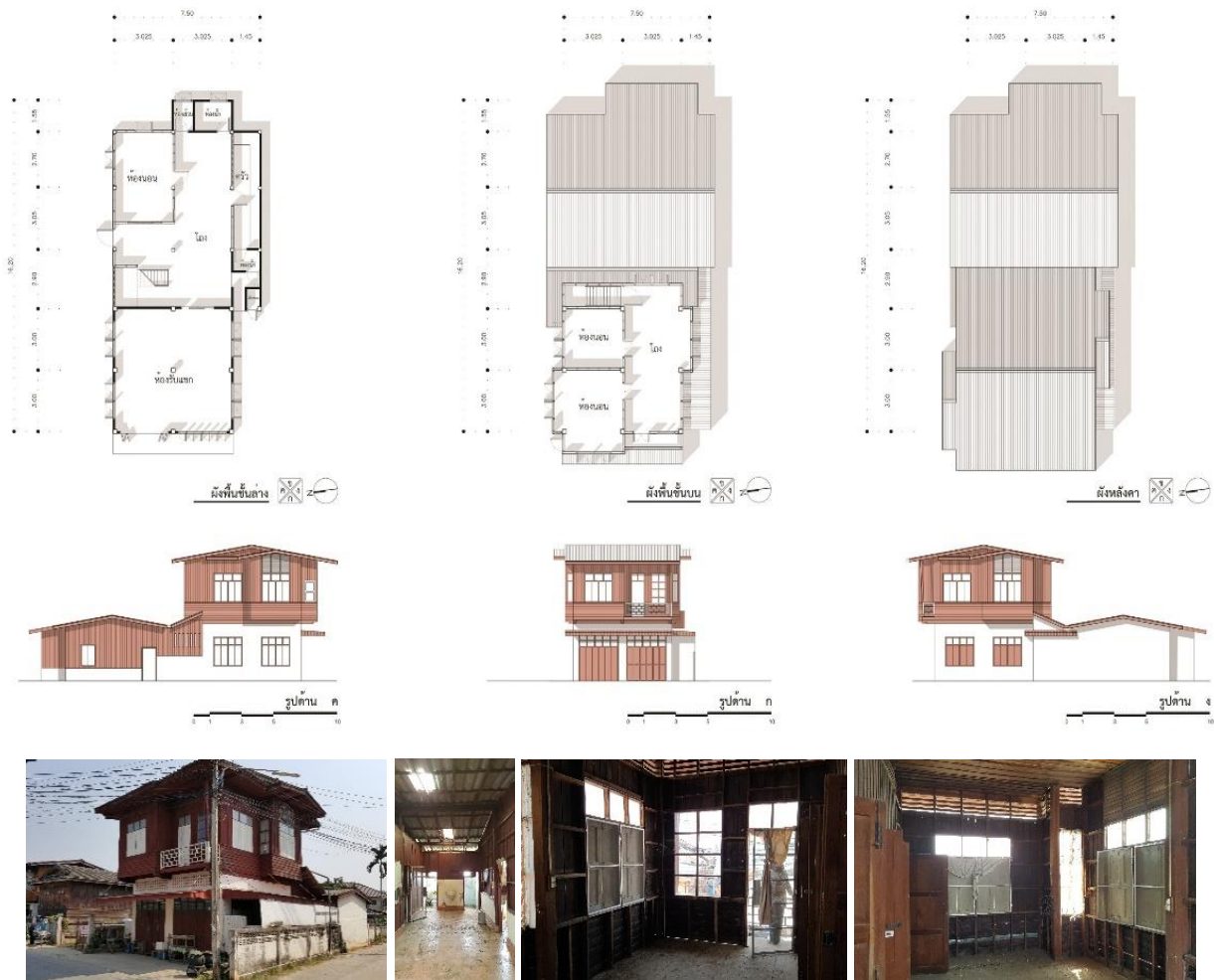
บ้านคุณยุพิน สมณะช่างเผือก ตั้งอยู่บนถนนมหาพรหม ชุมชนบ้านมณเฑียร เป็นเรือนสองชั้นประยุกต์ ซึ่งแรกเริ่มนิยมใช้ไม้เป็นโครงสร้าง และวัสดุของอาคารทั้งหมด ในระยะเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยนิยมทำส่วนของชั้นล่างเป็นปูนและชั้นบนเป็นไม้ ซึ่งพบเห็นได้ในเกือบทุกพื้นที่ของเมืองน่าน เช่นเดียวกับบ้านคุณสัมพันธ์ จินะ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง ซึ่งเป็นเขตต่อเนื่องกับพื้นที่เมืองน่านทางตอนเหนือ



ภาพที่ 2.48 บ้านคุณยุพิน สมณะช่างเผือก ชุมชนบ้านมณเฑียร

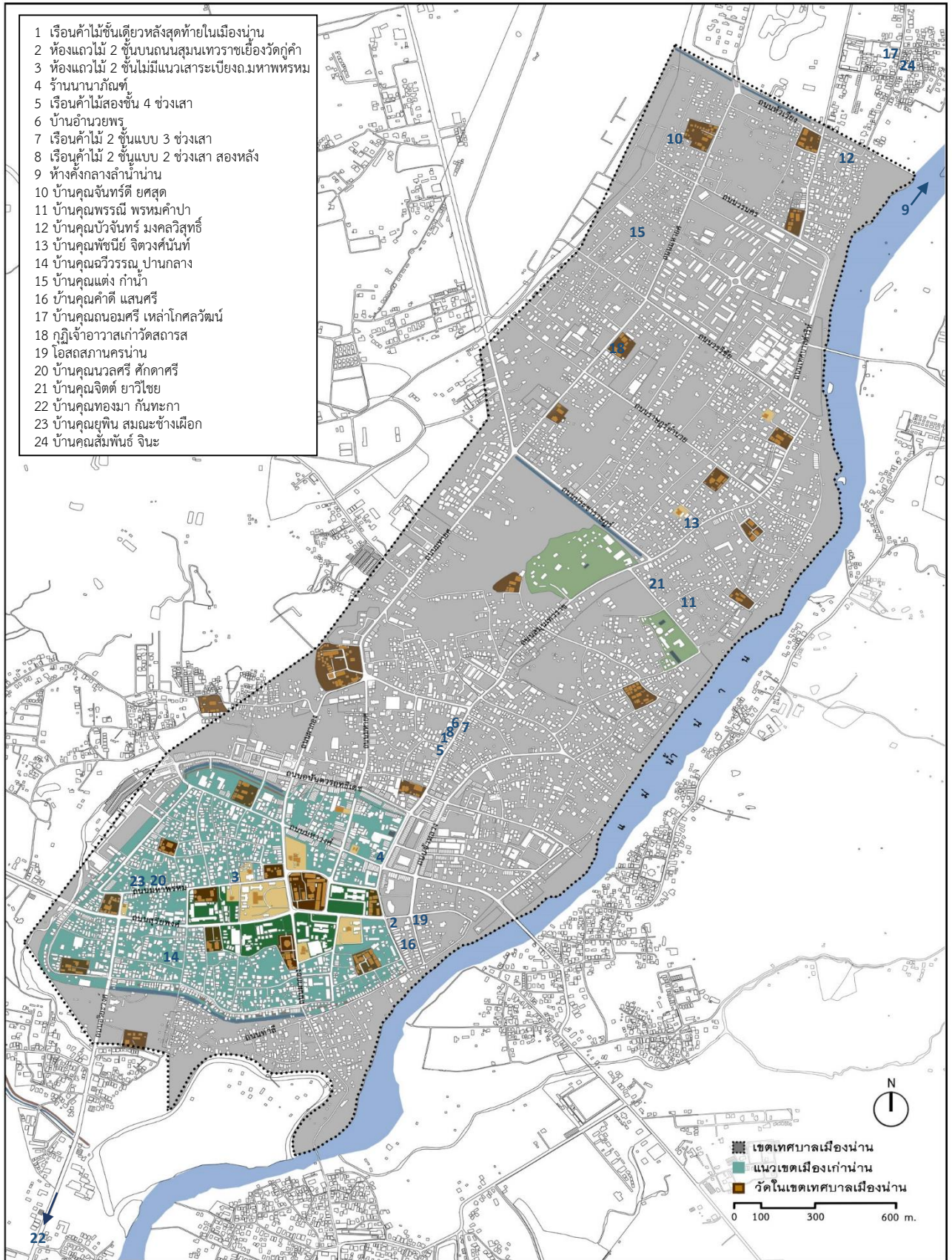
3.5 บ้านคุณสัมพันธ์ จินะ

บ้านคุณสัมพันธ์ จินะ ตั้งอยู่ในตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง เป็นเรือนสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2508 บนพื้นที่ 2 งาน บนแปลงที่ดินห้วยมูมในตำบลฝายแก้ว โดยคุณสัมพันธ์เป็นผู้สร้างด้วยตนเอง เนื่องจากตระกูลมีอาชีพปลาล่าและทำการค้าเกี่ยวกับไม้ ชั้นล่างของอาคารด้านหน้าเป็นโถงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแบบสองช่วงเสา ด้านหลังโถงเป็นบริเวณที่มีหลังคาลาดต่อจากพื้นชั้นสองลงมาคลุมพื้นที่ด้านหลัง ซึ่งใช้เป็นห้องครัว ห้องน้ำ ห้องส้วม ห้องนอน และบันไดขึ้นชั้นบน การวางผังในชั้นบนแบ่งพื้นที่ตามช่วงเสา ช่วงหนึ่งเป็นโถงตลอดความลึกของอาคาร ซึ่งมีระเบียงยื่นออกมายังถนนด้านหน้า อีกช่วงหนึ่งเป็นห้องนอนวางเรียงต่อกันทางลึก แต่ละห้องสามารถเข้าถึงได้จากโถงโดยตรง อาคารมีรายละเอียดที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในเชิงช่างของเจ้าของบ้าน เช่น ราวกันตกของระเบียงในชั้นบน ช่องลมบริเวณยอดผนังต่อกับพื้นหลังคา ราวบันได และประตูบานเฟี้ยมหน้าบ้าน ที่ช่วงเสาหนึ่งเป็นประตูบานเฟี้ยมจริง แต่อีกช่วงเสาหนึ่งเป็นหน้าต่างเปิดบน – ล่าง โดยมีการแบ่งระยะช่องเปิดให้สัมพันธ์กับประตูบานเฟี้ยม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดัดแปลงประตูของเรือนแถวค้าขายให้เหมาะสมกับอาคารอยู่อาศัย



ภาพที่ 2.49 บ้านคุณสัมพันธ์ จินะ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง

เรือนพักอาศัยที่ได้กล่าวถึงไปในข้างต้น เป็นตัวอย่างที่ดีของเรือนสองชั้นประยุกต์ในรูปแบบต่างๆ ที่พบเห็นได้ในเขตเมืองน่าน ซึ่งเรือนแต่ละหลังต่างมีรูปแบบและรายละเอียดประกอบอาคารที่แตกต่างกันไป เนื่องจากเป็นช่วงส่งผ่านการอยู่อาศัยในเรือนพื้นดินยกใต้ถุนสูงในอดีต มาสู่เรือนที่ตอบรับการอยู่อาศัยในเขตเมืองที่หนาแน่นขึ้น และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เข้มข้นขึ้น การสร้างเป็นเรือนสองชั้น ที่มีการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอยที่กระชับมากขึ้น ตามลักษณะรูปแปลงที่ดินที่มีขนาดเล็กลง และมีรูปร่างแคบยาว เพื่อให้มีทางออกสู่ถนนที่ทั่วถึงในทุกแปลง ทำให้เรือนประเภทนี้ได้รับการพัฒนาขึ้น เป็นที่นิยมมากขึ้นและตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในเมืองน่าน ไปจนถึงพื้นที่รอบนอกของเมือง อันแสดงให้เห็นถึงความนิยมในการก่อสร้างเรือนสองชั้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นเรื่องปกติในระยะเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน



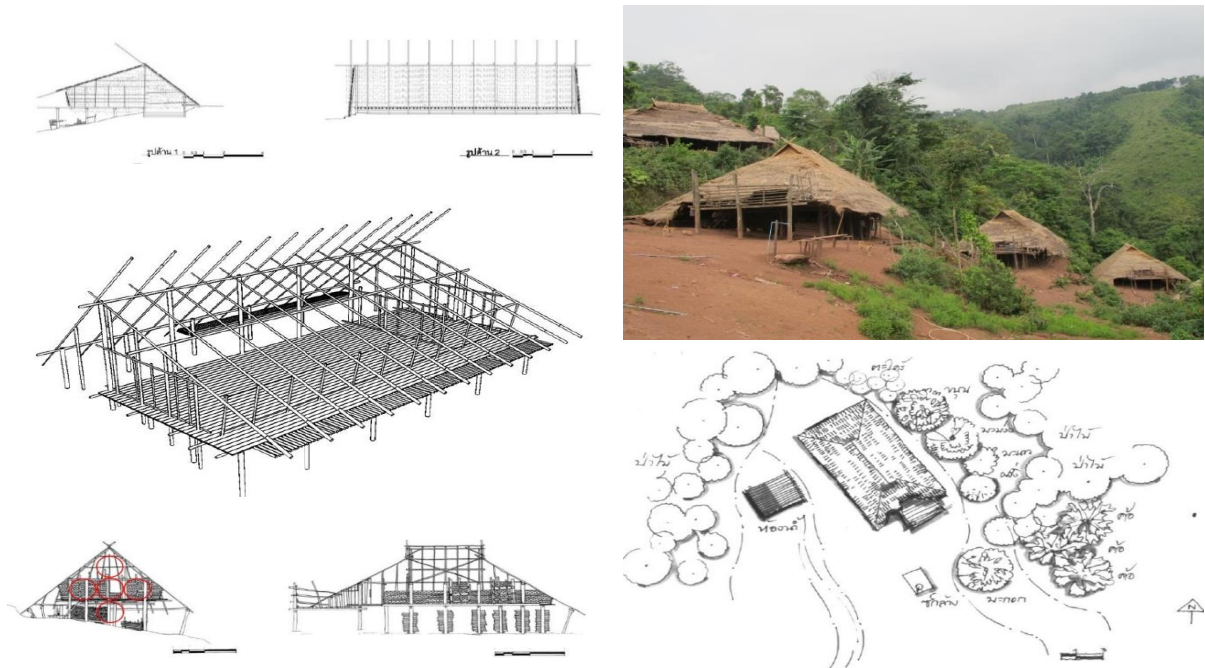
ภาพที่ 2.50 แผนที่แสดงตำแหน่งสถาปัตยกรรมประเภทเรือนค้าและเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในเทศบาลเมืองน่าน

4. เรือนพื้นถิ่นของชาวปรีบ้านปากำ

เรือนพื้นถิ่นของชาวปรี บ้านปากำ เป็นการศึกษาของ สรรวดี เจริญชาติศรี สัญชัย สุพิพัฒน์ มงคล และปิยะ ตันศิริ (2554) เรื่อง สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ กรณีศึกษาบ้านปากำ ตำบลดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นกลุ่มชาวปรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในจังหวัดน่าน ชุมชนบ้านปากำยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อไว้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งการศึกษารูปแบบ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาว ปรี ในภูมิภาคนี้เป็นการก่อสร้างและการใช้วัสดุที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติ โดยพบว่า ชาวปรี บ้านปากำ ยังคงรักษาลักษณะรูปแบบเรือนพักอาศัยที่มีเอกลักษณ์ทาง สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมไว้ได้อย่างดี สืบเนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้างไกลเขต ชุมชนอื่น การเดินทาง และการนำวัสดุจากภายนอกเข้ามายาก อีกทั้งชุมชนมีความเชื่อเป็นของตนเอง มีความเคร่งครัดในประเพณีดั้งเดิม มีสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของตนเอง มีภูมิ ปัญญาในการใช้วัสดุและเทคนิคในการสร้างที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ดังตัวอย่างเรือนต่อไปนี้

เรือนนายเป็ก ใจปิง ตั้งอยู่เลขที่ 94 หมู่ 5 ตำบลดงพญา อำเภอดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เป็นเรือนพื้นถิ่นของชาวปรีที่ตัวเรือนหันไปทางทิศใต้ มีขนาด 93.3 ตารางเมตร ตัวเรือนเป็น เรือนเดี่ยวหลังคาทรงจั่ว-ฮิป มุงด้วยหญ้าคา ยกใต้ถุนสูง มีบันไดอยู่ด้านทิศตะวันตก บริเวณบันไดมีครก กระจาดและบริเวณใต้ถุนเป็นพื้นที่เก็บไม้ไว้สร้างเรือนใหม่ เก็บฟืน เล้าหมู และแขวนกรงไก่ หลังคา ด้านข้างเอียง 45/45 องศา ด้านหลังเอียง 30/35 องศา การใช้พื้นที่ในเรือน ประกอบด้วย ซาน อเนกประสงค์ ซานแดด ส่วนเก็บของ ห้องฮีต ส่วนนอนและเก็บของ

ส่วนการใช้วัสดุ เสาเรือนใช้ไม้จริง โครงหลังคาไม้จริง และไม้ไผ่ (ไม้หก) ภายในปูฟากไม้ไผ่ พื้นภายนอกปูฟากไม้ไผ่ ส่วนพื้นซานแดดใช้ไม้เข็งหรือเข็งหลวง ผนังภายนอกไม้ไผ่ขัดตะ (ไม้เฮียะ) ผนังบางส่วน ช่วงประตูทางเข้าเป็นแผ่นไม้จริง ไม้โครงสร้างและผนังด้วยหวาย หลังคามุงด้วยหญ้ามัดด้วย ตอกไม้ไผ่



ภาพที่ 2.51 เรือนชั่วคราว (ต๊อบ) ของนายเป็ก ใจปิง บ้านปากำ (สรรวดี เจริญชาติศรี สัจชัย สุพิพัฒน์มงคล และปิยะ ตันศิริ, 2554)

3.5 คติความเชื่อ

ความเชื่อต้องห้ามในการปลูกเรือนของเมืองน่าน หรือ “ซิด”

1. **ห้ามสร้างบ้านแยงเงา** คนโบราณมีความเชื่อที่ว่าการสร้างบ้านเรือน โดยที่ตัวบ้านหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของบ้านไปทำเงากับน้ำ เหมือนกระจกเงา บ้านหลังนั้นจะเกิดอุบัติเหตุเพศภัย จากความเชื่อดังกล่าวสันนิษฐานว่า การสร้างบ้านริมแม่น้ำลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง มีความเสี่ยงกับอันตรายอันเกิดจากโครงสร้างของดินที่ไม่มั่นคง อาจเกิดดินทรุดตัวเนื่องจากน้ำใต้ดินไม่สม่ำเสมอ และอาจเกิดน้ำหลากพัดบ้านเรือนให้เสียหายได้ เนื่องจากในสมัยก่อนเทคโนโลยีการสร้างฐานรากของอาคารบ้านเรือนยังไม่ก้าวหน้า และไม่มีกรมเจ้าท่าดูแลรับผิดชอบเรื่องที่ดินริมแม่น้ำ จึงทำให้สร้างอาคารบ้านเรือนติดริมแม่น้ำไม่ปลอดภัย ด้วยภูมิปัญญาความเชื่อ ซิดของ “บ้านแยงเงา” จึงเป็นแนวทางป้องกันภัยบ้านเรือนอันเกิดจากธรรมชาติอย่างแยบยล

2. **ห้ามสร้างบ้านสามเส้า (เศร้า)** ไม่ควรปลูกบ้านสามหลังที่ทำมุมต่อกันเป็นสามเหลี่ยม (สามเส้า) ด้วยเชื่อว่า จะมีเหตุให้ผู้อยู่อาศัยในบ้านทั้งสาม ทะเลาะเบาะแว้ง บาดหมางกันภายในครอบครัว ทำให้อยู่กันอย่างไม่มีความสุข คนพื้นเมืองน่านจึงไม่นิยมสร้างบ้านเป็น “สามเศร้า” หรือถ้ามีตระกูลใดที่สร้างก็จะมีเหตุให้ต้องย้ายหรือรื้อถอนบ้านไปในที่สุด

3. **ห้ามต่อรั้วต่อกำแพง** ห้ามเสริม เติม ต่อความสูงของกำแพงหรือรั้วให้สูงขึ้นจากเดิม ไม่ว่าจะเป็รั้วใหม่หรือรั้วเก่าก็ตาม ซึ่งหากต้องการเพิ่มความสูงของรั้วให้ทุบรั้วหรือกำแพงเก่าทั้งหมดก่อน ที่จะสร้างรั้วหรือกำแพงใหม่ให้สูงกว่าเดิม เชื่อกันว่าหากต่อรั้วต่อกำแพงจะทำให้คนในบ้านนั้นอยู่ไม่เป็นสุข เจ็บป่วยกะทันหัน หรือป่วยออดๆ แอดๆ อย่างหาสาเหตุของโรคไม่พบและรักษาไม่หายขาด หรืออาจเกิดอุบัติเหตุให้ต้องล้มหมอนนอนเสื่อได้

4. **ห้ามเดินนำหน้าขบวนแห่ศพ** คนในสมัยโบราณจะไม่เดินนำหน้าคนหามศพไปฝังหรือไปเผา ซึ่งในสมัยโบราณจะไม่มีรถแห่หรือรถส่งศพไปสุสาน มีเพียงการใช้แคร่หามนำศพไปเผาเท่านั้น ด้วยคนโบราณเชื่อว่าผู้ตายไม่ยากให้นำร่างของตนไปเผาหรือฝัง วิญญาณจะสาบแช่งคนที่เดินนำหน้าศพของตน ทำให้คนในสมัยโบราณเดินตามศพซึ่งไม่เหมือนในปัจจุบันที่ช่วยกันจูงเชือกกลากรถแห่ศพไปสุสาน

5. **ห้ามแต่งงานกับญาติ** คนในครอบครัวหรือตระกูลเดียวกันห้ามแต่งงานกัน เชื่อว่าจะเกิดอาเพศครั้งใหญ่ ฝิปู่ย่า ฝิเ้าฝิเรือนจะโกรธแค้นและลงโทษผู้ที่ฝิปฏิบัติให้มีอันเป็นไป มีเหตุให้ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันเราต่างทราบกันดีว่า เป็นเรื่องของพันธุกรรมหรือยีน (Gene) ในร่างกาย ซึ่งยีนนี้จะมีทั้งยีนเด่นและยีนด้อย คนที่เป็นญาติกันจะมียีนที่ค่อนข้างเหมือนกัน ดังนั้นหากพวกเขาแต่งงานกัน ทายาทหรือลูกของพวกเขาจะมีโอกาสมากที่จะพิการ หรือมีพัฒนาการทางด้านร่างกายและสมองที่ผิดปกติ และโดยส่วนใหญ่ทารกเหล่านี้มักจะเสียชีวิตไปก่อนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่

6. **ห้ามสีข้าววันพระ** ความเชื่อแต่โบราณห้ามขัดสีข้าวในวันพระ ขึ้น 15 ค่ำ และห้ามไปทุ่งนา หรือทำกิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับข้าวโดยเฉพาะการสีข้าว โรงสีข้าวก็ต้องงดสีข้าวในวันพระ เพราะมีความเชื่อกันว่า หากสีข้าวในวันพระจะมีภูตผีปีศาจหรือสัณเภาเวสสิมาขโมยข้าวไปกิน

7. **ห้ามนำนกเงือกเข้าบ้าน** ห้ามนำนกเงือกหรือชาวบ้านเรียกว่า “นกกก” ที่ล่ามาได้เข้ามาในบ้าน เพราะจะทำให้เกิดอาเพศกับคนในบ้าน ทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยกันแบบกะทันหัน หรือครอบครัวนั้นจะอยู่อย่างไม่เป็นสุข หากล่านกเงือกได้ก็จะให้ปรุงอาหารและทานกันในป่า เพราะคนโบราณความเชื่อว่า นกเงือกเป็นนกศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือเป็นการอนุรักษ์นกเงือกของคนโบราณ เนื่องจากนกเงือกถือเป็นดัชนีบ่งชี้ความอุดมสมบูรณ์ของป่า และหากป่ามีการลดจำนวนของนกเงือกลงลง จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ

ของป่า เนื่องจากไม่มีสัตว์ที่ช่วยกระจายพันธุ์ไม้ให้ แต่ปัจจุบันผืนป่าเมืองน่านถูกทำลายไปมากจึงไม่อาจพบนกเงือกได้อีก

8. **ห้ามนำไม้ยุงข้าวมาสร้างเรือน** ห้ามนำไม้หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของยุงข้าวมาสร้างบ้านเรือนและอาคารศาสนา ซึ่งเป็นต้องห้ามที่สำคัญอย่างหนึ่งในเมืองน่าน เพราะยุงข้าวถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของบ้าน และต่อชีวิตคน นอกจากนี้พื้นที่ที่เคยสร้างยุงข้าวยังห้ามปลูกสร้างบ้านทับอีกด้วย เชื่อกันว่าหากใครฝ่าฝืน จะทำให้บ้านนั้นอยู่ไม่เป็นสุข มีแต่เรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ อาจมีอาการคันตามร่างกายราวกับนอนอยู่ในยุงข้าว

9. **ห้ามถมบ่อน้ำ** ในแทบชนบทเมืองน่านจะพบเห็นบ่อน้ำตื้นที่ชาวบ้านขุดกันเองในบ้านแทบทุกหลังคาเรือน เพื่อนำน้ำไว้ใช้อุปโภคและบริโภคในครัวเรือน แต่จะมีบางบ่อน้ำที่น้ำแห้งขอด ตื้นเขิน หรือไม่ใช้บ่อน้ำนั้นอันเกิดจากสาเหตุใดๆ ก็ตาม แต่ห้ามถมบ่อน้ำนั้นๆ เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้เกิดอุบัติเหตุเพศภัยต่างๆ

10. **ห้ามนำแก๊งและตัวนิ่มเข้าบ้าน** แก๊งหรือที่คนพื้นเมืองเรียกว่า “ฟาน” และตัวนิ่มหรือชาวบ้านเรียกว่า “ลิ้น” ถือว่าเป็นสัตว์ที่พบเห็นและหาได้ยากยิ่ง โดยชาวบ้านเชื่อกันว่าหากนำแก๊งหรือตัวนิ่มเข้าบ้าน บ้านนั้นจะมีเคราะห์ร้าย จะมีคนตายภายในบ้านหลังนั้นในไม่ช้านาน เนื่องจากแก๊งและตัวนิ่มเป็นสัตว์หากได้ยากพบได้ในป่าลึกจึงทำให้เชื่อกันว่าแก๊งและตัวนิ่มที่ง่าย ๆ นั้น เป็นภูตผีปีศาจที่แปลงกายเข้าไปในบ้านเพื่อนำดวงวิญญาณคนในบ้านนั้นไป แต่ถ้ามีแก๊งหรือตัวนิ่มเข้ามาในจริงๆ ก็จะต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ที่ใหญ่เพราะถือเป็นอาเพศที่ร้ายแรงต้องแก้ไขโดยเร็ว

นอกจากนี้ยังมีจารีต ประเพณี และความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย และการดำรงชีวิตของคนน่าน ที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยด้วยเช่นกัน อาทิเช่น

การคลอดบุตร มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า ในสมัยที่ยังไม่มีโรงพยาบาลหรือในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล จะมีการคลอดบุตรกันในบ้าน โดยมีหมอต่าเฒ่าเป็นผู้ทำคลอด ซึ่งหมอต่าเฒ่าที่เป็นผู้ชายมักมีคาถาอาคม เช่น ให้แม่เด็กดื่มน้ำมนต์ก่อนคลอด ด้วยเชื่อว่าจะทำให้คลอดบุตรง่าย มีการตัดสายสะดือโดยใช้มีดไม้ไผ่ที่มีความคมคล้ายมีด เนื่องจากไม้ไผ่มีความสะอาด เป็นวัสดุจากธรรมชาติที่ไม่มีราคา สามารถใช้แล้วทิ้งได้โดยไม่เสียตาย จากนั้นก็จะนารักเด็กใส่ในตะกร้า แล้วนำไปฝังใต้บันได ด้วยเชื่อกันว่าจะทำให้เด็กผู้นั้นเมื่อโตขึ้นมีความหนักแน่นมั่นคง มีจิตใจเข้มแข็งอดทน และมีความมานะพากเพียร แต่ถ้าต้องการให้เด็กมีจิตใจมุ่งมั่นใฝ่หาความรู้ เฉลียวฉลาด รอบคอบ ให้นำรักไปแขวนใต้ต้นไม้ นอกจากความเชื่อเรื่องการตัดสายสะดือแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการนำทารกใส่ในตะกร้าวางไว้ที่หัวบันได เพื่อให้ทารกมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ป้องกันไม่ให้มีภูตผีปีศาจมาทำร้ายเด็กได้ นอกจากนี้หลังคลอดจะมีการใช้ด้ายแดงด้ายผูกหลวมๆ ที่คอของผู้เป็นแม่เด็ก เพื่อป้องกันผีร้ายไม่ให้มาทำร้ายแม่เด็ก ในส่วนของเด็กทารกเองก็จะใช้เหรียญเงินหรือเหรียญทองมัดแขนจนกว่าเด็กจะอายุครบ 1 ปีจึงจะสามารถตัดออกได้ โดยในการคลอดบุตรแต่ละครั้ง หลังคลอดก็จะมีการครอบครูด้ายของที่อยู่ในขันครูด้ายได้แก่ หมาก พลุ ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร และปัจจัย (เงิน) เป็นต้น

จากนั้นเมื่อเด็กเริ่มโตก็จะมีพิธีการหาขวัญ ซึ่งพิธีนี้จะทำขึ้นในกรณีที่เด็กเกิดอุบัติเหตุต่างๆ เช่น เด็กที่ป่วยจากการเล่นน้ำตามลำห้วย หรือรอดตายจากการจมน้ำหุดหวัด หรือเกิดอุบัติเหตุที่ทำให้ต้องตกใจเสียงขวัญ เป็นต้น ผู้เป็นพ่อแม่ก็ขอให้ผู้เฒ่าผู้แก่ช่วยหาขวัญเด็ก โดยนำเอาสวิง (เครื่องมือที่ใช้หาปลา) ไป ‘ช้อนขวัญ’ ของเด็กกลับมา คล้ายกับการใช้สวิงช้อนปลาในน้ำ การช้อนขวัญ คือ การนำสวิงช้อนขวัญบนบกให้กลับคืนมาสู่คน ด้วยเชื่อว่าผู้ที่ป่วยหรือผู้ที่ประสบอุบัติเหตุนั้นขวัญจะไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึง

ต้องมีการเรียกขวัญกลับคืนมา โดยการใช้ข้าวเหนียว 1 ปั้น กล่าวคำขอขวัญคืนจากพระแม่ธรณี โดยมีกล้วยหนึ่งลูกเป็นเครื่องเซ่นไหว้ ผู้ที่จะทำพิธีหาขวัญที่จะขอขวัญได้ต้องเป็นคนช่างพูดช่างเจรจาพูดจาไพเราะ และเป็นคนที่รักาศิลห่า

ในบางครั้งที่ชุมชนหรือหมู่บ้านเกิดเหตุไม่ปกติ เกิดอาเพศเช่น มีคนเจ็บคนตายติดต่อกัน จะมีการทำพิธีสืบชะตาบ้าน เพื่อต่ออายุให้คนในหมู่บ้านเสริมความเป็นสิริมงคลแก่คนในหมู่บ้านนั้นๆ โดยมีพิธีการเตรียมงานถึง 3 วัน เริ่มจากการหาฤกษ์ยามในการทำพิธีพร้อมกับประชุมคนในหมู่บ้าน เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการทำบุญสืบชะตาบ้าน โดยส่วนใหญ่จะทำในช่วงเดือน มกราคม – เมษายน โดยเว้นระยะประมาณ 2 ปีต่อการทำพิธีหนึ่งครั้ง สิ่งที่สำคัญของพิธีและเป็นเครื่องบ่งบอกว่าการสืบชะตาบ้านคือ ด้ายสายสิญจน์ที่เกี่ยวโยงล้อมรอบบ้านเชื่อมต่อกันแต่ละหลังไปจนถึงวัด ซึ่งอุปกรณ์ในการสืบชะตาจะมีการขอรับบริจาคเงินและสิ่งของจากแต่ละครัวเรือน ได้แก่ ไม้ค้ำสลิ 100 อัน ไม้วา 33 อัน ข้าวตอกดอกไม้ เทียน ตุง เมียง หมากพลู ข้าวเปลือก ข้าวสาร และเมียง 100 คำ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในเมืองน่านยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมตัดผัวตัดเมีย ซึ่งพิธีนี้มีการจัดทำขึ้นเมื่อมีคู่สามีภรรยาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียชีวิตลงไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม จะต้องทำพิธีกรรมตัดผัวตัดเมีย ด้วยมีความเชื่อที่ว่า หากไม่ทำพิธีกรรมตัดผัวตัดเมียแล้ว คนที่ตายไปจะพาคู่ของตนเองไปอยู่ด้วย หมายถึงการทำให้อชีวิตของตนตายตกไปตามกัน ผู้ที่จะทำพิธีตัดผัวตัดเมียได้ต้องมีคาถาอาคม หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า ‘พอมดหมอผี’ ซึ่งพบว่าพิธีกรรมนี้ในอำเภอสันติสุข และอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน และพิธีกรรมนี้มีความสำคัญมาก เพราะว่า หากตัดความสัมพันธ์ไม่ขาด ผีก็จะทำให้อชีวิตของตนอยู่ไม่เป็นสุข จะฝันเห็นคนที่ตายอยู่เป็นประจำ หรือใช้ชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้จนต้องตายไปตามกัน โดยพิธีกรรมนี้ต้องให้พ่อหม้ายหรือแม่หม้ายจูมมือผู้ที่ต้องการทำการตัดผัวตัดเมียเข้าบ้านอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ กรวยหมากพลู กรวยดอกไม้ ฝ้ายขาว ฝ้ายแดง มีดหมอ (มีดลงอาคม) เพื่อใช้ตัดฝ้ายขาว ฝ้ายแดง ที่เปรียบเหมือนความสัมพันธ์กันระหว่างคนสองคนให้สิ้นสุดลงในชาติภพนี้ ไม่ให้มีเวรมีกรรมต่อกันอีก ซึ่งมีความเชื่อว่าผู้ที่เกิดมาเป็นคู่ครองกันได้นั้น ต้องมีการร่วมบุญร่วมกรรมกันมาแต่ชาติปางก่อน เมื่อมีคนหนึ่งตายไปอีกคนหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็ต้องใช้ชีวิตต่อไปจนกว่าจะหมดกรรม

และในท้ายที่สุดของชีวิต เมื่อมีคนสิ้นลมหายใจจะมีการประกอบพิธีศพ โดยจะมีการสวดบำเพ็ญกุศลและนำศพไว้ที่บ้านของผู้ตายประมาณ 1-2 วัน หลังจากนั้นจะนำศพไปฝังที่สุสาน แต่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจนอาจนำศพไปฝังในวันที่ตายเลยก็เป็นได้ โดยไม่มีการทำพิธีทางศาสนา งานพิธีศพในอดีตไม่มีรถขบวนแห่ศพดังเช่นในปัจจุบัน แต่จะมีคนสืบทอดหามศพที่ห่อด้วยแคร่ไม้ไผ่ มีพระสงฆ์เดินนำหน้าจูงศพเพื่อไปฝังยังสุสาน งานพระราชพิธีแห่ศพจะจัดให้มีเฉพาะเชื้อสายของเจ้าเมืองน่านเท่านั้น แต่ในปัจจุบันใช้วิธีการเผาศพกันหมดแล้ว พิธีศพเองยังเป็นงานพิธีที่เปรียบเสมือนเครื่องบ่งบอกฐานะของคนในสังคม ทั้งยังสามารถเก็บรักษาศพไว้ได้นานวัน ทำให้สามารถจัดงานพิธีบำเพ็ญกุศลสวดศพได้นานวันมากขึ้น โดยตามชนบทยังคงจัดงานบำเพ็ญกุศลศพไว้ที่บ้าน สำหรับในเมืองจะนิยมนำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัด เพื่อง่ายต่อการจัดการ ส่วนขบวนแห่ศพและสิ่งของตกแต่งศพจะขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพแต่ละคน เช่น การจัดดอกไม้เพื่อความสวยงามเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย มีปราสาท 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น เพราะตามคติความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะได้ไปอยู่อาศัยในปราสาทบนสวรรค์ มีเครื่องแห่ เช่น บอกไฟดอก (พลุ) และประทัด เป็นต้น การเก็บเถ้ากระดูกจะเก็บไว้ที่วัดหรือที่บ้านขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพ และมีการทำบุญเถ้ากระดูกครบรอบ 100 วัน ซึ่งมีพิธีการที่แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ เช่น การนำเถ้ากระดูกมาผสมกับดินปั้นและให้พระสงฆ์นำมาปั้นเป็นรูปคนจากนั้นจึงจุดไฟเผาจนหมดสิ้น แต่บางครอบครัวก็จะมีการทำบุญเถ้ากระดูก และเก็บไว้ในโกฏิบรรจุกระดูก

พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมดำเนินชีวิตคนน่านเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเพณีของชาวน่านที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะมีพิธีบางอย่างที่ปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย แต่ข้อคิด คติเตือนใจ ที่แฝงอยู่ในความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ต่างเป็นกรอบให้คนน่านอยู่ร่วมกันและดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างเป็นสุขในสังคมจนถึงปัจจุบัน



ก. พิธีการขึ้นเสาเอก



ข. พิธีการซ่อนขวัญ



ค. พิธีศพ

ภาพที่ 2.52 พิธีกรรมที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัย

พิธีแหก ‘แหก’ ความหมายเดียวกับคำว่า ‘แรก’ ในภาษาไทยภาคกลาง หมายถึง การเริ่มต้น คนน่านสืบทอดวัฒนธรรมการแหกมาแต่โบราณจากรุ่นสู่รุ่นและมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะพิธีแหกที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของคนไทยมาแต่โบราณ พิธีแหก เป็นพิธีการเริ่มต้นในการปลูกพืชชนิดต่างๆ ซึ่งชาวบ้านยึดถือความเชื่อการปลูกเอาฤกษ์เอาวัน เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยการแหกสามารถทำได้กับพืชทุกชนิด ขึ้นอยู่กับเกษตรกรที่ต้องการเพาะปลูกเช่น ชาวนาก็จะทำพิธีแหกข้าว ที่จะปลูกในฤดูการถัดไป ชาวไร่ชาวนาก็จะทำพิธีแหก พืชไร่หรือไม้ผลที่ต้องการปลูกในพื้นที่แปลงเกษตรของตนเอง เป็นต้น

เกษตรกรมีความเชื่อว่า การเริ่มต้นเพาะปลูกในวันที่จะทำให้พืชผลที่ผลิตออกมาในอนาคตงอกงามสมบูรณ์ ไม่เป็นโรค หรือประสบภัยธรรมชาติต่างๆ อันเป็นผลให้ต้นกล้าที่ปลูกได้รับความเสียหาย หรือเพื่อให้ผลผลิตที่ได้มานั้นขายได้ราคาดี เกษตรกรเมืองน่านส่วนใหญ่นิยมทำพิธีแหก 2 ครั้งด้วยกัน คือ ก่อนทำการปลูกและก่อนเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ซึ่งการแหกทั้งสองครั้งนี้จะเริ่มต้นจากการหาฤกษ์หาวันอันเป็นมงคล เพื่อทำพิธีแหก โดยการถามวันมงคลจากผู้สูงอายุที่เคยทำพิธีนี้มาก่อน หรือถามพ่อหมอ (หมอสู่วัญ) ในหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละคนก็จะมี ความเชื่อ และคำแนะนำในการให้ฤกษ์วันที่แตกต่างกันออกไป บางคนก็ถือเอาวันพีซมงคลเป็นวันที่ในการทำพิธีแหก บางคนก็ถือเอาวันอาทิตย์หรือวันพฤหัสบดีเป็นวันที่ หรือบางคนก็ยึดถือตามตำราจันทรคติ ซึ่งเมื่อเกษตรกรได้ฤกษ์วันดีอันเป็นมงคลแล้ว ก็จะทำพิธีเพื่อบวงสรวงบูชาเทพยดาที่คุ้มครองเกี่ยวกับการทำนาหรือการเพาะปลูกอื่นๆ เช่น ทำวจุฑโลกบาล พระแม่โพสพ หรือพระแม่ธรณี เป็นต้น เพื่อทำการบอกกล่าวและขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นในการทำ การเพาะปลูก และอธิษฐานขอพรให้พระแม่ธรณีท่านช่วยดูแลผลผลิตให้เจริญงอกงาม ไม่ให้พืชผลได้รับความเสียหายจากโรคพืชหรือแมลงต่างๆ โดยเครื่องเซ่นที่ใช้ในการประกอบพิธีเช่น สรวงนั้นประกอบด้วย กล้วยสุก 1 ใบ หมาก 1 คำ ใบพลู 1 ใบ ข้าวเหนียว 1 ปั้น บรรจุรวมกันอยู่ในกระถางขนาดเล็กที่ทำจากใบตองหรือกระดาษพับตามแต่สะดวก โดยมีรูป 2 ดอก เทียน 2 เล่ม และดอกไม้ ใช้ในการไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ศรี บำรุงพล, สัมภาษณ์, 2557) โดยส่วนใหญ่ก็จะทำพิธีแหกบริเวณที่ดินเรือกสวนไร่นาของแต่ละคน แต่

หากเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่ไม่ค่อยสะดวกไปไร่นาจึงทำพิธีแยกในบริเวณบ้านของตน เนื่องจากการแยกเป็นการถือเอาฤกษ์เอาวันดีเท่านั้น จึงยึดความสะดวกของผู้แยกเป็นหลัก

นอกจากเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว การแยกพืชไร่ยังเป็นการทดสอบอัตราการงอกของเมล็ดพันธุ์ได้ในขณะเดียวกัน โดยชาวบ้านจะนิยมแยกปลูก 7 หลุม หลุมละ 7 เมล็ด หลังจากปลูกพืชเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธีการแยก จากนั้นประมาณ 7-10 วัน เกษตรกรก็จะตรวจดูการงอกของพืชในแต่ละหลุม ซึ่งจะทำให้ทราบอัตราการงอกของเมล็ดพันธุ์เบื้องต้นได้ ส่วนการแยกครั้งที่สองทำในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งจะมีพิธีคล้ายกับการแยกเมื่อเริ่มปลูกคือ เริ่มจากการหาฤกษ์วันดีก่อน เมื่อได้ฤกษ์วันแล้วก็ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตเอาฤกษ์ดี ซึ่งหากเป็นการเกี่ยวข้าวก็จะถือเอาเลขมงคลเช่น เกี่ยวข้าว 7 มัดเพื่อเอาฤกษ์ก่อน จากนั้นก็จะกำหนดวันเกี่ยวเกี่ยวจริง ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับความสะดวกของเกษตรกรแต่ละคน โดยในสมัยนี้จะมีการจองคิวจ้างรถเกี่ยวข้าวต่อกัน หรือการจ้างคนลงแขก ซึ่งต้องรอเวลาที่สะดวกพร้อมลงมือเกี่ยวเกี่ยวผลผลิต เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จก็จะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว ซึ่งหมายถึงการทำพิธีเพื่อเรียกขวัญข้าวที่ตกหล่นอยู่ในที่ต่างๆ มาสู่เรือนข้าว หรือหลอมข้าว (ยุ่งข้าว) และเพื่อสักการะพระแม่โพสพหรือพระแม่ธรณีที่ได้บันดาลสาธกแล้วเอาไว้ตั้งแต่พิธีแยกปลูก (ศรี บำรุงพล, สัมภาษณ์, 2557) ซึ่งการสู่ขวัญข้าวจะมีการเตรียมของเหมือนการสู่ขวัญคน โดยให้ผู้อาวุโสของหมู่บ้านมาทำพิธีเรียกขวัญข้าวให้เข้ามาอยู่ในหลอมข้าว นอกจากนี้ยังมีประเพณีตานข้าวใหม่ คือ การทำบุญโดยการนำข้าวเปลือกหรือข้าวสารใหม่ที่เก็บเกี่ยวมาได้ไปถวายและทำบุญที่วัด กล่าวคือ อุทิศไปให้บรรพบุรุษของเจ้าของนาที่ล่วงลับไปแล้ว หรืออุทิศให้แก่เทพยดาเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลต่อไป

ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการแยก หรือการสู่ขวัญข้าว เนื่องจากค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการทำการเกษตร ส่งผลให้เกิดการพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง



ภาพที่ 2.53 การทำพิธีแยกข้าว

ศาลเจ้าปู่วัด เป็นหนึ่งในความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตภายในวัด เป็นเทพเทวดาหรือเจ้าที่ที่มีหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองวัด ตลอดจนพระเณร หากใครทำผิดศีลธรรมหรือกระทำการอันไม่ถูกไม่ควรภายในวัดก็จะถูกผีเจ้าปู่วัดตลบันดาลให้เจ็บป่วย ก่อนบวชพระหรือบวชสามเณรต้องมีการบอกกล่าวเจ้าปู่วัดเพื่อให้การปกป้องคุ้มครองตลอดเวลาที่บวช หรือหากเจ้าอาวาสไม่จำวัดจะต้องมีการบอกกล่าวให้เจ้าปู่วัดปกป้องดูแลวัด และลูกวัดแทนเจ้าอาวาส เป็นต้น

ศาลเจ้าปู่วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหรือทิศตะวันออกของวัด รูปทรงของศาลเจ้าปู่วัดไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว แต่ลักษณะโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นไม้สี่เสายกพื้นสูงประมาณ 1.5 เมตร หลังคาทรงจั่วตามแบบเรือนภาคเหนือ มีผนังเปิดด้านหน้า ในสมัยก่อนศาลเจ้าปู่วัดเป็นศาลโล่งๆ มีเพียงพาน

ดอกไม้ คนโท หรือภาชนะใส่น้ำวางไว้เท่านั้น แต่ปัจจุบันอาจพบเห็นการประดับตกแต่งศาลเจ้าปู่วัดด้วยผ้าเจ็ดสี หมอนสามเหลี่ยม รูปปั้นหรือตุ๊กตาตกแต่งอยู่ภายในศาลด้วย ตามแต่ความเชื่อความคิดของคนในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน โดยการสักการะศาลเจ้าปู่วัดจัดขึ้นปีละ 3 ครั้ง คือ ช่วงเข้าพรรษา ออกพรรษา และสงกรานต์ ของที่นำมาไหว้ศาลเจ้าปู่วัดส่วนใหญ่เป็น ข้าว ผลไม้ ขนมหวาน ไม่นิยมถวายเนื้อสัตว์แก่เจ้าปู่วัด เนื่องจากมีความเชื่อที่ว่าท่านอยู่ในกลุ่มเทพยดาอารักษ์หรือพระภูมิเจ้าที่ที่รับประทานอาหารมังสวิรัต แม้จะมีศาลเจ้าปู่วัดในแทบทุกวัดในเมืองน่าน แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้เป็นที่นิยมมาบนบานสานกล่าวกันมากนัก เนื่องจากมีความเชื่อในเรื่องของการปกปักรักษาผู้คนและสิ่งของภายในวัดเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีชาวบ้านบางกลุ่มที่มาบนบานศาลกล่าวขอพรกับศาลเจ้าปู่วัดบ้าง เช่น ขอให้ประสบความสำเร็จในการสอบแข่งขันต่างๆ หรือการเกณฑ์ทหาร เป็นต้น โดยปกติเจ้าอาวาส พระ หรือสามเณรจะเป็นผู้ดูแล รักษาความสะอาด ศาลเจ้าปู่วัดเป็นประจำ และถือเป็นกิจหนึ่งของสงฆ์ที่ต้องทำนุบำรุงรักษาไว้ และสิ่งของต่างๆ ภายในวัด ศาลเจ้าปู่วัดบางวัดอาจจะมีผู้เฒ่าผู้แก่มาคอยช่วยดูแลด้วยเช่นกัน



ก. วัดมหาโพธิ

ข. วัดมิ่งเมือง

ค. วัดน้ำล้น

ง. วัดข้างเขือง

ฉ. วัดสภารศ

ภาพที่ 2.54 ศาลเจ้าปู่วัดในอำเภอเมืองน่าน

ศาลผีไร่ ผีสวน และผีนาง บริเวณไร่ นา หรือสวน ของเมืองน่านส่วนใหญ่มีสถาเจ้าเล็กๆ ตั้งอยู่และสร้างขึ้นในบริเวณที่ลับตาคน เช่น บริเวณจอมปลวก บริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น วัสดุที่ใช้สร้างศาลเจ้าที่หรือศาลผีจะเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในพื้นที่ที่ประกอบขึ้นในรูปแบบง่ายๆ อาจทำจากไม้ไผ่ผ่าด้วยหว้าคา หรือเศษไม้ที่เหลือจากการสร้างบ้านมุงด้วยสังกะสีเก่า ภายในศาลผีจะมีที่วางสำหรับวางของเช่นไหว้ ศาลผีเหล่านี้ไม่นิยมสร้างใกล้บริเวณที่พักอาศัย เพราะมีความเชื่อว่า ผีสวนนางไม้หรือเจ้าที่จะไม่ชอบให้คนแปลกหน้าพบเห็น และหากมีใครตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจไปลบหลู่ท่าน ก็จะทำให้ผู้นั้นอยู่อย่างไม่เป็นสุข อาจเจ็บป่วยกะทันหันอย่างไม่มีสาเหตุ เป็นต้น

คนเมืองน่านเชื่อว่า ผีสวน ผีไร่ และผีนางจะช่วยดูแลรักษาพื้นที่เกษตรกรรม ป้องกันไม่ให้โจรมาลักผลผลิตทางการเกษตรไป และดูแลป้องกันไม่ให้ศัตรูพืชมาสร้างความเสียหายพืชที่ปลูก เกษตรกรนิยมบนบานสานกล่าวศาลผีเหล่านี้ เพื่อขอให้ผลผลิตทางการเกษตรเจริญเติบโตงอกงาม และปลอดภัยจากการทำงาน ซึ่งการบนผีนิยมกระทำในช่วงก่อนการปลูกพืชผลทางการเกษตร หรือต้นฤดูฝน และจะไหว้ผีอีกครั้งหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้ว สิ่งของที่นำมาเลี้ยงไหว้ผีที่นิยม คือ เหล้า ไก่ หัวหมู หรือสุนัขสีดำ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องผีไร่ ผีสวน และผีนางเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวพื้นเมืองน่านในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในทุกพื้นที่ ดังปรากฏอยู่ในตำราโหราศาสตร์ของพ่อสอนเมืองน่าน ที่มาจากความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในทุกที่ และคนต้องให้ความเคารพสถานที่นั้นๆ ก่อนจะลงมือประกอบ

กิจกรรมใดก็ตาม คล้ายเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่ต้องการปลูกฝังให้ลูกหลานรู้จักเคารพยำเกรงในธรรมชาติ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายธรรมชาติจนสูญสิ้นไปอย่างรวดเร็ว



ภาพที่ 2.55 ศาลผีไร่ ผีสวน และผีนา

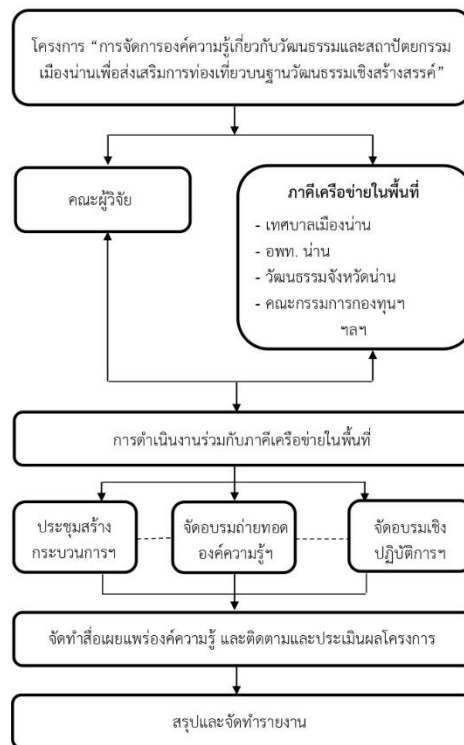
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) โดยวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ในกระบวนการจัดการองค์ความรู้ ได้แก่ เป้าหมายการจัดการองค์ความรู้ (What?) ผู้มีบทบาทในการพัฒนา/นำองค์ความรู้ไปใช้ (Who?) และกระบวนการดำเนินงานพัฒนา/การนำเสนอองค์ความรู้ (How?) และประมวลผลสร้างเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มีวิธีการดำเนินงานดังนี้

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย
2. ระเบียบวิธีวิจัย
3. รูปแบบ/กระบวนการ/แผนงานการนำเสนอองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมสู่กลุ่มเป้าหมาย
4. แผนการเผยแพร่องค์ความรู้ เทคโนโลยี
5. การสะสม/บ่งชี้ องค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรม
6. ความร่วมมือกับหน่วยงาน
7. การติดตามความสำเร็จของโครงการ/การประเมินผลโครงการ
8. แนวทางการขยายผลการดำเนินงานโครงการไปยังหน่วยงานภาคปฏิบัติหรือในพื้นที่อื่นๆ

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยของโครงการอยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างของแนวคิดในการทำงานดังนี้



ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

2. ระเบียบวิธีวิจัย

2.1 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยมีขอบเขตด้านพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองน่านต่อเนื่องไปถึงพื้นที่เชื่อมต่อกับเขตเทศบาล ที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ความเกี่ยวพันจากอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศาสนา เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกัน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่าน มาใช้ประโยชน์การในส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมในชุมชนเมืองน่าน

3. ขอบเขตด้านประชากรและเครือข่ายความร่วมมือ

ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นข้อต่อในการสร้างกลไก กระบวนการในการดำเนินงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชนเช่น เทศบาลเมืองน่าน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) โรงเรียนน่านคริสเตียนศึกษา ศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่าน และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ในระดับชุมชนจะอาศัยการประสานงานผ่านหัวหน้าบ้าน ให้เป็นตัวแทนในการผลักดันการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ผ่านสมาชิกในชุมชนให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันผู้วิจัยจะคอยสนับสนุนให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดสามารถดำเนินงานร่วมกันได้ด้วยดีจนบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย

1. รูปแบบ วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (โครงการอบรมเผยแพร่ความรู้) โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน สภาเด็กและเยาวชนจังหวัดน่าน ภาคเอกชน ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่น จนได้โครงการอบรมเผยแพร่ความรู้ จะทำการประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อหาผู้เข้าร่วมโครงการ

ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ผ่านโครงการอบรมเผยแพร่ความรู้และการปฏิบัติการต่างๆ โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เทศบาลเมืองน่าน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) รวมทั้งภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ชุมชนในพื้นที่ คือ สล่า ประชาชนท้องถิ่น พระสงฆ์ หัวหน้าบ้าน เยาวชน และสมาชิกในชุมชน และผู้ที่สนใจ จนได้รายละเอียดลักษณะรูปแบบของโครงการอบรมเผยแพร่ความรู้ และปฏิบัติการที่เหมาะสม และทำการประชาสัมพันธ์โครงการร่วมกัน เพื่อหาผู้สนใจเข้าร่วมโครงการที่เหมาะสมและได้ประโยชน์สูงสุด

2. พื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ในการดำเนินการอบรม คือ ภายในเขตเทศบาลเมืองน่าน โดยกลุ่มเป้าหมายหลักเป็น ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง และมรดกทางสถาปัตยกรรม ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ นักจัดการวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนเมืองน่าน รวมถึง

นักท่องเที่ยว โดยกลุ่มเป้าหมายได้มาจากความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน หัวหน้าชุมชนต่างๆ ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ และสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน เป็นต้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายของการดำเนินงาน สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเมืองน่านให้ได้มากที่สุด

2.3 เครื่องมือในการดำเนินงานวิจัย

ในการดำเนินโครงการเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างกลไกในการทำงานด้วยการประชุม การจัดอบรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยมีเครื่องมือในการดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

เป็นการสังเกตการณ์และเก็บประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อสร้างกลไกในการทำงานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนสร้างความตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในพื้นที่ของตนเอง และเล็งเห็นประโยชน์จากการใช้อองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืนด้วยการจัดบันทึกการประชุมในรูปแบบของรายงานผลการประชุม

2. เครื่องมือที่ใช้บันทึกภาพและเหตุการณ์

ผู้วิจัยได้บันทึกกิจกรรมการประชุม การจัดอบรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้วยถ่ายภาพนิ่งด้วยกล้องถ่ายรูป และบันทึกภาพเคลื่อนไหวด้วยกล้องวิดีโอ ตลอดจนใช้สื่อสังคมออนไลน์ คือ เฟสบุ๊ก ในการบันทึกและประชาสัมพันธ์เผยแพร่การดำเนินกิจกรรม และคู่มือองค์ความรู้

3. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

เป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในหัวข้อ “การติดตามความสำเร็จของโครงการ/การประเมินผลโครงการ” ดังนี้

3.1 แบบสอบถามสำหรับประเมินในระหว่างดำเนินการกิจกรรมการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้หน่วยงานในท้องถิ่นและชุมชน

3.2 แบบสัมภาษณ์สำหรับสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมโครงการในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ และติดตามความสำเร็จ

2.4 ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัย แบ่งเป็นขั้นตอนต่าง ดังต่อไปนี้

1. สร้างกลไกในการทำงาน โดยประชุมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และภาคีในพื้นที่

สร้างกลไกในการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ ในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองน่าน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน รวมทั้งภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ชุมชนในพื้นที่ โดยวางแผนการปฏิบัติงานผ่านระบบเครือข่ายและโครงสร้างในการทำงาน กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงาน สร้างกิจกรรมเพื่อขยายผลด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้ บนฐานความร่วมมือที่เข้มแข็งของชุมชน และเน้นการสร้างกลไกที่ชุมชนสามารถดำเนินการไปได้พร้อมๆ กับคณะวิจัย และสามารถสานต่อการทำงานต่อไปได้เองด้วยกลไกดังกล่าว เมื่อการดำเนินงานวิจัยสิ้นสุดลง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุด

2. ดำเนินงานตามแผน

การดำเนินงานในช่วงถัดไป เป็นการจัดกิจกรรมการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้หน่วยงานในท้องถิ่นและชุมชน จนชุมชนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในพื้นที่ของตนเอง และเล็งเห็นประโยชน์จากการใช้องค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

3. จัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้

เรียบเรียงข้อมูลให้มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ชุมชน ประวัติความเป็นมาของผู้คน และเมืองน่านทั้งหมด แล้วทำการผลิตสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์เป็นคู่มือ และผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์

4. ติดตามและประเมินผล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ และติดตามความสำเร็จ

5. สรุป และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

วิเคราะห์ประเมินการดำเนินกิจกรรม สรุปผลที่ได้จากการดำเนินงานทั้งหมด รวมทั้งข้อเสนอแนะในการทำงานต่อไปในอนาคตร่วมกันชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่น จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินการโครงการฉบับสมบูรณ์ และมอบกิจกรรมและผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกับชุมชนทั้งหมดที่ผ่านมาในรูปแบบของคู่มือต่อไป

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มาจากข้อมูล 2 แหล่ง คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดกิจกรรมการจัดประชุม ด้วยการจดบันทึกการประชุมในรูปแบบของรายงานผลการประชุม ส่วนกิจกรรมการจัดอบรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ รวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมโครงการด้วยแบบสอบถามเมื่อเข้าร่วมกิจกรรม และแบบสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ และติดตามความสำเร็จ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการวิจัยที่มีความพร้อมต่อการนำไปถ่ายทอดและขยายผลจากโครงการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมา ในหัวข้อ “การสะสม/บ่งชี้ องค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรม”

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ โดยนำข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแปลงสภาพแนวความคิดเห็นหรือตัวแปรที่ต้องการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ แล้วคำนวณค่าสถิติในรูปของความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก (Weight Mean Score: WMS) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสรุปผลการศึกษายืนยันนำเสนอในรูปแบบลักษณะของการใช้ตาราง และการบรรยายเชิงพรรณนา

3. รูปแบบ/กระบวนการ/แผนงานการนำส่งองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมสู่กลุ่มเป้าหมาย

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มีแผนงานการนำส่งองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. จัดประชุมชี้แจงโครงการ และสร้างกระบวนการในการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนในพื้นที่เมืองน่าน รวมทั้งคนทั่วไปในชุมชนเมืองน่าน
2. ประชาสัมพันธ์เนื้อหา รูปแบบการดำเนินงานของโครงการฯ และเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงาน และภาคีต่างๆ ในพื้นที่
3. จัดการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” แก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน พระสงฆ์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว เพื่อถ่ายทอด และสร้างกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่าน ในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง
4. จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองและสถาปัตยกรรมที่จัดแสดงในศูนย์ล่องน่าน แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ ในเมืองน่าน เช่น องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.น่าน) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน หัวหน้าบ้านที่มีสถาปัตยกรรมนั้นตั้งอยู่ เจ้าของบ้าน และเหล่ามัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์
5. จัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมในชุมชนเมือง และนักท่องเที่ยว
6. ประเมินผล สรุป และจัดทำรายงานสรุปผล

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ประโยชน์

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มีกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ประโยชน์ดังนี้

1. หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองน่าน องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน รวมทั้งภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ชุมชนในพื้นที่ นำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้วางแผนงานในการปฏิบัติงานและขยายผลด้วยการถ่ายทอดและเผยแพร่สู่ชุมชนต่อไป
2. ผู้เข้ารับการอบรม การประชุม หรือผู้เข้าร่วมโครงการที่เป็นเยาวชน พระสงฆ์ ประชาชนในท้องถิ่นที่สนใจ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของช่างล้านนาที่กำลังจะสูญหาย และสามารถนำองค์ความรู้ไปสร้างรายได้และอาชีพให้เกิดความยั่งยืนได้

สรุปกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ประโยชน์ คือ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาลเมืองน่าน องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน และประชาชนในท้องถิ่น

4. แผนงานการนำส่งองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมสู่กลุ่มเป้าหมาย

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ จำแนกตามกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 3.1 กระบวนการนำเสนอองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่	ชื่อสถานที่	กลุ่มเป้าหมาย (จำนวนคน)	รูปแบบ กระบวนการ และขั้นตอนการนำเสนอองค์ความรู้
เมื่อน่าน	ห้องประชุมของหน่วยงานภาครัฐในเขตเมื่อน่าน	หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่ทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว และหน้าบ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ (20 คน)	คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่องค์ความรู้ร่วมมือกับหน่วยงานและภาคีในพื้นที่ เพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการอบรมเผยแพร่ความรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของผู้ที่เหมาะสมที่จะเข้ารับการอบรม และทำการประชาสัมพันธ์โครงการร่วมกันในการคัดเลือกและค้นหากลุ่มเป้าหมายร่วมกัน
เมื่อน่าน	ห้องประชุมของโรงแรมในเขตเมื่อน่าน	ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง และมรดกทางสถาปัตยกรรม ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ นักเรียน บุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยว (50 คน)	จัดการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” แก่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน พระสงฆ์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว เพื่อถ่ายทอด และสร้างกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่าน ในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง
เมื่อน่าน	ห้องประชุมของโรงแรมในเขตเมื่อน่าน	ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง และมรดกทางสถาปัตยกรรม ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ นักเรียน บุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยว (50 คน)	จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมื่อน่าน” เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองและสถาปัตยกรรมที่จัดแสดงในศูนย์ล่องน่าน แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในเมื่อน่าน เช่น อพท.น่าน ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เทศบาลเมืองน่าน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน หัวหน้าบ้านที่มีสถาปัตยกรรมนั้นตั้งอยู่ เจ้าของบ้าน และมัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์
เมื่อน่าน	ศูนย์ล่องน่าน โรงเรียนจุมปีวนิดาภรณ์	หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ที่สนใจทั่วไป และนักท่องเที่ยว	จัดทำสื่อเผยแพร่องค์ความรู้และส่งเสริมการเที่ยวชมสถาปัตยกรรมเมื่อน่าน

5. การสะสม/บ่งชี้ องค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือนวัตกรรม บ่งชี้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการวิจัยที่มีความพร้อมต่อการนำไป ถ่ายทอดและขยายผลจากโครงการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมาดังนี้

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2555). **การศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขต เทศบาลเมืองน่านเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. รายงานการ วิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์ความรู้ คือ ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของ ชุมชนเมืองน่าน

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2558). **การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน**. รายงานการ วิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์ความรู้ คือ ข้อมูลอาคารที่มีคุณค่าในชุมชน พร้อมดำเนินการคัดเลือกอาคารอนุรักษ์ในชุมชน ที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมและสร้างมาตรการในการอนุรักษ์ และวิธีการในการแกะสลักพระพุทธรูปไม้

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2559). **มรดกวัฒนธรรมสองฝั่งโขง : สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพล ตะวันตก- กรณีศึกษาเมืองแพร่ น่าน และหลวงพระบาง**. รายงานการวิจัย ฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์ความรู้ คือ ข้อมูลอาคารที่มีคุณค่าในชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และความสัมพันธ์กับ พัฒนาการของเมือง รวมทั้งการสร้างมาตรการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างความหวงแหนใน อาคารเหล่านี้

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2560). **การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรมและ วัฒนธรรมเมืองน่านผ่านการศึกษาพัฒนาการของเมืองและกิจกรรมทาง วัฒนธรรม**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์ความรู้ คือ ศูนย์ข้อมูลชุมชน (ศูนย์ล่องน่าน) ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเมือง สถาปัตยกรรม องค์ประกอบของเมือง และกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับกำเนิดและพัฒนาการ ของเมือง โดยเฉพาะการแกะสลักพระพุทธรูปไม้

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2561). **โครงการเสริมสร้างความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต (Thai Future City Project – TFCP)**. รายงานการศึกษา สนับสนุนทุน จาก JICA. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์ความรู้ คือ แผนพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนในทุกมิติ และเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนด้วยจักรยาน รวมทั้งสื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปแบบของแบบจำลอง และภาพยนตร์

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดในการดำเนินการครั้งนี้คือ ข้อมูลเกี่ยวกับช่างฝีมือ งานสถาปัตยกรรมที่กำลังจะสูญหาย ในรูปของการอบรมเชิงปฏิบัติการ ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และหนังสือองค์ความรู้

6. ความร่วมมือกับหน่วยงาน

การดำเนินงานจะประสานความร่วมมือกับคณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ซึ่งหัวหน้าโครงการเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่านในปัจจุบัน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน เทศบาลเมืองน่าน สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว น่าน และหัวหน้าบ้านในเขตเทศบาลเมืองน่าน

7. การติดตามความสำเร็จของโครงการ/การประเมินผลโครงการ

การติดตามประเมินผลสำเร็จในการนำส่งองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. การประเมินในระหว่างดำเนินการ ติดตามความสำเร็จด้วยแบบสอบถาม ส่วนการสร้างกระบวนการเรียนรู้จะประเมินผลด้วยการสังเกต และรายงานผลการประชุม
2. การติดตามประเมินผลหลังดำเนินการ 3 – 6 เดือน ติดตามความสำเร็จด้วยแบบสอบถาม ผู้เข้าร่วมโครงการ สำหรับหน่วยงานจะมีการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์
3. การร่วมติดตามประเมินผลหลังดำเนินการ 6 เดือน – 1 ปี ติดตามความสำเร็จด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์

8. แนวทางการขยายผลการดำเนินงานโครงการไปยังหน่วยงานภาคปฏิบัติหรือในพื้นที่อื่นๆ

1. ขยายผลการถอดบทเรียนจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เทศบาลเมืองน่าน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน ภาคเอกชน เพื่อนำไปจัดทำแผนงานในการดำเนินงานเผยแพร่องค์ความรู้ และจัดทำฐานข้อมูลต่อไป

2. ขยายผลไปยังพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยพิจารณาจากหน่วยงานและความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีพันธกิจเกี่ยวเนื่อง เช่น พื้นที่ในอำเภอใกล้เคียง หรือจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งขณะนี้ ได้มีนักวิจัยไปดำเนินการวิจัยในเบื้องต้นแล้ว

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ ง่ายขึ้น ซึ่งในงานวิจัยนี้จะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น งานศิลปสถาปัตยกรรมที่กำลังจะ สูญหายไป รวมถึงวัสดุก่อสร้างพื้นบ้าน และวัสดุตกแต่งอาคารที่มีคุณค่า ถ่ายทอดในรูปของการอบรมเชิง ปฏิบัติการ ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และหนังสือองค์ความรู้ มีผลการดำเนินงานแบ่งตามกิจกรรมดังนี้

1. การจัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้
2. การประชาสัมพันธ์โครงการและสรรหาความร่วมมือ
3. การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”
4. การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมือง น่าน”
5. การติดตามการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้งานได้จริง
6. การจัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้

1. การจัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ร่วมกับ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่ทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว และหน้าบ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวทาง สถาปัตยกรรมตั้งอยู่ ในวันพุธที่ 15 กรกฎาคม 2563 เวลา 13.00-15.00 น. ณ ห้องประชุมสำนักงานพื้นที่ พิเศษเมืองเก่า น่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน



ภาพที่ 4.1 การประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ฯ ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2563



ภาพที่ 4.2 การเยี่ยมชุมชนวัดมหาโพธิ์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน



ภาพที่ 4.3 การเยี่ยมศูนย์ล่องน่าน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ในการประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน ได้ร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ (โครงการอบรมเผยแพร่ความรู้) ซึ่งในที่ประชุมมีการนำเสนอกิจกรรมในการจัดโครงการอบรม และการประชุมฯ (โดยนำข้อมูลในการจัดกิจกรรมมาถอดเป็นคู่มือองค์ความรู้) สรุปได้ดังนี้

1.1 การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ให้ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง และมรดกทางสถาปัตยกรรม จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ นักจัดการวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนเมืองน่าน รวมถึงนักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน (ตามที่ระบุในสัญญา) แต่ในที่ประชุมฯ คาดว่าจะมีผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ ประมาณ 200 คน โดยกำหนดจัดในเดือนกันยายน 2563 ณ โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีกำหนดการดังนี้

08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียนรับเอกสาร
09.00 – 09.20 น.	พิธีเปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ
09.20 – 10.20 น.	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านผังและองค์ประกอบเมือง” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
10.20 – 10.35 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
10.35 – 12.00 น.	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 15.00 น.	เสวนา “องค์ความรู้เมืองน่านผ่านงานศึกษาหลากหลายโครงการ” โดย นักวิจัยที่ดำเนินโครงการเกี่ยวกับเมืองน่าน
15.00 – 15.30 น.	สรุป และปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ

1.2 การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ให้ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองและมรดกทางสถาปัตยกรรม จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ นักจัดการวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปทั้งในและนอกชุมชนเมืองน่าน รวมถึงนักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดจัดในเดือนพฤศจิกายน 2563 ณ โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีกำหนดการดังนี้


08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียนรับเอกสาร
09.00 – 09.20 น.	พิธีเปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ
09.20 – 10.20 น.	การเล่าประสบการณ์ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” โดย มัคคุเทศก์ และผู้นำชมเมืองน่าน
10.20 – 10.35 น.	พักรับประทานอาหารว่าง
10.35 – 12.00 น.	การเล่าประสบการณ์ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” (ต่อ) โดย มัคคุเทศก์ และผู้นำชมเมืองน่าน
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 15.00 น.	การบรรยาย “องค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” โดย นักวิจัยที่ดำเนินโครงการเกี่ยวกับเมืองน่าน
15.00 – 15.30 น.	สรุป และปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ

1.3 การถอดองค์ความรู้

ที่ประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจึงขอให้หัวหน้าโครงการได้นำข้อมูลที่จัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ มาถอดองค์ความรู้ผ่านจูลสารต่อไป

2. การประชาสัมพันธ์โครงการและสรรหาความร่วมมือ

ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมชี้แจงและสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่ทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว และหมู่บ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมตั้งอยู่ ซึ่งในการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้รับความร่วมมือสำนักงานพื้นที่พิเศษ 6 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน คณะกรรมการศูนย์ท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชนด้วยจักรยาน (ศูนย์ล่องน่าน) วัฒนธรรมจังหวัดน่าน เทศบาลเมืองน่าน และภาคีเครือข่ายเยาวชน ในการจัดโดยจะมีการประชาสัมพันธ์ผู้ที่เกี่ยวข้องให้เข้าร่วมโครงการฯ




มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง

ชมเมืองเก่าผ่านพิพิธภัณฑ์เมือง
และห้องเรียนเมืองโบราณเมืองน่าน
ชุมชนเก่า ออแกนบู
ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม
น่าน (ศูนย์ล่องน่าน)


สถาปัตยกรรมโบราณเมืองน่าน
จังหวัดน่าน
อพท.6 (อพท.พิเศษ)
คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองน่าน
พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๓

เป็นผลงานออกแบบโดยสถาบัน
สถาปัตย์ฯ จีซี (จีซี)
ร.วิ.ศ. สุทธิวัฒน์
และศูนย์สร้างสรรค์งานศิลป์
สภายุคใหม่เมืองน่าน (ส.ย.น.)

โครงการท่องเที่ยว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
16110|2563
8.30|16.00
จำนวน 50 ที่นั่งเท่านั้น
ภายใน 121102563
สอบถามรายละเอียดได้ที่
ศูนย์บรรณคดี 0992355144

 **OWN** **AUL**

พื้นที่โครงการท่องเที่ยวเมืองเก่า 5 ปี...
และศูนย์สร้างสรรค์งานศิลป์...
สภายุคใหม่เมืองน่าน (ส.ย.น.)




มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง

ชมเมืองเก่าผ่านพิพิธภัณฑ์เมือง
และห้องเรียนเมืองโบราณเมืองน่าน
ชุมชนเก่า ออแกนบู
ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม
น่าน (ศูนย์ล่องน่าน)

สถาปัตยกรรมโบราณเมืองน่าน
จังหวัดน่าน
อพท.6 (อพท.พิเศษ)
คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองน่าน
พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๓

เป็นผลงานออกแบบโดยสถาบัน
สถาปัตย์ฯ จีซี (จีซี)
ร.วิ.ศ. สุทธิวัฒน์
และศูนย์สร้างสรรค์งานศิลป์
สภายุคใหม่เมืองน่าน (ส.ย.น.)

โครงการท่องเที่ยว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
16110|2563
8.30|16.00
จำนวน 50 ที่นั่งเท่านั้น
ภายใน 121102563
สอบถามรายละเอียดได้ที่
ศูนย์บรรณคดี 0992355144

 **OWN** **AUL**

พื้นที่โครงการท่องเที่ยวเมืองเก่า 5 ปี...
และศูนย์สร้างสรรค์งานศิลป์...
สภายุคใหม่เมืองน่าน (ส.ย.น.)

ภาพที่ 4.4 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”



โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่าน การชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

24 - 25 พฤศจิกายน 2563
โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อร่วมทำเวิร์คช็อป การปรับปรุงอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างเก่าของเมืองน่าน ในการนำมาปรับใช้สอดคล้องกับความต้องการร่วมสมัย และกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากอาคารเก่า และสิ่งปลูกสร้างที่มีอยู่เดิมของเมืองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อฟื้นฟูอาคารเก่าที่มีคุณค่า และปรับสภาพแวดล้อมของอาคาร ให้เหมาะสมกับการเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิตของเมืองน่าน และเกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผ่านการเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมและเมือง ที่ได้รับการดูแลรักษาและปรับใช้อย่างเหมาะสมตามมา

ไม่เสียค่าใช้จ่ายใด และ จำกัดจำนวน 50 ท่าน เท่านั้น
กรุณาลงทะเบียนภายในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2563 ผ่านทาง QR code ด้านล่าง
สอบถามรายละเอียด หรือ สมัครผ่านทางโทรศัพท์ได้ที่ ศูนย์รวมข่าว 099 2355 144

หมายเหตุ : ผู้ที่เข้าร่วมเวิร์คช็อปต้องเตรียม โฉนดและผังอาคารเก่า ที่จะปรับปรุงมาในวันอบรม

วิทยากร



รองศาสตราจารย์ ดร.นพวิทย์ อ่องแสงชัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่



คุณพรเทพ พรจักรวี
สถาปนิก บริษัท กัควราแอสเสท จำกัด



คุณวรพันธุ์ คล้ามไพบูลย์
กูรูบูติกโฮเทล เจ้าของหลักสูตร “เปลี่ยนบ้านเก่าเป็นบูติกโฮเทล”



จัดโดย
ห้องวิจัยสถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ร่วมกับ คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน
องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน)
สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)



ภาพที่ 4.5 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์

โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

จากการประชาสัมพันธ์โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ด้วยการจัดทำโปสเตอร์ มีผู้สนใจเข้าร่วมดังนี้

1. โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ โรงแรมน้ำทองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมโครงการอบรม จำนวน 76 คน และ

2. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ระหว่างวันที่ 24 – 25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมอบรม จำนวน 77 คน

ผู้วิจัยได้ข้อมูลการลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการ จึงได้ดำเนินการยืนยันกับผู้เข้าร่วมโครงการฯ ทั้งหมด โดยให้สิทธิ์ผู้ที่ลงทะเบียนตามลำดับก่อนหลัง

3. การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเตรียมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ร่วมกับสำนักงานพื้นที่พิเศษ 6 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และภาคีเครือข่าย พบว่า หน่วยงานภาคีเครือข่ายได้กำหนดจัดกิจกรรมในช่วงเดือนกันยายน 2563 จำนวนมาก เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการผลักดันให้จังหวัดน่านเป็นเมืองรองแห่งแรกของประเทศไทย ในฐานะเมืองสร้างสรรค์เชิงมรดกโลก (Creative City) จึงได้หารือร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อเลื่อนการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ และวางแผนการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 เวลา 08.30 – 16.30 น. ณ ห้องประชุมน้ำน่าน โรงแรมน้ำตองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

08.30 – 08.45 น.	ลงทะเบียนรับเอกสาร
08.45 – 09.00 น.	พิธีเปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้
09.00 – 10.30 น.	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านผังและองค์ประกอบเมือง” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10.20 – 10.40 น.	พักรับประทานอาหารว่าง (บริการในห้องประชุม)
10.30 – 12.00 น.	การบรรยาย “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.30 น.	การบรรยาย “สถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยไทลื้อ จังหวัดน่าน” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรเทพ จิวไพโรจน์กิจ ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรมและการออกแบบ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
14.15 – 14.30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง (บริการในห้องประชุม)
14.30 – 16.00 น.	การบรรยาย “เรือนและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของ ชาวลัวะปรัย จังหวัดน่าน” โดย อาจารย์สัญญาชัย สุพิพัฒน์มงคล ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรมและการออกแบบ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
16.00 – 16.30 น.	สรุป และปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้

ผู้วิจัยดำเนินการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) และภาคีเครือข่าย เพื่อถ่ายทอดและสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่านในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสีย ในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ ห้องประชุมน้ำน่าน โรงแรมน้ำตอง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มี

ผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 76 คน และเมื่อแจกแบบสอบถามพบว่า มีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 52.63



ภาพที่ 4.6 การลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ



ภาพที่ 4.7 พิธีเปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ



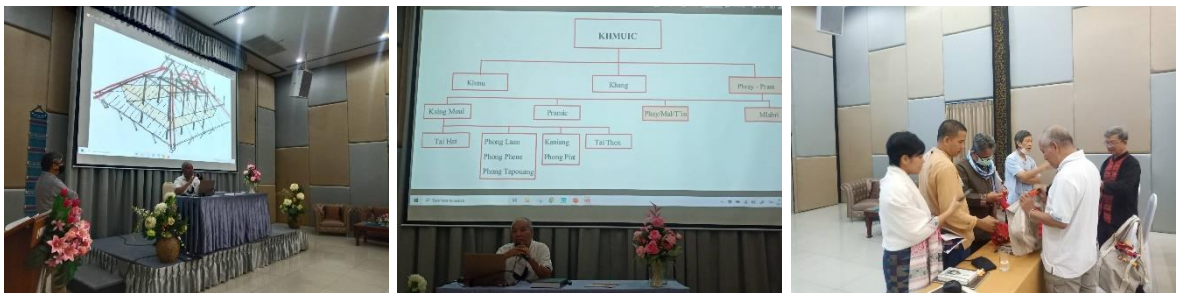
ภาพที่ 4.8 การบรรยาย “มองเมื่อน่านผ่านผังและองค์ประกอบเมือง”



ภาพที่ 4.9 การบรรยาย “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”



ภาพที่ 4.10 การบรรยาย “สถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยไทลื้อ จังหวัดน่าน”



ภาพที่ 4.11 การบรรยาย “เรือนและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของชาวลัวะปรีญ จังหวัดน่าน”



ภาพที่ 4.12 สรุปและปิดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้

4. การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเตรียมโครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยได้นำข้อเสนอแนะจากโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ ห้องประชุมน้ำน่าน โรงแรมน้ำทองน่าน อำเภอเมืองน่าน มาปรับกิจกรรมเพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงได้ปรับกำหนดการเพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ขนานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ครอบคลุมกับกลุ่มเป้าหมายเดิมจากโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ โดยกำหนดจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

วันอังคารที่ 24 พฤศจิกายน 2563

- 08.30 – 08.40 น. ลงทะเบียนรับเอกสาร
- 08.40 – 09.00 น. พิธีเปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ
- 09.00 – 10.30 น. การบรรยาย “ปรับที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่า ให้เล่าเรื่อง”
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สถาปนิกผู้ออกแบบปรับปรุง บ้านมะม่วง Oh my
Coffee บ้านมะนาว และโรงแรมราชภาคนิย เชียงใหม่
- 10.30 – 12.00 น. การบรรยาย “สร้างสรรค์เมืองน่าผ่าน การปรับ
สถาปัตยกรรม”
โดย คุณพรเทพ พรฉัตรศรี
สถาปนิกผู้ออกแบบปรับปรุง คุ่มเมืองมินทร์ โรงแรมเวียง
แก้ว Px122 Dbest Hotel และ Café Amazon บ้าน
คุณหลวง น่าน
- 12.00 – 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 – 14.30 น. การบรรยาย “เปลี่ยนอาคารเก่า เป็นบูติกโฮเทล”
โดย คุณวรพันธุ์ คล้ามไพบูลย์
เจ้าของหลักสูตรอบรม “เปลี่ยนบ้านเก่าเป็นบูติกโฮเทล”
สถาปนิกผู้ออกแบบปรับปรุง โรงแรมปาลินแฟมิลีคอร์ทเจจ
เชียงราย โรงแรมเวฬวาวาริน อุบลราชธานี และโรงแรม
ณ.อุไทย อุทัยธานี
- 14.30 – 16.30 น. ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : การวิเคราะห์ที่ตั้ง การลงทุน จุดขาย
- 16.30 – 17.00 น. สรุปการบรรยายวันแรก และมอบหมายงานสำหรับการทำ
เวิร์คช็อปในวันที่สอง

วันพุธที่ 25 พฤศจิกายน 2563

- 08.30 – 09.00 น. ลงทะเบียน
- 09.00 – 10.30 น. ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : ร่างแบบ จุดขาย และ การคิดจุดคุ้มทุน
- 10.30 – 12.00 น. ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : กฎหมาย และ ใบอนุญาต
- 12.00 – 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 – 14.30 น. ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : พัฒนาโครงการ
- 14.30 – 16.00 น. ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : นำเสนอโครงการ
- 16.00 – 16.30 น. สรุปและปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ

ผู้วิจัยดำเนินการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ร่วมกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน) และภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึง

นักท่องเที่ยว ระหว่างวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 77 คน และเมื่อแจกแบบสอบถามพบว่า มีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 51.94



ภาพที่ 4.13 การลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ



ภาพที่ 4.14 พิธีเปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ



ภาพที่ 4.15 การบรรยาย “ปรับที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเก่า ให้เล่าเรื่อง”



ภาพที่ 4.16 การบรรยาย “สร้างสรรค์เมืองน่าผ่าน การปรับสถาปัตยกรรม”



ภาพที่ 4.17 การบรรยาย “เปลี่ยนอาคารเก่า เป็นบูติกโฮเต็ล”



ภาพที่ 4.18 ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : การวิเคราะห์ที่ตั้ง การลงทุน จุดขาย และสรุปการบรรยายวันแรก และมอบหมายงานสำหรับการทำเวิร์คช็อปในวันที่สอง



ภาพที่ 4.19 ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : ร่างแบบ จุดขาย และการคิดจุดคุ้มทุน



ภาพที่ 4.20 ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : กฎหมาย และ โบราณคดี



ภาพที่ 4.21 ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : พัฒนาโครงการ



ภาพที่ 4.22 ปฏิบัติการเวิร์คช็อป : นำเสนอโครงการ



ภาพที่ 4.23 สรุปและปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ

5. การติดตามการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้งานได้จริง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการติดตามการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้งานของการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินในระหว่างดำเนินกิจกรรม และการติดตามประเมินผลหลังดำเนินการกับผู้เข้าร่วมโครงการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการติดตามประเมินผลสำเร็จเป็นดังนี้

5.1 ผลการประเมินในระหว่างดำเนินกิจกรรม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินในระหว่างดำเนินกิจกรรมเพื่อติดตามความสำเร็จด้วยแบบสอบถาม รายงานผลการประเมินในการดำเนินกิจกรรมเป็นดังนี้

1. ผลการประเมินโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”

ผลการประเมินโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” จัดในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ ห้องประชุมน่านน่าน โรงแรมน้ำทอง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อ

ถ่ายทอดและสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่านในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสีย มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 76 คน และมีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 52.63 ผลการประเมินเป็นดังนี้

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”

(n = 40)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	16	40.00
หญิง	24	60.00
อายุ		
ไม่เกิน 20 ปี	5	12.50
21 – 30 ปี	4	10.00
31 – 40 ปี	3	7.50
41 – 50 ปี	8	20.00
51 – 60 ปี	4	10.00
61 ปี ขึ้นไป	16	40.00
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	5	12.50
มัธยมศึกษาตอนต้น	0	0.00
มัธยมศึกษาตอนปลาย	0	0.00
ต่ำกว่าปริญญาตรี (ปวช, ปวส ฯลฯ)	0	0.00
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	20	50.00
ปริญญาโทหรือเทียบเท่า	13	32.50
ปริญญาเอกหรือเทียบเท่า	2	5.00
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	6	15.00
อาชีพอิสระ/ค้าขาย	9	22.50
เกษตรกร	0	0.00
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	9	22.50
รับจ้าง	0	0.00
พนักงานบริษัท/เอกชน	1	2.50
ข้าราชการบำนาญ	14	35.00
พ่อบ้าน/แม่บ้าน/อสม.	1	2.50
อื่นๆ อาทิ นักศิลปะ	2	5.00

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
แหล่งข้อมูลที่ทำให้รับทราบข้อมูลโครงการฯ		
เอกสารประชาสัมพันธ์	1	2.50
เว็บไซต์/อีเมล/Line (ไลน์)	14	35.00
ป้ายประชาสัมพันธ์	0	0.00
เพื่อนร่วมงาน/คนรู้จัก	25	62.50
วิทยุ/โทรทัศน์/หนังสือพิมพ์	0	0.00
วัตถุประสงค์การเข้าร่วมโครงการฯ		
สนใจ และสมัครใจมาเอง	27	67.50
ได้รับการมอบหมายจากชุมชน/หน่วยงาน/องค์กร	13	32.50

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 มีอายุ 61 ปี ขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 เป็นข้าราชการบำนาญ จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 และทราบข้อมูลการจัดโครงการฯ จากเพื่อนร่วมงานหรือคนรู้จัก จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 62.50 และเป็นผู้สนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 67.50

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”

(n = 40)

ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการฯ	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย	4.55	0.47	มากที่สุด
1. การถ่ายทอดชัดเจน และเข้าใจง่าย	4.65	0.53	มากที่สุด
2. เนื้อหาของการบรรยายเหมาะสม	4.45	0.60	มากที่สุด
3. การถาม-ตอบชัดเจน	4.43	0.59	มากที่สุด
4. หัวข้อการบรรยายตรงกับความต้องการของท่าน	4.58	0.55	มากที่สุด
5. การใช้สื่อในการบรรยาย (Power Point ฯลฯ)	4.65	0.62	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อกระบวนการให้บริการ	4.19	0.76	มาก
1. ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม	4.23	0.92	มากที่สุด
2. ความเหมาะสมของรูปแบบการจัดงาน/ระยะเวลา	4.18	0.87	มาก
3. การประชาสัมพันธ์และข้อมูลข่าวสาร	4.18	0.71	มาก
ความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก	4.54	0.59	มากที่สุด
1. ความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน	4.63	0.59	มากที่สุด
2. อาหารและเครื่องดื่ม	4.45	0.68	มากที่สุด
ความพึงพอใจในภาพรวม	4.58	0.53	มากที่สุด
1. การบรรลุวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมโครงการฯ	4.53	0.64	มากที่สุด

ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการฯ	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
2. ได้รับความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม	4.60	0.59	มากที่สุด
3. ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป	4.63	0.54	มากที่สุด
4. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปได้	4.55	0.64	มากที่สุด
5. ความพึงพอใจในภาพรวมทั้งหมด	4.58	0.64	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย (คิดเป็นร้อยละ 89.70)	4.49	0.48	มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย : 4.20-5.00 = มากที่สุด, 3.40-4.19 = มาก, 2.60-3.39 = ปานกลาง, 1.80-2.59 = น้อย, 1.00-1.79 = น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อนานผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.49) คิดเป็นร้อยละ 89.70 โดยผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความพึงพอใจในภาพรวม (ค่าเฉลี่ย 4.58) รองลงมาคือ ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.55) และความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.54) ตามลำดับ และมีความพึงพอใจระดับมากกับกระบวนการให้บริการ (ค่าเฉลี่ย 4.19) และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า

ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับการถ่ายทอดชัดเจน และเข้าใจง่าย และการใช้สื่อในการบรรยาย (Power Point ฯลฯ) (ค่าเฉลี่ย 4.65 เท่ากัน) รองลงมาคือ หัวข้อการบรรยายตรงกับความต้องการของท่าน (ค่าเฉลี่ย 4.58) การถาม-ตอบชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 4.43) และเนื้อหาของการบรรยายเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.45) ตามลำดับ

ความพึงพอใจต่อกระบวนการให้บริการ ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม (ค่าเฉลี่ย 4.23) และความพึงพอใจในระดับมากกับความเหมาะสมของรูปแบบการจัดงาน/ระยะเวลา และการประชาสัมพันธ์และข้อมูลข่าวสาร (ค่าเฉลี่ย 4.18 เท่ากัน) ตามลำดับ

ความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน (ค่าเฉลี่ย 4.63) รองลงมาคือ อาหารและเครื่องดื่ม (ค่าเฉลี่ย 4.45) ตามลำดับ

ความพึงพอใจในภาพรวม ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับการใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป (ค่าเฉลี่ย 4.63) รองลงมาคือ การได้รับความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (ค่าเฉลี่ย 4.60) ความพึงพอใจในภาพรวมทั้งหมด (ค่าเฉลี่ย 4.58) สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปได้ (ค่าเฉลี่ย 4.55) และการบรรลุวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมโครงการฯ (ค่าเฉลี่ย 4.53) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ ในครั้งนี้ต่อไป

ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป	40	100.00
ควรยกเลิกกิจกรรมนี้	0	0.00
รวม	40	100.00

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ทุกคนคิดว่าควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ไปประยุกต์ใช้

(n = 40)

การนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
1. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้กับชีวิตประจำวัน	4.33	0.66	มากที่สุด
2. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน	4.53	0.60	มากที่สุด
3. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อการทำงาน	4.44	0.61	มากที่สุด
3.1 แก้ปัญหาและข้อติดขัดในกระบวนการปฏิบัติงาน	4.35	0.74	มากที่สุด
3.2 เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน/มีทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น	4.40	0.71	มากที่สุด
3.3 เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน	4.53	0.60	มากที่สุด
3.4 เสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงาน/ปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดีขึ้น	4.50	0.64	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย (คิดเป็นร้อยละ 88.75)	4.44	0.59	มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย : 4.20–5.00 = มากที่สุด, 3.40–4.19 = มาก, 2.60–3.39 = ปานกลาง, 1.80–2.59 = น้อย, 1.00–1.79 = น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.44) คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า

ผู้เข้าร่วมโครงการฯ นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุดกับการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.53) รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน (ค่าเฉลี่ย 4.44) และนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 4.33)

สำหรับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน จะนำไปใช้เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.53) รองลงมาคือ เสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงาน/ปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.50) เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน/มีทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.40) และแก้ปัญหาและข้อติดขัดในกระบวนการปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.35) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.5 ความคิดเห็นที่มีต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น

ระดับการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	20	50.00
มาก	15	37.50
ปานกลาง	5	12.50
น้อย	0	0.00
น้อยที่สุด	0	0.00
รวม	40	100.00

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ส่วนใหญ่จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมากที่สุด จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมา จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมาก จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 37.50 และจะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้นำไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับปานกลาง จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50 ตามลำดับ

ความคิดเห็นที่มีต่อปัญหาที่ควรแก้ไข จากการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. การทำความเข้าใจเกี่ยวกับอนุรักษ์อาคารต่างๆ ของชุมชนยังน้อยมาก ควรมีการบูรณาการของหน่วยงานราชการจากทุกภาคส่วนในการสร้างความเข้าใจ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน
2. การปลูกสำนึกให้คนท้องถิ่นได้อนุรักษ์ของเก่าแก่ไว้ได้ขาดหายไป
3. ความไม่เข้าใจคุณค่าของเจ้าของอาคารหรือสถานที่
4. ควรมีแบบก่อสร้างบ้านของ 12 ชนเผ่า เผยแพร่
5. แนวกำแพงเมืองเก่ามีปัญหาการเข้าสร้างบ้านอยู่อาศัยและมีการทำลายแนวคูเมือง ไม่สามารถบริหารจัดการในกิจการของเมืองได้
6. คนส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเมืองน่าน ทำให้ยังขาดความเข้าใจ และการมีส่วนร่วม
7. ควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาจาก องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน และเทศบาลเมืองน่าน เข้าร่วมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ของผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีดังนี้

1. ควรมีกิจกรรมในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง และมีกลุ่มเป้าหมายกว้างขวางและครอบคลุมทุกกลุ่มคน และหลากหลายสาขา
2. ควรนำข้อมูลองค์ความรู้ที่วิทยากรบรรยาย นำสู่ประชาชนคนน่านได้รับรู้ รับประทานให้ได้มากที่สุด จะได้มีคนช่วยคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์มากขึ้น ก่อให้เกิดการรักบ้าน รักถิ่น และความภูมิใจ
3. ควรเพิ่มเวลาในการฟังบรรยาย จะสนุกกว่านี้มาก
4. ควรมีหนังสือประกอบ แจก หรือจำหน่ายก็จะดี จะได้นำไปศึกษาเพิ่มเติมได้
5. ควรมีแหล่งท่องเที่ยวใหม่บริเวณแม่น้ำ – นำเสนอทำย่านสร้างสรรค์

6. สภาพแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้การอนุรักษ์บ้านเรือนเก่าแก่ ยากลำบาก ทำให้หาวัสดุยากขึ้น และหาวัสดุที่มีมาแทนที่

7. ขอให้แยกและจำแนกสถาปัตยกรรมเกิดจากราชการ บ้านเมือง, ชุมชน, ศาสนา, และภูมิภาค ออกเป็นชั้นข้อมูลต่างๆ เพื่อการศึกษาในอนาคต

8. อยากให้เผยแพร่องค์ความรู้ให้มากขึ้นในวงกว้าง

2. ผลการประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

ผลการประเมินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” จัดระหว่างวันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 77 คน และเมื่อแจกแบบสอบถามพบว่า มีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 51.94

ตารางที่ 4.6 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

(n = 40)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	11	27.50
หญิง	29	72.50
อายุ		
ไม่เกิน 20 ปี	0	0.00
21 – 30 ปี	5	12.50
31 – 40 ปี	4	10.00
41 – 50 ปี	9	22.50
51 – 60 ปี	5	12.50
61 ปี ขึ้นไป	17	42.50
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	0	0.00
มัธยมศึกษาตอนต้น	0	0.00
มัธยมศึกษาตอนปลาย	0	0.00
ต่ำกว่าปริญญาตรี (ปวช, ปวส ฯลฯ)	0	0.00
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	24	60.00
ปริญญาโทหรือเทียบเท่า	15	37.50
ปริญญาเอกหรือเทียบเท่า	1	2.50

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	0	0.00
อาชีพอิสระ/ค้าขาย	10	25.00
เกษตรกร	0	0.00
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	8	20.00
รับจ้าง	5	12.50
พนักงานบริษัท/เอกชน	3	7.50
ข้าราชการบำนาญ	14	35.00
พ่อบ้าน/แม่บ้าน/อสม.	0	0.00
แหล่งข้อมูลที่ทำให้รับทราบข้อมูลโครงการฯ		
เอกสารประชาสัมพันธ์	6	15.00
เว็บไซต์/อีเมล/Line (ไลน์)	22	55.00
ป้ายประชาสัมพันธ์	0	0.00
เพื่อนร่วมงาน/คนรู้จัก	12	30.00
วิทยุ/โทรทัศน์/หนังสือพิมพ์	0	0.00
วัตถุประสงค์การเข้าร่วมโครงการฯ		
สนใจ และสมัครใจมาเอง	24	60.00
ได้รับการมอบหมายจากชุมชน/หน่วยงาน/องค์กร	16	40.00

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 72.50 มีอายุ 61 ปี ขึ้นไป จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 42.50 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 เป็นข้าราชการบำนาญ จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 และทราบข้อมูลการจัดโครงการฯ จากเว็บไซต์/อีเมล/Line (ไลน์) จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 55.00 และเป็นผู้สนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

(n = 40)

ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการฯ	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย	4.55	0.47	มากที่สุด
1. การถ่ายทอดชัดเจน และเข้าใจง่าย	4.65	0.60	มากที่สุด
2. เนื้อหาของการบรรยายเหมาะสม	4.43	0.53	มากที่สุด
3. การถาม-ตอบชัดเจน	4.58	0.62	มากที่สุด
4. หัวข้อการบรรยายตรงกับความต้องการของท่าน	4.65	0.55	มากที่สุด
5. การใช้สื่อในการบรรยาย (Power Point ฯลฯ)	4.45	0.59	มากที่สุด

ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมโครงการฯ	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
ความพึงพอใจต่อกระบวนการให้บริการ	4.21	0.76	มากที่สุด
1. ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม	4.18	0.86	มาก
2. ความเหมาะสมของรูปแบบการจัดงาน/ระยะเวลา	4.23	0.91	มากที่สุด
3. การประชาสัมพันธ์และข้อมูลข่าวสาร	4.21	0.73	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก	4.54	0.63	มากที่สุด
1. ความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน	4.45	0.65	มากที่สุด
2. อาหารและเครื่องดื่ม	4.63	0.62	มากที่สุด
ความพึงพอใจในภาพรวม	4.59	0.53	มากที่สุด
1. การบรรลุวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมโครงการฯ	4.55	0.64	มากที่สุด
2. ได้รับความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม	4.63	0.53	มากที่สุด
3. ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป	4.61	0.60	มากที่สุด
4. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปได้	4.53	0.63	มากที่สุด
5. ความพึงพอใจในภาพรวมทั้งหมด	4.58	0.65	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย (คิดเป็นร้อยละ 90.00)	4.50	0.48	มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย : 4.20–5.00 = มากที่สุด, 3.40–4.19 = มาก, 2.60–3.39 = ปานกลาง, 1.80–2.59 = น้อย, 1.00–1.79 = น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.50) คิดเป็นร้อยละ 90.00 โดยผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความพึงพอใจในภาพรวม (ค่าเฉลี่ย 4.59) รองลงมาคือ ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.55) และความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.54) และมีความพึงพอใจต่อกระบวนการให้บริการ (ค่าเฉลี่ย 4.21) ตามลำดับ และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า

ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับการถ่ายทอดชัดเจน และเข้าใจง่าย และหัวข้อการบรรยายตรงกับความต้องการของท่าน (ค่าเฉลี่ย 4.65 เท่ากัน) รองลงมาคือ การถาม-ตอบชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 4.58) การใช้สื่อในการบรรยาย (Power Point ฯลฯ) (ค่าเฉลี่ย 4.45) และเนื้อหาของการบรรยายเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.43) ตามลำดับ

ความพึงพอใจต่อกระบวนการให้บริการ ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความเหมาะสมของรูปแบบการจัดงาน/ระยะเวลา (ค่าเฉลี่ย 4.23) รองลงมาคือ การประชาสัมพันธ์และข้อมูลข่าวสาร (ค่าเฉลี่ย 4.21) และมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม (ค่าเฉลี่ย 4.18 เท่ากัน) ตามลำดับ

ความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับอาหารและเครื่องดื่ม (ค่าเฉลี่ย 4.63) รองลงมาคือ ความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน (ค่าเฉลี่ย 4.45) ตามลำดับ

ความพึงพอใจในภาพรวม ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับการได้รับความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (ค่าเฉลี่ย 4.63) รองลงมาคือ การใช้เป็นแหล่งอ้างอิงเพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป (ค่าเฉลี่ย 4.61) ความพึงพอใจในภาพรวมทั้งหมด (ค่าเฉลี่ย 4.58) การ

บรรลุวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมโครงการฯ (ค่าเฉลี่ย 4.55) และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อไปได้ (ค่าเฉลี่ย 4.53) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.8 ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ในครั้งนี้ต่อไป

ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป	40	100.00
ควรยกเลิกกิจกรรมนี้	0	0.00
รวม	40	100.00

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ทุกคนคิดว่าควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00

ตารางที่ 4.9 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ไปประยุกต์ใช้

(n = 40)

การนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้	\bar{X}	S.D.	ความพึงพอใจ
1. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้กับชีวิตประจำวัน	4.33	0.64	มากที่สุด
2. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน	4.53	0.61	มากที่สุด
3. การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ต่อการทำงาน	4.44	0.61	มากที่สุด
3.1 แก้ปัญหาและข้อติดขัดในกระบวนการปฏิบัติงาน	4.36	0.73	มากที่สุด
3.2 เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน/มีทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น	4.39	0.72	มากที่สุด
3.3 เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน	4.52	0.62	มากที่สุด
3.4 เสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงาน/ปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดีขึ้น	4.51	0.62	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย (คิดเป็นร้อยละ 88.75)	4.44	0.60	มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย : 4.20–5.00 = มากที่สุด, 3.40–4.19 = มาก, 2.60–3.39 = ปานกลาง, 1.80–2.59 = น้อย, 1.00–1.79 = น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้ในระดัมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.44) คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า

ผู้เข้าร่วมโครงการฯ นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุดกับการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.53) รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน (ค่าเฉลี่ย 4.44) และนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 4.33) ตามลำดับ

สำหรับการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน จะนำไปใช้เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.52) รองลงมาคือ เสริมสร้างความมั่นใจในการปฏิบัติงาน/ปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.51) เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน/มีทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.39) และแก้ปัญหาและข้อติดขัดในกระบวนการปฏิบัติงาน (ค่าเฉลี่ย 4.36) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.10 ความคิดเห็นที่มีต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น

ระดับการนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มากที่สุด	24	60.00
มาก	16	40.00
ปานกลาง	0	0.00
น้อย	0	0.00
น้อยที่สุด	0	0.00
รวม	40	100.00

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ส่วนใหญ่จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมากที่สุด จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 รองลงมา จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมาก จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 ตามลำดับ

ความคิดเห็นที่มีต่อปัญหาที่ควรแก้ไข จากการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. การประสานงานของหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการขออนุญาตก่อสร้าง สาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา และระบบระบายน้ำ เป็นต้น
2. ควรรู้เกี่ยวกับข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติในบริบทของเมืองเก่า
3. ทุนในการจัดทำโครงการเพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้
4. ยังไม่มีสถานที่ประกอบการ
5. การค้นหาจุดขายของสิ่งที่ตนเองมีอยู่
6. สิทธิส่วนบุคคล

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากการเข้ารับการอบรม มีดังนี้

1. ควรมีโอกาสกรณีในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง โดยควรเพิ่มการบรรยายในหัวข้อ ความเข้าใจในบริบทของเมืองเก่า (เทศบัญญัติ แผนแม่บทฯ ของเมืองเก่า) และการบริหารจัดการต้นไม้ในเมืองเก่า
2. ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการริโนเวทให้สวยงาม มีคุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มมากขึ้น

3. โครงการอบรมนี้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ที่เสนอให้ “วัยรุ่นกลับถิ่น”
4. โครงการอบรมนี้ได้ขับเคลื่อนสู่การอนุรักษ์ พัฒนา สร้างสรรค์เมืองน่ามากขึ้น สูรรายได้ที่เท่าเทียมกัน
5. ควรมีจัดโครงการที่มีการต่อยอดในการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไปใช้ได้จริง

5.2 ผลการติดตามประเมินผลหลังดำเนินการกับผู้เข้าร่วมโครงการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การติดตามประเมินผลหลังดำเนินการ 3-6 เดือน และหลังดำเนินการ 6 เดือน - 1 ปี ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์ เป็นดังนี้

1. ผลการติดตามความสำเร็จด้วยแบบสอบถามกับผู้เข้าร่วมโครงการ และหน่วยงานในการนำไปใช้ประโยชน์

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมโครงการฯ ในการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ และติดตามความสำเร็จ ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการฯ ได้ให้ข้อมูลติดต่อเพื่อติดตามและประเมินผลในแบบสอบถามสำหรับประเมินในระหว่างดำเนินการกิจกรรม จำนวน 25 คน ผลการประเมินเป็นดังนี้

ตารางที่ 4.11 ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการฯ

(n = 25)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	14	56.00
หญิง	11	44.00
อาชีพ		
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	4	16.00
ผู้ประกอบการ/ธุรกิจส่วนตัว	5	20.00
นักวิชาการ	3	12.00
เกษตรกร	2	8.00
ผู้นำชุมชน	7	28.00
คนในชุมชน	4	16.00
การเข้าร่วมโครงการฯ		
เข้าร่วมโครงการอบรมถ่ายทอดฯ	10	40.00
เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	10	40.00
เข้าร่วมทั้ง 2 โครงการฯ	5	20.00

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 เป็นผู้นำชุมชนในเทศบาลเมืองน่า จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 28.00 เข้าร่วมโครงการอบรมถ่ายทอดฯ และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ จำนวน 10 คน เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 40.00

ตารางที่ 4.12 ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความรู้ความเข้าใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการจำแนกตามกิจกรรมที่เข้าร่วม

การเข้าร่วมโครงการ	โครงการอบรมถ่ายทอดฯ (n = 15)		โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ		รวม (n = 25)	
	\bar{X} (S.D.)	ระดับความรู้	\bar{X} (S.D.)	ระดับความรู้	\bar{X} (S.D.)	ระดับความรู้
ก่อนเข้าร่วมโครงการ	2.65 (0.39)	ปานกลาง	2.55 (0.43)	น้อย	2.60 (0.42)	ปานกลาง
หลังจากเข้าร่วมโครงการ	4.56 (0.55)	มากที่สุด	4.61 (0.42)	มากที่สุด	4.57 (0.48)	มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย : 4.20–5.00 = มากที่สุด, 3.40–4.19 = มาก, 2.60–3.39 = ปานกลาง, 1.80–2.59 = น้อย, 1.00–1.79 = น้อยที่สุด

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” มีความรู้ความเข้าใจก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมในภาพรวมระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.60) คิดเป็นร้อยละ 52.00 และมีความรู้ความเข้าใจหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมในภาพรวมระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.57) คิดเป็นร้อยละ 91.40 และเมื่อจำแนกในรายกิจกรรมพบว่า

ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการฯ มีความรู้ความเข้าใจก่อนเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.65) และมีความรู้ความเข้าใจหลังจากเข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.56)

ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการฯ มีความรู้ความเข้าใจก่อนเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.55) และมีความรู้ความเข้าใจหลังจากเข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61)

ตารางที่ 4.13 ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลผลิตของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”

(n = 25)

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลผลิตของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ผลผลิตจากโครงการฯ		
คู่มือ/สิ่งพิมพ์	10	40.00
เครื่องมือ/เทคโนโลยีต้นแบบ	9	36.00
ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ	0	0.00
หนังสือ/ตำรา	6	24.00
ประเภทเทคโนโลยีต้นแบบ		
องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์	7	28.00
องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดในการจัดภูมิทัศน์ตามบริบทเมืองเก่า	8	32.00

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลผลิตของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีเพื่อสร้างรายได้อย่างสร้างสรรค์	10	40.00

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” ส่วนใหญ่ได้ผลผลิตจากโครงการเป็นคู่มือ/สิ่งพิมพ์ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 และได้รับเทคโนโลยีต้นแบบในรูปแบบขององค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีเพื่อสร้างรายได้อย่างสร้างสรรค์ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 โดยมีพื้นที่ในเทศบาลเมืองน่านได้รับประโยชน์

ตารางที่ 4.14 ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ในผลผลิตหรือผลงานวิจัยของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”

(n = 25)

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ในผลผลิตหรือผลงานวิจัยของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
สาขาการผลิตและบริการในการใช้ประโยชน์องค์ความรู้		
ท่องเที่ยว	17	68.00
ทรัพยากรธรรมชาติ	5	20.00
นโยบายสาธารณะ	3	12.00
มิติการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์*		
มิติเชิงวิชาการ	4	16.00
มิติเชิงพาณิชย์	14	56.00
มิติเชิงชุมชน/สังคม	16	64.00
มิติเชิงนโยบาย	2	8.00
การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ		
ไม่ใช่	20	80.00
ใช่	5	20.00
การใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย		
ไม่ใช่	22	88.00
ใช่	3	12.00
การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์		
ไม่ใช่	23	92.00
ใช่	2	8.00
การใช้ประโยชน์ในเชิงชุมชนหรือสังคม		
ไม่ใช่	24	96.00

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ใน ผลผลิตหรือผลงานวิจัยของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใช่	1	4.00
การพัฒนากลไกหรือเครื่องมือเพื่อให้เกิดการใช้ ประโยชน์ในผลงานวิจัยอย่างยั่งยืน		
ไม่มี	1	4.00
มี	24	96.00
การได้รับการติดตามประเมินผลจากโครงการฯ		
ไม่มี	0	0.00
มี	25	100.00
ก่อนดำเนินโครงการ	10	40.00
ขณะดำเนินโครงการ	25	100.00
หลังดำเนินโครงการ	25	100.00
การสร้างเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อติดตามผลการ ดำเนินการ		
ไม่มี	1	4.00
มี เช่น กลุ่มไลน์ Facebook	24	96.00
ระดับความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย		
มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด	14	56.00
มีความสัมพันธ์กันมาก	8	32.00
มีความสัมพันธ์กันปานกลาง	3	12.00
ลักษณะความร่วมมือของเครือข่าย*		
เกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและ มหาวิทยาลัย	14	56.00
เกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและ ภาคเอกชน	20	80.00
เกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและ ภาคเกษตร/ชุมชน	21	84.00
เกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและ ภาครัฐ	22	88.00
ความร่วมมือระหว่างเกษตรและเกษตร หรือ ชุมชนและชุมชน	23	92.00
ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐ	20	80.00
ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนกับเกษตร/ชุมชน	16	64.00
ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนกับภาคเอกชน	12	48.00

หมายเหตุ * เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ในผลผลิตหรือผลงานวิจัยของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” ส่วนใหญ่การผลิตและบริการในการใช้ประโยชน์องค์ความรู้อยู่ในสาขาท่องเที่ยว จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 68.00 มีติกรนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ มิติเชิงชุมชน/สังคม จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 64.00 โดยมีการใช้ประโยชน์ในเชิงชุมชนหรือสังคม คิดเป็นร้อยละ 96.00 รองลงมาคือ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ คิดเป็นร้อยละ 92.00 การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย คิดเป็นร้อยละ 88.00 และมีการใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ คิดเป็นร้อยละ 80.00 ตามลำดับ

เกือบทุกคนมีความคิดเห็นว่าการพัฒนาเทคโนโลยีหรือเครื่องมือเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ในผลงานวิจัยอย่างยั่งยืน จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 96.00 และทุกคนได้รับการติดตามประเมินผลจากโครงการฯ ทั้งในขณะดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 ส่วนการสร้างเครือข่ายได้มีการสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อติดตามผลการดำเนินการ เช่น กลุ่มไลน์ Facebook จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 96.00 โดยมีความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายในระดับมากที่สุด จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 56.00 และลักษณะความร่วมมือของเครือข่าย คือ ความร่วมมือระหว่างเกษตรและเกษตร หรือชุมชนและชุมชน จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 92.00 รองลงมาคือ เกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและภาครัฐ จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 88.00 และเกิดการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคเกษตร/ชุมชน จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 84.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15 ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”

(n = 25)

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การเสริมสร้างความสามารถของนักวิชาการ		
ไม่มี	0	0.00
มี	25	100.00
การเพิ่มพูนความรู้	10	40.00
นักวิชาการ	1	10.00
ผู้ประกอบการ	4	40.00
เกษตรกร/บุคคลทั่วไป	3	30.00
บุคลากรภาครัฐ	2	20.00
ได้องค์ความรู้เพิ่มมากขึ้น	15	60.00
ผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน ได้เทคโนโลยีและแนวปฏิบัติใหม่ๆ		
ไม่มี	3	12.00
มี	22	88.00

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพิ่มคุณภาพสินค้า	6	27.27
เพิ่มคุณภาพชีวิต	5	22.73
พัฒนาอาชีพ	4	18.18
เพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากร	7	31.82
ข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบาย ขับเคลื่อนนโยบาย		
ไม่มี	5	20.00
มี	20	80.00
นโยบาย	5	25.00
การขับเคลื่อนการพัฒนา	15	75.00
การสร้างเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อติดตามผลการดำเนินการ		
ไม่เห็นด้วย	2	8.00
เห็นด้วย	23	92.00
ความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินการของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติในการสนับสนุนให้นักวิจัยนำผลงานวิจัย/เทคโนโลยีไปสู่การใช้ประโยชน์		
ไม่เห็นด้วย	0	0.00
เห็นด้วย	25	100.00
ความพึงพอใจต่อการดำเนินการของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติในการสนับสนุนให้นักวิจัยนำผลงานวิจัย/เทคโนโลยีไปสู่การใช้ประโยชน์		
ไม่พอใจ	0	0.00
พอใจ	1	4.00
พึงพอใจมาก	1	4.00
พึงพอใจมากที่สุด	23	92.00

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” ทุกคนมีความคิดเห็นว่าการดำเนินการฯ มีการเสริมสร้างความสามารถของนักวิชาการ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 โดยส่วนใหญ่ได้รับองค์ความรู้เพิ่มมากขึ้น จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน ส่วนใหญ่ได้เทคโนโลยีและแนวปฏิบัติใหม่ๆ จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 88.00 ในการเพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากร จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 31.82

ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามฯ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ข้อมูลจากผลงานวิจัยใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย ขับเคลื่อนนโยบาย จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 80.00 โดยมีการนำผลงานไปใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนา จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 75.00 ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อติดตามผลการดำเนินการ จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 92.00 และทุกคนเห็นด้วยที่สำนักงานการวิจัยแห่งชาติในการสนับสนุนให้นักวิจัยนำผลงานวิจัย/เทคโนโลยีไปสู่การใช้ประโยชน์ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 ตลอดจนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดต่อการดำเนินการของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติในการสนับสนุนให้นักวิจัยนำผลงานวิจัย/เทคโนโลยีไปสู่การใช้ประโยชน์ จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 92.00

ตารางที่ 4.16 ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อผลกระทบที่เกิดจากโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์”

(n = 25)

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
นักวิจัย/นักวิชาการ มีการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ จนทำให้สามารถสร้างผลงาน*		
บทความตีพิมพ์	14	56.00
สิทธิบัตร ผลิตภัณฑ์	13	52.00
สิทธิบัตร สิ่งประดิษฐ์	0	0.00
คู่มือต่างๆ/สิ่งพิมพ์	21	84.00
หนังสือ/ตำราได้พิมพ์เผยแพร่	23	92.00
นักวิจัย/นักวิชาการ นำองค์ความรู้จากการอบรมไปถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชนหรือต่างชุมชน		
มากที่สุด	18	72.00
มาก	2	8.00
ปานกลาง	5	20.00
นักวิจัย/นักวิชาการประยุกต์ใช้ความรู้		
มากที่สุด	16	64.00
มาก	6	24.00
ปานกลาง	3	12.00
ผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน มีการใช้ประโยชน์องค์ความรู้ สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี และผลิตภัณฑ์ใหม่ทำให้เกิดพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน		
ไม่มี	2	8.00
มี	23	92.00
รายได้ต่อครัวเรือนสูงขึ้น	2	8.70

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ลดต้นทุนการผลิต	0	0.00
เพิ่มมูลค่าผลผลิต/คุณภาพสินค้า	3	13.04
มีการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมผสมผสานกับผลงานวิจัยจนเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ	18	78.26
ผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน นำองค์ความรู้จากการอบรมไปถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชนหรือต่างชุมชน		
มากที่สุด	8	32.00
มาก	12	48.00
ปานกลาง	5	20.00
ผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน ประยุกต์ใช้ความรู้		
มากที่สุด	22	88.00
มาก	1	4.00
ปานกลาง	2	8.00
การใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยทำให้เกิดการกระจายรายได้ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน/สังคม		
ไม่มี	2	8.00
มี	23	92.00
รายได้ต่อครัวเรือนสูงขึ้น	2	8.70
การเข้าถึงในอาชีพและสร้างรายได้ดีขึ้น	8	34.78
ครอบครัวอบอุ่น	4	17.39
สังคมมีความปลอดภัยมากขึ้น	6	26.09
เกิดความรักความสามัคคีในชุมชนแตกต่างกันแต่ไม่แตกแยก เป็นสังคมเอื้ออาทร และชุมชนเข้มแข็ง	3	13.04
การใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยทำให้เพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากร		
ไม่มี	5	20.00
มี	20	80.00
เกิดมูลค่าจากการนำของเสียกลับมาใช้ใหม่	0	0.00

ข้อมูลความคิดเห็นที่มีต่อความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการฯ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การประหยัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิต	3	15.00
ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ	17	85.00
การใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยส่งผลกระทบต่อบทบาทของรัฐต่อการพัฒนาประเทศ		
ไม่มี	7	28.00
มี	18	72.00
มีนโยบายใหม่ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต	1	5.56
องค์กรของรัฐมีศักยภาพในการปฏิบัติงานสูงขึ้น	15	83.33
มีการขยายผลเชิงแผนปฏิบัติการของหน่วยงานเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายสำคัญของรัฐบาล	2	11.11

หมายเหตุ * เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ “การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” มีความคิดเห็นต่อผลกระทบที่เกิดจากโครงการฯ ดังนี้

นักวิจัย/นักวิชาการ มีการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ จนทำให้สามารถสร้างผลงานเป็นหนังสือ/ตำราได้พิมพ์เผยแพร่ จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 92.00 และนำองค์ความรู้จากการอบรมไปถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชนหรือต่างชุมชนในระดับมากที่สุด จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 72.00 และประยุกต์ใช้ความรู้ในระดับมากที่สุด จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 64.00

ส่วนผู้ประกอบการ/เกษตรกร/ชุมชน มีการใช้ประโยชน์องค์ความรู้ สิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยี และผลิตภัณฑ์ใหม่ทำให้เกิดพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 92.00 โดยมีการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งธรรมชาติ และวัฒนธรรมผสมผสานกับผลงานวิจัยจนเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 78.26 และสามารถนำองค์ความรู้จากการอบรมไปถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นๆ ในชุมชน หรือต่างชุมชนในระดับมาก จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 ตลอดจนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 88.00

ความคิดเห็นที่มีต่อการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัย คือ การใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยทำให้เกิดการกระจายรายได้ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน/สังคม โดยผลของงานวิจัยทำให้เกิดการเข้าถึงในอาชีพและสร้างรายได้ดีขึ้น จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 34.78 ส่วนการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยทำให้เพิ่มคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 85.00 และการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยส่งผลกระทบต่อบทบาทของรัฐต่อการพัฒนาประเทศ โดยองค์กรของรัฐมีศักยภาพในการปฏิบัติงานสูงขึ้น จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 83.33

2. ผลการติดตามความสำเร็จด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์

องค์ความรู้จากการดำเนินงานของโครงการได้ถูกนำไปใช้ให้เกิดผลลัพธ์ขึ้นในพื้นที่เมื่อนาน เช่น การให้คำปรึกษาชุมชนมหาโพธิ เกี่ยวกับการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ เพื่อจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในสมัยโบราณที่พบในชุมชน และสิ่งของมีค่าของวัด พิพิธภัณฑ์หลังนี้ได้จำลองรูปแบบมาจากหอพระไตรปิฎกหลังเดิมของวัดมหาโพธิที่ได้ถูกรื้อถอนไป ซึ่งทางชุมชนต้องการให้ ชั้นบนเป็นพื้นที่จัดแสดงพระพุทธรูปไม้เก่าแก่ที่เก็บรักษาไว้ในวัด รวมถึงคัมภีร์ใบลาน และหีบพระธรรม ส่วนชั้นล่างเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีประวัติผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส ประวัติพระพุทธรูปไม้ และมีพื้นที่ว่างสำหรับจัดประชุม มีห้องใต้ดินสำหรับใช้เก็บของ คณะทำงานยังได้เสนอแนวคิดในการวางแผนจัดการพื้นที่บริเวณหน้าพิพิธภัณฑ์ให้เป็นลานวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อมองลงมาจากชั้นบนของพิพิธภัณฑ์จะสามารถเห็นลานวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน



ก. พิพิธภัณฑ์ชุมชน



ข. แบบจำลอง 3 มิติ ของพื้นที่จัดแสดงในชั้นบน



ค. แบบจำลอง 3 มิติ ของพื้นที่จัดแสดงในชั้นล่าง



ง. แบบจำลองอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ



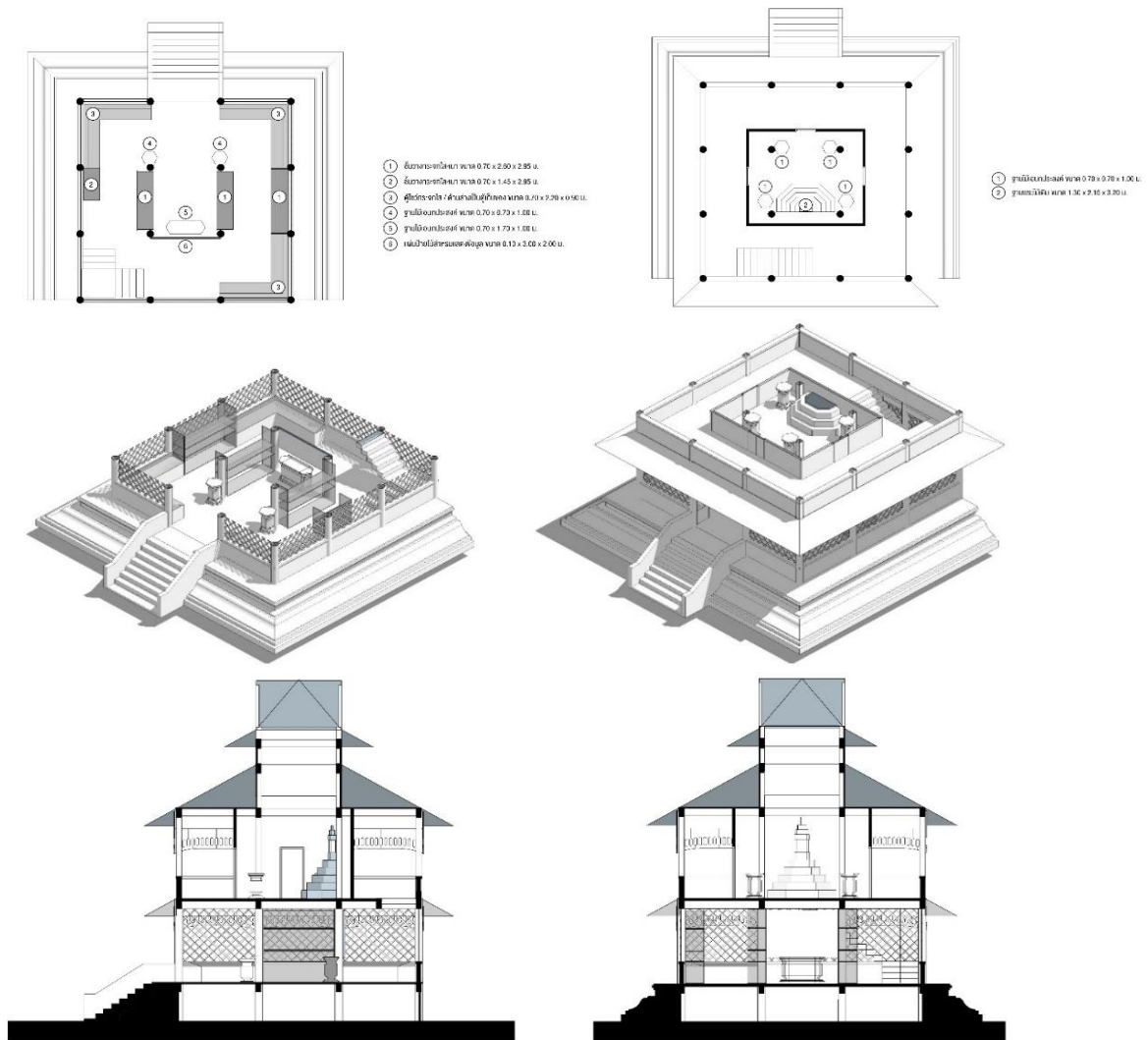
จ. ทางเข้าด้านหน้าที่มองเห็นพื้นที่จัดแสดงภายใน

ภาพที่ 4.24 พิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ



ภาพที่ 4.25 โบราณวัตถุของวัดมหาโพธิที่เตรียมสำหรับจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชน

คณะทำงานได้เสนอแนวทางในการออกแบบโดยแบ่งพื้นที่จัดแสดงออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ คือ พื้นที่ชั้นล่างเป็นพื้นที่จัดแสดงสำหรับวัตถุโบราณที่ทางวัดและชุมชนเก็บรวบรวมไว้ รวมทั้งจัดแสดงพระไม้แกะสลักที่ชุมชนทดลองฝึกฝนอยู่ โดยการจัดแสดงจะใช้เครื่องเรือนแบบลอยตัวเป็นหลัก เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตำแหน่งได้ง่ายในภายหลัง เมื่อของจัดแสดงมีจำนวนมากขึ้น ส่วนพื้นที่ชั้นบนเป็นพื้นที่สำหรับจัดแสดงพระพุทธรูปไม้แกะสลัก และวัตถุศักดิ์สิทธิ์ของวัด โดยจัดวางบนแท่นพระขนาดใหญ่ชิดผนังด้านทิศตะวันตกของห้องโถงกลาง ตามผังในภาพด้านล่าง



ภาพที่ 4.26 การออกแบบพื้นที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ์

คณะทำงานยังได้ให้คำแนะนำและออกแบบปรับปรุงอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองน่าน โดยได้ให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์บ้านคุณหลวง แก่ตระกูลโลหะโชติ ซึ่งเป็นผู้ดูแลอาคารอยู่ในปัจจุบัน บ้านคุณหลวงเป็นที่พักอาศัยของหลวงธรรณานุสรณ์ (ช่วง โลหะโชติ) ในอดีต ปัจจุบันอาคารตั้งอยู่ ณ ใจเมืองน่าน ด้านตรงข้ามวัดภูมินทร์ทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งถือว่าเป็นบริเวณที่สำคัญต่อการพัฒนาภูมิทัศน์ของเมืองน่านเป็นอย่างมาก บ้านคุณหลวงในปัจจุบันเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว เสาด้านล่างเป็นเสาก่ออิฐขนาดใหญ่ อายุของเรือนราว 70-80 ปี แต่ยังคงมีการใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยของ

ตระกูลโลหะโซติอยู่อย่างต่อเนื่อง ทางตระกูลโลหะโซติมีความต้องการที่จะอนุรักษ์อาคารให้กลับมามีสภาพดั้งเดิมเหมือนครั้งแรกสร้าง เนื่องจากอาคารในปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมและดูไม่สง่างาม และชั้นใต้ถุนต่ำกว่าถนนซึ่งได้รับการถมให้สูงขึ้นหลายครั้ง พร้อมกับพัฒนาพื้นที่บริเวณด้านหลังของบ้าน ซึ่งปัจจุบันเป็นโรงเก็บใบยาสูบขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมดแต่มีสภาพที่ทรุดโทรมเป็นอย่างมาก เพื่อใช้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับการใช้สอยในแบบต่างๆ ร่วมสมัย โดยจัดให้มีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนไปกับวัดภูมินทร์และอาคารอื่นๆ ภายในย่านใจเมืองทั้งหมด

คณะทำงานได้ให้คำแนะนำแก่ผู้ออกแบบ วิศวกร และเจ้าของอาคาร ซึ่งแต่ละคนมีแนวทางที่ต้องการให้การพัฒนาพื้นที่ที่ออกมามีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม อาคารภายในโครงการไม่ขัดต่อกฎเทศบัญญัติของเมือง และกฎหมายอนุรักษ์เมืองเก่า รวมถึงการเลือกใช้วัสดุและสีที่ไม่ขัดกับวัดภูมินทร์ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญมากของจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการใช้วัสดุในการก่อสร้างและประดับตกแต่งอาคารที่ผลิตได้ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูการผลิตและนำกลับมาใช้ประโยชน์จริงใหม่อีกครั้ง เพื่อให้ภูมิปัญญาในการผลิตวัสดุและงานฝีมือต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสืบสานต่อไปเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมสมัย



ภาพที่ 4.27 การให้คำปรึกษาในการปรับปรุงบ้านหลวงธรรณูสรณ์ (บ้านคุณหลวง)



ภาพที่ 4.28 โรงไม้เก็บใบยาสูบในบริเวณด้านหลังบ้านคุณหลวง ก่อนและหลังการรื้อถอนเพื่อการพัฒนาพื้นที่ต่อไป



ภาพที่ 4.29 แบบที่คณะทำงานนำเสนอในการออกแบบปรับปรุงบ้านหลวงธนาสุสรณ์
มุมมองจากวัดภูมินทร์



ภาพที่ 4.30 ทศนียภาพโดยรวมของการออกแบบปรับปรุงบ้านหลวงธนาสุสรณ์ของคณะทำงาน



ภาพที่ 4.31 ทศนียภาพภายนอกของบ้านพักอาศัยภายในโครงการปรับปรุงบ้านหลวงธนาสุสรณ์
ของคณะทำงาน

จากการดำเนินงานผ่านกิจกรรมคณะทำงานสามารถสรุปความร่วมมือกับหน่วยงานภาคีเครือข่าย
ดังนี้

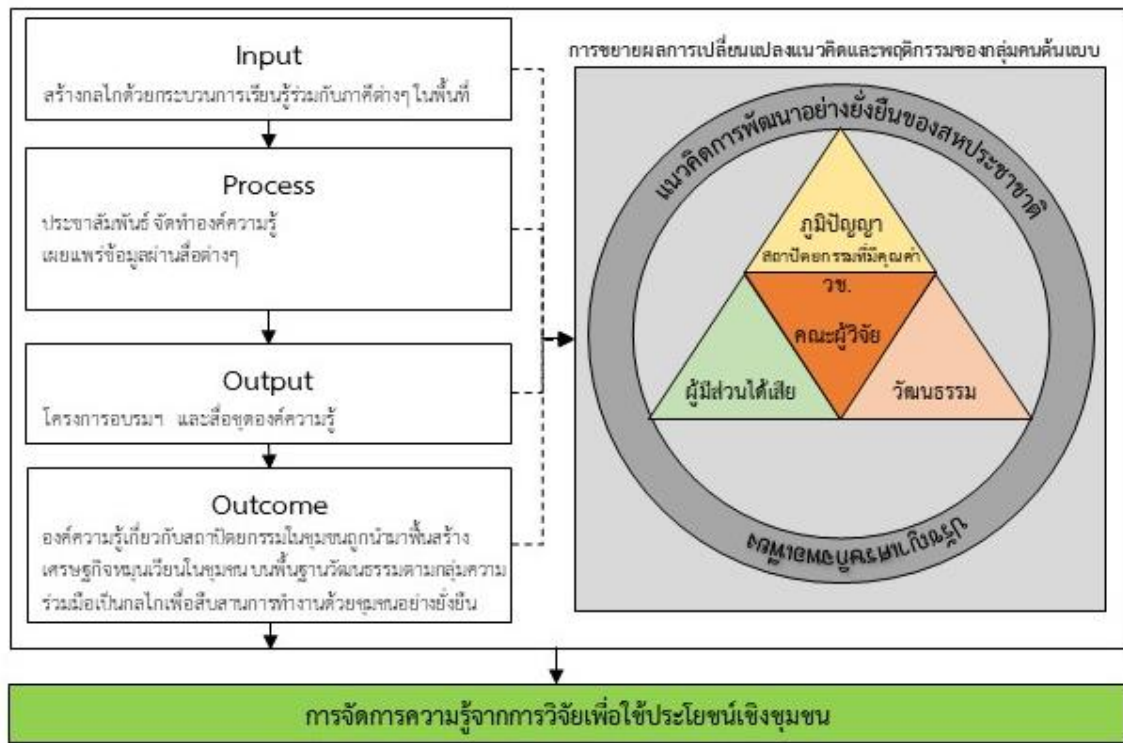
ตารางที่ 4.17 ความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่

หน่วยงาน	ความร่วมมือและแนวทางในการดำเนินการต่อไป
เทศบาลเมืองน่าน	<p>1. ประสานความร่วมมือในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันการดำเนินงานในการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไปจัดทำเทศบัญญัติผังเมืองในพื้นที่อนุรักษ์ อาทิ</p> <ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่อนุรักษ์ระยะใกล้สายตา เป็นพื้นที่บริเวณริมถนนหรือพื้นที่สาธารณะสำคัญ ควรกำหนดความสูง ขนาด รูปทรง เพื่อไม่ให้ทำลายมุมมองสำคัญ โดยควบคุมความสูงอาคารริมถนน - พื้นที่อนุรักษ์ระยะไกลสายตา เป็นพื้นที่ที่สามารถมองเห็นได้เกือบทุกพื้นที่ในเมือง ควรมีการควบคุมสีของอาคาร ด้วยการกำหนดสีของผนังภายนอกและหลังคาให้กลมกลืนเพื่อไม่ให้ทำลายมุมมองสำคัญของพื้นที่โดยรอบ - ความสอดคล้องกับผังเมือง ผังเมืองรวมจะให้ความสำคัญเฉพาะพื้นที่ในเมืองเก่า โดยมีการแบ่งพื้นที่ (Zone) เพื่อใช้ในการควบคุมความสูงกับพื้นที่ที่อยู่โดยรอบสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ แต่ในพื้นที่บางย่านไม่มีการควบคุมความสูงบริเวณพื้นที่ดังกล่าว โดยระดับของคุณภาพสายตาของเทศบาลเมืองน่านควรกำหนดแผนและข้อกำหนดที่ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดความเสียหายในอนาคตต่อไป - ควบคุมการใช้วัสดุที่สอดคล้องกับวัสดุเดิม และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการใช้วัสดุเดิม หรือวัสดุทดแทนที่มีความสอดคล้องกับลักษณะและรูปแบบเดิมของสถาปัตยกรรมเดิม รวมถึงการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคารเดิม และอาคารที่จะเกิดขึ้นใหม่ โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่จะเกิดขึ้นใหม่ควรมีองค์ประกอบของลักษณะที่เด่นของอาคารเดิมมาเป็นส่วนประกอบเพื่อให้เกิดความกลมกลืน และการสร้างเอกลักษณ์ให้เข้ากับบริบทเดิมของเมืองน่าน - ควรให้ความสำคัญกับอุปกรณ์ประกอบถนนที่ส่งเสริมอัตลักษณ์เมืองน่าน รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางด้านการใช้งานและด้านมุมมองในการส่งเสริมทัศนียภาพเมืองน่าน <p>2. สนับสนุน สร้างสำนึก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมด้วยการจัดทำโครงการ การสร้างแผนงานในการพัฒนาพื้นที่ตลอดจนพัฒนาองค์ความรู้ที่ให้ผู้ชมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองที่มีความเชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมเพื่อให้ทราบถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ ช่วยกันดูแลรักษาและซ่อมบำรุงอาคาร อาทิ</p> <ul style="list-style-type: none"> - สสำรวจสภาพของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า

หน่วยงาน	ความร่วมมือและแนวทางในการดำเนินการต่อไป
	<ul style="list-style-type: none"> - จัดหาบุคลากร หรือช่างฝีมือที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อให้คำปรึกษาในการปรับปรุงซ่อมแซมต่อเติมอาคารให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้อง เช่น การคงรูปแบบดั้งเดิมขององค์ประกอบที่สำคัญของอาคารและวัสดุที่ใช้ - สร้างแรงกระตุ้นในการอนุรักษ์ โดยการจัดหาทุน แหล่งทุน หรือจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการปรับปรุงสถาปัตยกรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองน่านในแนวทางของการอนุรักษ์เมืองเก่าอย่างยั่งยืน - ส่งเสริมพื้นที่กิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ ด้วยการสร้างแผนงานที่เป็นการพัฒนาพื้นที่สาธารณะต่างๆ ในพื้นที่ให้สอดคล้องกับสิ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่
<p>องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท. น่าน)</p>	<p>ประสานความร่วมมือในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์มรดกสำคัญเพื่อการวางแผนจัดการภูมิทัศน์เมืองน่านให้เป็นแกนนำในการสร้างการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนเมืองน่านให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น จนเกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างความตระหนักและห่วงแหน การให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและเสนอแนวทางการจัดการองค์ประกอบเมืองที่มีคุณค่าและมุมมองที่สำคัญ โดยการให้คนในชุมชนทั้งเด็ก วัยรุ่น วัยทำงานและผู้สูงอายุให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้คงอยู่ และสืบทอดไปรุ่นต่อรุ่น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับในชุมชน - สนับสนุนให้ผู้มีความรู้เข้ามาสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ และพัฒนาองค์ประกอบเมืองที่มีคุณค่าและมุมมองที่สำคัญอย่างถูกต้องและเหมาะสม ส่งเสริมการให้คนในชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน แก้ปัญหาาร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนนี้จะทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน และรู้คุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ - สร้างเครือข่าย กำหนดแผน ข้อบังคับในการอนุรักษ์ เพื่อปกป้องคุ้มครองหรือกำหนดแนวทางที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับจารีตประเพณี วัฒนธรรมของคนในชุมชนของแต่ละพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม และสามารถนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ หรือพัฒนาเมืองน่านอย่างยั่งยืนต่อไป
<p>สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน และคณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน</p>	<p>ประสานความร่วมมือในการสืบสานองค์ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมให้สืบทอดต่อไป ผ่านการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และผ่านจุลสารแป้นเกล็ด</p>

หน่วยงาน	ความร่วมมือและแนวทางในการดำเนินการต่อไป
ชุมชนในพื้นที่ คือ สล่า ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ หัวหน้าบ้าน เยาวชน และ สมาชิกในชุมชน	ส่งเสริม สนับสนุน และกระตุ้นในการเข้าร่วมกิจกรรม และดำเนิน กิจกรรมด้วยตนเองต่อไปในอนาคต ตลอดจนนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ ประโยชน์จนก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต

จากการดำเนินโครงการผ่านความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย สามารถสรุปการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในเขตชุมชนเมืองน่านผ่านกระบวนการเรียนรู้ และกลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในพื้นที่เมืองน่าน ดังนี้



ภาพที่ 4.32 กระบวนการจัดการความรู้จากการวิจัยเพื่อใช้ประโยชน์เชิงชุมชน

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการนำผลงานวิจัยมาจัดการความรู้และถ่ายทอดให้กับชุมชน ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจอย่างง่าย ซึ่งในงานวิจัยนี้จะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น งานศิลปสถาปัตยกรรมที่กำลังจะสูญหายไป รวมถึงวัสดุก่อสร้างพื้นบ้าน และวัสดุตกแต่งอาคารที่มีคุณค่า ถ่ายทอดในรูปแบบของการอบรมเชิงปฏิบัติการ ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ และหนังสือองค์ความรู้ สรุปได้ดังนี้

1. สรุปผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ สรุปได้ดังนี้

1. การจัดประชุมชี้แจงโครงการ

ในการประชุมชี้แจงโครงการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ได้ร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ด้วยการนำเสนอกิจกรรมในการจัดโครงการอบรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นผ่านการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม และนำข้อมูลในการจัดกิจกรรมมาถอดเป็นคู่มือองค์ความรู้ต่อไป

2. การประชาสัมพันธ์โครงการและสรรหาความร่วมมือ

ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจาก สำนักงานพื้นที่พิเศษ 6 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน คณะกรรมการศูนย์ท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชนด้วยจักรยาน (ศูนย์ล่องน่าน) วัฒนธรรมจังหวัดน่าน เทศบาลเมืองน่าน และภาคีเครือข่ายเยาวชน ในการดำเนินโครงการและจัดกิจกรรมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ฯ และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ สำหรับการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโครงการฯ ได้จัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ มีผู้สนใจเข้าร่วมดังนี้

1. โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ โรงแรมน้ำทองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมโครงการอบรม จำนวน 76 คน และ

2. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ระหว่างวันที่ 24–25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมอบรม จำนวน 77 คน

3. การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง”

การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ให้นักวิชาการ ภาคเอกชน เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสีย ในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ ห้องประชุมน่านน่าน โรงแรมน้ำทอง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 76 คน

4. การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน”

โครงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ระหว่างวันที่ 24 – 25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 77 คน

5. การติดตามการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้งานได้จริง

1. ผลการประเมินในระหว่างดำเนินกิจกรรม

1.1 โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” จัดในวันศุกร์ที่ 16 ตุลาคม 2563 ณ ห้องประชุมน่านน่าน โรงแรมน้ำทอง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อถ่ายทอดและสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองน่านในมุมมองที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมต่างๆ ของเมือง สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป และผู้มีส่วนได้เสีย มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 76 คน และมีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 52.63 ผลการประเมินพบว่า

ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 60.00 มีอายุ 61 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 40.00 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 50.00 เป็นข้าราชการบำนาญ คิดเป็นร้อยละ 35.00 และทราบข้อมูลการจัดโครงการฯ จากเพื่อนร่วมงานหรือคนรู้จัก คิดเป็นร้อยละ 62.50 และเป็นผู้สนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ คิดเป็นร้อยละ 67.50 และทุกคนคิดว่าควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป คิดเป็นร้อยละ 100.00

ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.49) คิดเป็นร้อยละ 89.70 โดยผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความพึงพอใจในภาพรวม (ค่าเฉลี่ย 4.58) รองลงมาคือ ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.55) และความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.54) ตามลำดับ และมีความพึงพอใจระดับมากที่สุดกับกระบวนการให้บริการ (ค่าเฉลี่ย 4.19)

ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมื่อน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.44) คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุดกับการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.53) รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน (ค่าเฉลี่ย 4.44) และนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 4.33) ตามลำดับ

ส่วนการนำเอาองค์ความรู้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น ผู้เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00

1.2 โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” จัดระหว่างวันที่ 24 – 25 พฤศจิกายน 2563 ณ ห้องแกรนด์บอลรูม1 โรงแรมเทวราช อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ครู อาจารย์ เยาวชน ผู้ที่สนใจทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 77 คน และเมื่อแจกแบบสอบถามพบว่า มีผู้ตอบและส่งคืนแบบประเมิน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 51.94 ผลการประเมินพบว่า

ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” ส่วนใหญ่เป็นหญิง คิดเป็นร้อยละ 72.50 มีอายุ 61 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 42.50 มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 60.00 เป็นข้าราชการบำนาญ คิดเป็นร้อยละ 35.00 และทราบข้อมูลการจัดโครงการฯ จากเว็บไซต์/อีเมล/Line (ไลน์) คิดเป็นร้อยละ 55.00 และเป็นผู้สนใจและสมัครใจเข้าร่วมโครงการ คิดเป็นร้อยละ 60.00 และทุกคนคิดว่าควรจัดกิจกรรมนี้ในครั้งต่อไป คิดเป็นร้อยละ 100.00

ผู้เข้าร่วมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการชมสถาปัตยกรรมเมืองน่าน” มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.50) คิดเป็นร้อยละ 90.00 โดยผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดกับความพึงพอใจในภาพรวม (ค่าเฉลี่ย 4.59) รองลงมาคือ ความพึงพอใจต่อวิทยากรและการบรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.55) และความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.54) และมีความพึงต่อกระบวนการให้บริการ (ค่าเฉลี่ย 4.21) ตามลำดับ

ผู้เข้าร่วมโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้ “มองเมืองน่านผ่านสถาปัตยกรรมเมือง” นำองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการฯ ไปประยุกต์ใช้ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.44) คิดเป็นร้อยละ 88.75 และเมื่อจำแนกในรายละเอียดพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในระดับมากที่สุดกับการประกอบอาชีพ/องค์กร/ชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.53) รองลงมาคือ การนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน (ค่าเฉลี่ย 4.44) และนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 4.33) ตามลำดับ

ส่วนการนำเอาองค์ความรู้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น ผู้เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่นในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.00

2. ผลการติดตามประเมินผลหลังดำเนินการกับผู้เข้าร่วมโครงการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การติดตามประเมินผลหลังดำเนินการด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกในการนำไปใช้ประโยชน์พบว่า การให้คำปรึกษาชุมชนมหาโพธิ์เกี่ยวกับการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดมหาโพธิ์ ชุมชนวัดมหาโพธิ์ได้นำเอาแบบไปสร้างจริง ส่วนการให้คำปรึกษาในการอนุรักษ์และออกแบบบ้านคุณหลวง แก่ตระกูลโลหะโชติ ผู้ที่เข้ารับการอบรมได้แบบอาคารอนุรักษ์เพื่อใช้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับการใช้สอยในแบบร่วมสมัย และมีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนไปกับวัดภูมินทร์และอาคารภายในย่านใจเมืองทั้งหมด

ส่วนการให้คำแนะนำแก่ผู้ออกแบบ วิศวกร และเจ้าของอาคาร พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความเข้าใจและมีแนวทางที่ต้องการให้การพัฒนาพื้นที่ที่ออกมามีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอาคารภายในโครงการไม่ขัดต่อกฎเทศบัญญัติของเมือง และกฎหมายอนุรักษ์เมืองเก่า รวมถึงการเลือกใช้วัสดุและสีที่ไม่ขัดกับวัดภูมินทร์ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญมากของจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการใช้วัสดุในการก่อสร้างและประดับตกแต่งอาคารที่ผลิตได้ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูการ

ผลิตและนำกลับมาใช้ประโยชน์จริงใหม่อีกครั้ง เพื่อให้ภูมิปัญญาในการผลิตวัสดุและงานฝีมือต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสืบสานต่อไปเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมสมัยต่อไป

6. การจัดทำสื่อในการเผยแพร่องค์ความรู้

ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้และดำเนินจัดทำเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่เหมาะสมทั้งในรูปแบบ จุลสาร และสื่อสังคมออนไลน์ผ่านเฟสบุ๊ค “ล่องน่าน” ซึ่งมีสมาชิกผู้ติดตามมากกว่า 7,000 คน

2. ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะดังนี้

1. การบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 การจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรม

การรวบรวมฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติ ควรมีความเชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงาน โดยมีหน่วยงานภาครัฐกำกับ ดูแล และรับผิดชอบข้อมูลด้านภูมิปัญญาของชาติโดยตรง และมีการนำระบบสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษา ค้นคว้า วิจัยของคนในชาติ และต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ก้าวหน้าและทันสมัยมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการจัดทำฐานข้อมูลดังกล่าวยังสามารถป้องกันการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปขอรับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาจากชาวต่างชาติได้อีกด้วย

1.2 ส่งเสริมการสร้างสรรค์ที่มีการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น

การส่งเสริมให้เกิดการนำภูมิปัญญาของชาติมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์หรือการประดิษฐ์ คิดค้นโดยนำเอาความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และวัตถุดิบในพื้นที่ของชุมชนมาพัฒนาควบคู่กับความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ภาครัฐจึงควรพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การสร้างศูนย์รวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติ การศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาต่างๆ ที่เป็นจุดเด่นในแต่ละพื้นที่ การรวบรวมเอกสารความรู้ และแหล่งข้อมูลต่างๆ ให้เป็นระบบเพื่อให้บริการแก่คนทั่วไปที่สนใจ และเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมในชุมชนเมืองน่าน

2. การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยให้มีการจัดตั้งสำนักงานภูมิปัญญาแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว

3. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ

4. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

5. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ส่วนแนวทางการส่งเสริมให้เกิดรายได้ ควรนำภูมิปัญญามาพัฒนาร่วมกับเทคโนโลยีต่อยอดในการผลิต การตลาด และการบริหารต่อไป

6. การถ่ายทอด ควรนำภูมิปัญญา มาเลือกสรร กลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบให้รอบด้าน ไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจถึงคุณค่า คุณประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

7. การส่งเสริมกิจกรรม ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ ผ่านการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง

8. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน ควรสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมผ่านสื่อสังคม (Social Media) และวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

9. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ โดยนอกจากจะให้มีกรายกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ แล้ว ควรมีการสนับสนุนให้มีระบบค่าตอบแทนที่เหมาะสมเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้ทำหน้าที่สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดีขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

น่านเป็นเมืองที่มีต้นทุนทางสถาปัตยกรรมที่ดีที่สะสมมาแต่ในอดีต และได้กอบขึ้นเป็นเมืองน่าที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบันขึ้นการเสริมต้นทุนมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นระบบ จากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในพื้นที่ โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนเมืองน่าน บนฐานความรู้ความเข้าใจในการทำงานพัฒนาร่วมกัน ด้วยเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวที่เข้ามามากกระทบเมืองน่านในทุกมิติเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จุดตั้งต้นของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองต่อไปจากนี้ จึงต้องอาศัยการผลักดันความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และต้องมีการวางแผนในการพัฒนาเมืององค์ประกอบของเมือง และทรัพยากรของเมืองในทุกด้านเพื่อรองรับการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยการวางจุดยืนของเมืองว่าต้องการให้เมืองน่านอยู่ในสถานภาพใด เพราะในปัจจุบันเมืองน่านพัฒนาไปพร้อมกันในทุกด้าน ทั้งในฐานะเมืองท่องเที่ยว เมืองน่าอยู่ เมืองวัฒนธรรม เมืองหน้าด่านของภูมิภาคล้านนาตะวันออก หรือเมืองชายแดน ซึ่งทำให้เมืองน่านโตไปอย่างรวดเร็ว แต่ขาดจุดยืนที่ชัดเจนแล้วจะทำให้เมืองน่านกลายเป็นเหมือนเมืองอื่นๆ ของประเทศไทยในที่สุด

นอกจากนี้ความเข้มแข็งของชุมชนเมืองน่าน ซึ่งเป็นจุดแข็งของเมือง จะต้องถูกดึงศักยภาพมาใช้ให้มากขึ้น อันจะทำให้การพัฒนาเมืองน่านในด้านสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมกายภาพ เศรษฐกิจ และคุณภาพในการดำเนินชีวิต เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน เกิดการท่องเที่ยวบนฐานทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม ที่สร้างสรรค์และเป็นธรรมกับทุกคนในชุมชนเมืองน่านมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กนกพร พิชัย. (สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2557).
- กรมศิลปากร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ น่าน. (2530). **ชาวน่าน คนหนุ่มมาก และคนกลุ่มน้อยในเมืองน่าน**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองน่าน. (2545). **แผนพัฒนาเทศบาลเมืองน่าน ระยะปานกลาง 5 ปี (พ.ศ.2545-2549)**. น่าน: สำนักงานเทศบาลเมืองน่าน.
- การเคหะแห่งชาติ. (2554). **โครงการฟื้นฟูเมืองการอยู่อาศัยพื้นที่ชุมชนเมืองน่าน**. เชียงใหม่: คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน. (2559). “โรงแรมพูกาน่านฟ้า”. **แป้นเกี๊ยต**, 2 (ธันวาคม 2559 – กุมภาพันธ์ 2560), 4-7.
- คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน. (2560). “บ้านอำนวยการ”. **แป้นเกี๊ยต**, 3 (มีนาคม 2560 – พฤษภาคม 2560), 6-9.
- คณะกรรมการกองทุนเพื่อการอนุรักษ์อาคารเก่าเมืองน่าน. (2560). “ร้านนานาภัณฑ์”. **แป้นเกี๊ยต**, 6 (ธันวาคม 2560 – กุมภาพันธ์ 2561), 12-15.
- ชาตรี เจริญศิริ. (2549). **นครน่าน**. น่าน: คณะทำงานเอกลักษณ์น่าน.
- ชาตรี เจริญศิริ. (2549). **น่านยุคก่อนประวัติศาสตร์**. น่าน: สำนักงานคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าน่าน.
- ชิน อยู่ดี. (2510). **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ฐิติมา วิทยาวงศรุจิ และคณะ. (2554). **รวมบทความออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยนเรศวร (FM 107.5 MHz) รายการ “โลกกว้างกับภาษาไทย”**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2555). **การศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองน่านเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2558). **การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2559). **มรดกวัฒนธรรมสองฝั่งโขง : สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก-กรณีศึกษาเมืองแพร่ น่าน และหลวงพระบาง**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2560). **การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมเมืองน่านผ่านการศึกษาพัฒนาการของเมืองและกิจกรรมทางวัฒนธรรม**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2561). **โครงการเสริมสร้างความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต (Thai Future City Project – TFCP)**. รายงานการศึกษา สนับสนุนทุนจาก JICA. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดวงดาว เดชเสน. (ม.ป.ป.). **ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนราชานุบาล**. น่าน: โรงเรียนราชานุบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา น่าน เขต 1.
- บริษัท ชินครอนกรุ๊ป จำกัด. (2552). **แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่า น่าน เสนอต่อ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- ฝ่ายนโยบายและแผน สำนักงานจังหวัดน่าน. (2545). **แผนพัฒนาเมืองน่าน เมืองแห่งธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมนำสู่มรดกโลก ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2545–2549)**. น่าน: สำนักงาน.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน. (2548). **อาคารเก่า เล่าขานอดีต**. น่าน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน. (2552). **มรดกท้องถิ่นน่าน**. น่าน: องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2530). **เมืองน่าน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พิษณุ จันทร์วิทัน. (2539). **ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง**. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- พิษณุ จันทร์วิทัน. (2555). **ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- พิสิฐ เจริญวงศ์ และสายันต์ ไพรัชญจิตร. (2530). **การจัดการทรัพยากรศิลปะและวัฒนธรรม**. ม.ป.ท.
- ลัดดา ณ น่าน. (2557, 15 พฤษภาคม). “เปิดบันทึกนครน่านยุคเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย เจ้าลัดดา (เจ้าหมัดคำ) ณ น่าน อดีตนครสุดท้องของเจ้ามหาพรหมสุรธาตา: ประวัติศาสตร์หน้าสุดท้ายที่ยังมีลมหายใจ”. **นิตยสาร HELLO!**, 9(5), 112–120.
- วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. (2537). “ความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”. **วารสารอาษา**, พฤศจิกายน 2537, หน้า 43–52.
- วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. (2541). “เรือนพักอาศัย รูปแบบสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”. **วารสารอาษา**, มกราคม 2541, หน้า 53–65.
- ศรี บำรุงพล. (สัมภาษณ์, มิถุนายน 2557).
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2527). **สรุปสภาพหมู่บ้านและตำบล อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมชาย ณ นครพนม และคณะ. (2530). **ปราสาทเมืองสิงห์**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สมปรารถนา ณ น่าน และ สถาพร สุริยา. (สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2556).
- สรรวดี เจริญชาติศรี สัญชัย สุพิพัฒน์มงคล และปิยะ ตันศิริ. (2554). **การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ กรณีศึกษา บ้านป่าก่า ตำบลดงพญา อำเภอป่าเม็งใจ จังหวัดน่าน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2539). **วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมมี.
- สามารถ สิริเวชพันธ์. (2531). **สถาปัตยกรรมพะเยาและน่าน**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายันต์ ไพรัชญจิตร. (2546). **โบราณคดีชุมชน การจัดการอดีตของชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการโบราณคดีชุมชน.

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). **แผนที่ชุมชนเมืองเก่าน่าน จังหวัดน่าน เทศบาลเมืองน่าน โรงพยาบาลน่าน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดน่าน. (2540). **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดน่าน**. น่าน: สำนักงาน.
- สุรัชย์ จงรัชต์. (2536). **บทบาทผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีหัวหน้าบ้านของเทศบาลเมืองน่าน**. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์. (2545). **โครงการศึกษา สํารวจ ออกแบบเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมเมือง บริเวณพื้นที่ประวัติศาสตร์น่านชั้นใน**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- อรศิริ ปาณินท์. (2544). **เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง**. กรุงเทพฯ: เจ พีริ้น.
- อรศิริ ปาณินท์. (2553). **ปัญญาสร้างสรรค์ในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม ใน พระบรมราชูปถัมภ์.

ประวัตินักวิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการ รศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย

1. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) นาย ณวิทย์ อ่องแสงชัย
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Nawit Ongsavangchai
2. เลขหมายประจำตัวประชาชน
3. ตำแหน่งปัจจุบัน รองศาสตราจารย์
(อยู่ระหว่างรอพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตำแหน่ง ศาสตราจารย์)
4. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
สถานที่ทำงาน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถนนห้วยแก้ว ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053-94-2843
โทรสาร 053-94-2828 E-mail: nawit.ong@cmu.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

วุฒิการศึกษา	สาขาวิชา	สถาบัน	ปี
ปริญญาเอก D.Eng (Architecture)	การวางผังเมือง และ สถาปัตยกรรมเมือง Doctor of Engineering (Urban Architecture and Urban Planning)	Graduate School of Engineering, Department of Architecture and Environmental Design, Kyoto University, Kyoto, Japan	2549
ปริญญาโท M.Eng (Architecture)	การวางผังเมือง และ สถาปัตยกรรมเมือง Master of Engineering (Urban Architecture and Urban Planning)	Graduate School of Engineering, Department of Architecture and Environmental Design, Kyoto University, Kyoto, Japan	2546
ปริญญาตรี B.Arch (Honor)	สถาปัตยกรรม (เกียรตินิยม อันดับสอง) Bachelor of Architecture	Faculty of Architecture, Khon Kaen University, Bangkok, Thailand	2539

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

- ประวัติศาสตร์เมือง และสัณฐานวิทยาเมือง (Urban History and Morphology)
- สถาปัตยกรรมเมืองและที่อยู่อาศัยในเขตเมือง (Urban Architecture and Urban Dwelling)
- ออกแบบสถาปัตยกรรมและเมือง (Architectural and Urban Design)

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- ณวิทย์ อ่องแสงชัย และ วราภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2564). **การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2561). **โครงการเสริมสร้างความยั่งยืนของการพัฒนาเมืองในอนาคต (Thai Future City Project – TFCP)**. รายงานการศึกษา สนับสนุนทุนจาก JICA. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2560). **การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมเมืองน่านผ่านการศึกษาพัฒนาการของเมืองและกิจกรรมทางวัฒนธรรม**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2559). **มรดกวัฒนธรรมสองฝั่งโขง : สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก- กรณีศึกษาเมืองแพะ น่าน และหลวงพระบาง**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2558). **การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Kyouta Yamada, Nawit Ongsavangchai and Mohan Pant. (2558). **A Comparative Study of Formation of Cityscape in Columbo Bangkok and Kyoto through Development of Modern Buddhism Monastery**. Japan : Center for Integrated Area Studies, Kyoto University.
- ณวิทย์ อ่องแสงชัย. (2555). **การศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองน่านเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย นางสาววารภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์

1. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) นางสาววารภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์
(ภาษาอังกฤษ) Miss Waraporn Laoratananuruk
2. เลขหมายประจำตัวประชาชน
3. ตำแหน่งปัจจุบัน พนักงานมหาวิทยาลัย
4. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ e-mail
สถานที่ทำงาน ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 053-94-2821
โทรสาร 053-94-2828
E-mail waraporn.l@cmu.ac.th

5. ประวัติการศึกษา

วุฒิการศึกษา	สาขาวิชา	สถาบัน	ปี
ปริญญาโท (วท.ม.)	สถิติศาสตร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2542
ปริญญาตรี (วท.บ.)	สถิติศาสตร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2537

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

- สถิติ
- งานวิจัย ด้านต่าง ๆ เช่น Philosophy Research, Marketing Research, Political Research, Social Research, Psychology Research, Philosophy Research, Medical Research and Education Research

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ณวิทย์ อ่องแสงชัย และ วารภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2564). การจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเมืองน่าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วารภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2562). การจัดการองค์ความรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการรื้อฟื้นภูมิปัญญาสู่วิถีชีวิตสังคมในยุคใหม่. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วราภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2561). **แนวทางการสร้างกลไกการบริหารงานวิจัยสำหรับอาจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้เป็นมหาวิทยาลัยวิจัย**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วราภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2560). **การสำรวจความต้องการดำเนินงานวิจัย ติดตามและ ประเมินผลงานวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วราภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2559). **การสำรวจความต้องการดำเนินงานบริการวิชาการ ติดตาม และประเมินผลงานบริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วราภรณ์ เล้ารัตนานุรักษ์. (2558). **การติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะพื้นที่ต้นแบบเทศบาลตำบลหนองตองพัฒนา อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่**. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนทุน สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.). เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.